

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Barbora Vaničková

Alfred Hugenberg a jeho mediální koncern

Diplomová práce

Praha 2010

Autor práce: **Barbora Vaníčková**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Barbara Köpplová**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2010

Hodnocení:

Bibliografický záznam

VANÍČKOVÁ, Barbora. *Alfred Hugenberg a jeho mediální koncern*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2010. 94 s. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová.

Anotace

Diplomová práce „Alferd Hugenberg a jeho mediální koncern“ přibližuje život Alfreda Hugenberga, jeho politickou činnost a utváření mediálního koncernu. Práce se podrobně věnuje jednotlivým fázím Hugenbergova života, přibližuje jeho mládí, myšlenkové zázemí a začátky kariéry. Podrobně popisuje i období jeho největších politických úspěchů, kdy se v roce 1928 stal předsedou *Německé nacionální lidové strany* (DNVP) a později Ministrem hospodářství, zemědělství a výživy v Hitlerově kabinetu. Následuje kapitola zabývající se válečným a poválečným obdobím, kdy Hugenberg ztrácí politickou moc a snaží se především ochránit svůj majetek a dosáhnout „mravního očištění“.

Práce zároveň nabízí podrobné pojednání o duševních a hmotných základech Hugenbergova koncernu a přináší podrobný popis jeho postupného budování. Zároveň přibližuje funkci jednotlivých částí koncernu, jejich finanční zázemí a postavení na mediálním trhu v období Výmarské republiky.

Ucelený obraz života Alfreda Hugenberga a jeho mediálního koncernu je zařazen do dobových souvislostí, přičemž se pozornost obrací především na spolupráci s Adolfem Hitlerem. Tomu Hugenbergova politická orientace napomohla ke vstupu do politiky a mediální síla koncernu zajistila oblibu u širokých mas. Všechny Hugenbergovy společnosti byly později převzaty nebo odkoupeny nacistickou vládou a staly se mocným nástrojem propagandy Říše.

Annotation

The thesis "Alfred Hugenberg and his media concern" describes the life of Alfred Hugenberg, his political activity and the formation of media concern. Thesis is devoted to the individual life stages of Hugenberg, and describes intellectual background of his youth and his career beginnings. The period of his greatest political success, when he became a chairman of the German Nationalist People's Party (DNVP) in 1928 and later a minister of economy, agriculture and nutrition in Hitler's cabinet, is also described in detail. The following chapter illustrates his life period during war and after war, when Hugenberg loses his political power and seeks primarily to protect his property and achieve a "moral cleansing".

Thesis also shows detailed treatises on the mental and materialistic basics of Hugenberg's concern and provides an itemized illustration of its progressive construction. Concurrently, the function of individual parts of the concern, its financial background and position inside the media market during the period of Weimar Republic are described.

Comprehensive picture of the life of Alfred Hugenberg and his media concern is incorporated into the contemporary context however, particularly his collaboration with Adolph Hitler takes certain attention. Hugenberg's political affiliations helped Hitler to enter into the politics and the power of media concern ensured Hitler's popularity in public. All Hugenberg's companies were subsequently taken over or bought by the Nazi government and became a powerful propagandistic tool of its Realm.

Klíčová slova

Alfred Hugenberg, mediální koncern, tisk, film, politika, Výmarská republika

Keywords

Alfred Hugenberg, media group, print, film, policy, Weimar Republic

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 21. 5. 2010

Barbora Vaníčková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Doc. PhDr. Barbaře Köpplové za podnětné připomínky a rady. Velmi děkuji i Matthiasovi Sandberovi za pomoc s vyhledáváním materiálů.

Obsah

OBSAH.....	3
ÚVOD.....	4
1.ŽIVOT ALFREDA HUGENBERGA.....	7
1.1UTVÁŘENÍ SPOLEČENSKÉHO A POLITICKÉHO POSTAVENÍ.....	7
1.1.1Rodina, vzdělání a začátek kariéry.....	7
1.1.2Vznik Všeněmecké jednoty.....	11
1.1.3Osídlování Východu.....	16
1.1.4Ředitel Kruppových závodů.....	19
1.2POLITICKÁ ČINNOST V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ.....	21
1.2.1Předsednictví ve straně DNVP.....	21
1.2.2Boj o post prezidenta.....	28
1.2.3Účast v Hitlerově kabinetu.....	32
1.2.4Osmé volby do říšského sněmu.....	33
1.3VÁLKA A DOBA POVÁLEČNÁ.....	36
1.3.1Ztráta mediálního koncernu.....	36
1.3.2Hugenbergovo mravní „očistění“.....	30
2.HUGENBERGŮV KONCERN.....	41
2.1MYŠLENKOVÉ A FINANČNÍ ZÁZEMÍ HUGENBERGOVA KONCERNU.....	41
2.1.1Myšlenky předcházející vzniku Hugenbergova koncernu	42
2.1.2Získání kontroly nad investicemi průmyslníků.....	44
2.2OVLÁDNUTÍ JEDNOTLIVÝCH ČÁSTÍ MEDIÁLNÍHO KONCERNU.....	48
2.2.1Inzertní impérium ALA.....	48
2.2.2Antisemitismus jako největší pomocník při získávání Scherlova nakladatelství.....	54
2.2.3Hugenbergova zpravodajská síť.....	58
2.2.4Poradenská kancelář VERA.....	60
2.2.5Matricová korespondenční agentura WIPRO.....	64
2.2.6Ovládnutí německého filmu.....	66
2.2.7Převzetí společnosti UFA.....	69
3.ZASTOUPENÍ KONCERNU NA MEDIÁLNÍM TRHU A JEHO POLITICKÝ VLIV.....	72
3.1MEDIÁLNÍ TRH V OBDOBÍ VÝMARSKÉ REPUBLIKY.....	72
3.2POSTAVENÍ HUGENBERGOVA KONCERNU.....	74
3.3MÉDIA, JEŽ ZNIČILA REPUBLIKU.....	78
ZÁVĚR.....	80
POUŽITÁ LITERATURA.....	83
SEZNAM PŘÍLOH.....	91
PŘÍLOHY.....	92

Úvod

Následující práce se zabývá vznikem Hugenbergova mediálního koncernu a životem jeho tvůrce Alfreda Hugenberga (1865 – 1951). Toto téma jsem si zvolila na základě zjištění, že v českém prostředí je osoba Alfreda Hugenberga i jeho činnost silně opomíjená. Neexistuje zpracovaná monografie a většina historických nebo encyklopedických publikací se omezuje na několik základních životních dat.

Životní příběh muže, který, tak jako mnozí další, podcenil sílu Adolfa Hitlera, si ale jistě zaslouží pozornost. Podle vlastních představ měl Hugenberg zničit Výmarskou republiku a postavit se do čela pravicové diktatury společně s Hitlerem. A nejen to, Alfred Hugenberg se dokonce domníval, že místo prvního muže ve státě bude patřit jemu. Hitler měl být jen šikovným pomocníkem, kterého konzervativní pravicové křídlo brzy zkrotí. Když si Hugenberg uvědomil, jak se bude situace nadále vyvíjet, bylo již pozdě. Veškeré jeho politické sny si teď přivlastnil někdo jiný a Hugenberg se stal v nové vládě jen číslem 10 na kandidátní listině. Sám Hugenberg označil okamžik, kdy vstoupil do společné vlády s Adolfem Hitlerem (na postu Ministra hospodářství, zemědělství a výživy), za největší hloupost svého života. Muž, který chtěl sám vytvořit diktaturu, pomohl podle vlastních slov k moci „největšímu demagogovi světových dějin“.

Podobných paradoxů obklopuje Alfreda Hugenberga celá řada. Jmenujme jen několik z nich: (1) Ačkoli měl vyhraněné politické názory a podařilo se mu získat i značnou moc, během období, kdy byl členem Říšského sněmu, vstoupil do dějin jako muž, který téměř nikdy nepromluvil a pakliže ano, sklídl od ostatních poslanců jen výsměch. (2) Svůj mediální koncern dokázal vybudovat během první světové války jako ředitel Kruppových zbrojních závodů. Jedním z nejmocnějších německých mediálních magnátů se tedy stal během deseti let, při výkonu jiného odpovědného zaměstnání a prakticky bez vlastního kapitálu. Financování koncernu můžeme označit za další paradox Hugenbergova života, (4) ačkoli nikdy nevlastnil žádný podnik, dokázal přesvědčit muže z nejbohatších dynastií, aby svůj kapitál investovali do jeho podnikatelských záměrů. Sám tak získal obrovský majetek. (5) Tento majetek potom Hugenberg dokázal ochránit před nacistickým režimem, své společnosti prodal vedení říše a vysloužil si tak nejen státní vyznamenání, ale i zisky, jež desetinásobně převyšovaly částky, které obdrželi ostatní nakladatelé. A konečně (6) dokázal po válce Hugenberg tento majetek ochránit a zabezpečit svou rodinu nejen po stránce finanční,

ale i „mravní“, když byl v roce 1950 dosáhl své denacifikace a byl zařazen do kategorie V – uvolněn a stal se tak jedním z nejčastěji zmiňovaných příkladů selhání poválečného systému.

Následující práce podává základní informace o Hugenbergově životě a jeho kariéřním vzestupu na poli politickém i mediálním. Je rozdělena do tří hlavních částí: 1. *Život Alfreda Hugenberga* 2. *Tvorba mediálního koncernu* a 3. *Zastoupení Hugenbergova koncernu na německém mediálním trhu*. Všechny tři části jsou silně propojeny, stejně jako tomu bylo i ve skutečnosti.

První část přináší biografii Alfreda Hugenberga, přičemž se neomezuje pouze na jeho politickou činnost a spolupráci s Adolfem Hitlerem, ale podrobně popisuje i prostředí, z něhož Hugenberg vzešel a začátky jeho kariéry.

Druhá část se zabývá samotným mediálním koncernem. Seznamuje čtenáře s myšlenkami, jež vzniku koncernu předcházely, a s finančním zázemím, které za tímto účelem Alfred Hugenberg vybudoval. Následuje popis ovládnutí jednotlivých částí koncernu, jejich činnosti a zastoupení na trhu.

Poslední část se snaží čtenáři přiblížit, jaké postavení měly mezi ostatními německými médii Hugenbergovy podniky a zabývá se jejich vlivem na politické dění v Německu.

Potřebné informace jsem čerpala především z monografií, jež o Alfredu Hugenbergovi vyšly v Německu, případně ve Spojených státech amerických (John A. Leopold). Tyto hlavní informační zdroje dále doplňují studie otištěné ve sbornících, články, jež v období Hugenbergova nejvýznamnějšího politického působení vyšly v českém tisku, a informace z publikací zabývajících se dějinami médií, historií Německa (především knihy a studie orientované na období Výmarské republiky a Třetí říše) a historií německých pravicových stran. V neposlední řadě čerpá práce z primárních zdrojů. Mezi ně patří především studie samotného Alfreda Hugenberga a zároveň letáky jeho odpůrců (leták Sociálně demokratické strany *Geschäft und Politik Hugenberg's*) a zastánců (leták strany DNVP *Hugenberg?*).

Při tvorbě textu jsem zvolila analytickou metodu výzkumu. Práce vznikla metodou sumarizace a následné interpretace nashromážděných textů. Následující text by měl být chápán jako úvod do problematiky vhodný k dalšímu rozpracování. Cílem práce je shromáždit potřebné informace a vytvořit krátkou monografii Alfreda Hugenberga, jež v českém prostředí dosud chybí. Zároveň se práce pokusí zodpovědět otázku: „Jakým způsobem ovlivnil Hugenbergův koncern politické dění v meziválečném

Německu?“ Posledním cílem práce je určit, zda se o Alfredu Hugenbergovi zmiňuje i český dobový tisk? V neposlední řadě si práce klade za cíl rozšířit povědomí o životě a činnosti Alfreda Hugenberga.

1. Život Alfreda Hugenbergga

1.1 Utváření společenského a politického postavení

Mládí Alfreda Hugenbergga je jasným dokladem toho, jak člověka ovlivňuje rodinná tradice. Stejně jako jeho předci totiž získal právnické vzdělání a ačkoli se snad chvíli pokoušel psát verše a žít s volností umělce, své místo nakonec stejně našel za stolem v kanceláři. Nutno mu přiznat, že právě v nejrůznějších vedoucích pozicích v mnoha představenstvech se zrodila jeho budoucí velká síla.

1.1.1 Rodina, vzdělání a začátek kariéry

„Alfred Hugenberg se narodil v Hannoveru 19. června 1865 jako jediný syn protestantských rodičů. Jeho otec Karl Hugenberg v té době pracoval jako sekretář při magistrátu města Hannover. V letech 1866 až 1868 úřadoval jako starosta Uelzenu a později byl zaměstnán jako rada v zemském ředitelství v Hannoveru. Zde se Karl Hugenberg seznámil se zemským ředitelem Rudolfem von Bennigsenem, který byl zároveň vůdcem *Národně-liberální strany* (Nationalliberalen Partei), jejímž členem se Hugenbergův otec stal.“¹ Na svého syna měl jistě velký vliv, přestože zemřel, když bylo Alfredu Hugenbergovi sedmnáct let.²

Rovněž rodina Hugenbergovy matky se politicky orientovala nacionálně konzervativním směrem. Jak píše Daniel Gossel: „Alfredova matka Ernesta byla sestřenicí frankfurtského primátora Franze Adickese, s jehož dcerou Gertrudou (svou vzdálenou sestřenicí) se Alfred Hugenberg později oženil.“³ Toto manželství bylo velmi významné pro Hugenbergovu následující kariéru, Franz Adickes mu mnohokrát pomohl v kariérním postupu i v prosazování politických myšlenek, jak dokládá příklad získání místa ředitele *Horní a metal Banky*.⁴ (Více v kapitole **1.1.4 Ředitel Kruppových závodů**)

¹ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 21.

² KRIEGK, Otto. *Hugenberg*. Lipsko: R. Kittler, 1932. 92 s., s. 25.

³ GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 245.

⁴ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 42.

Podle rodinné tradice nastoupil Alfred Hugenberg na studia práv, mladého muže ale zároveň velmi lákala lyrická poezie. Jak píše Otto Kriegk: „V mládí snil o tom, že své životní poznání sepíše do veršů nebo obrazů románu, a své největší štěstí možná viděl v tom, že vše dělal s veselostí a klidem, čímž se odlišoval od svého nejlepšího přítele z mládí básníka Otta Ericha Hartlebena⁵.“⁶ Právě jeho básnické sklony nejspíš přivedly k umění i Alfreda Hugenberga.

„V zápalu soutěživosti s přítelem Erichem Hartlebenem napsal Hugenberg už během školních let několik básní a dramát. Po maturitě založil společně se spolužáky z hannoverského Lycea I klub 'sbratřených básníků' nazvaný B.B.B.V. V období začátku studií se Hugenberg pro poezii nadchl natolik, že první semestr v Göttingenu dokonce navštěvoval přednášky z práva i literatury zároveň. Nakonec ale zvítězila, snad částečně na tlak rodiny, studia práv.“⁷

„Přesto Hugenbergův zájem o poezii neustal. Mezi malíře, herce, poety a básníky jej přivedl právě spisovatel Otto Erich Hartleben, Hugenbergův starý kamarád z dětství a člen klubu.“⁸ Teď byli oba mezi bohémou častými a vítanými hosty. V roce 1884 vyšla přátelům sbírka „Moderní básnické charaktery“, již sepsali společně s dalším nadšeným básníkem Karlem Henckellem.⁹ Sbírka se dočkala kladného ohlasu a Hugenberg společně s přáteli napsal ještě několik dalších literárních děl.

Nejznámější z nich je sbírka „Quartett: Dichtungen“, která vyšla v Hamburku v roce 1886 a kromě tří předchozích autorů v ní své básně publikoval i Arthur Gutheil.¹⁰ Hlavními tématy poesie tohoto kruhu byla láska a pravda.¹¹ Po několika dalších pokusech Hugenbergovo literární nadšení opadlo a zkušenosti s krásnou literaturou pro něj zůstaly především romantickou mládežnickou epizodou. Jak ale sám tvrdil: „Večery

⁵ Otto Erich Hartleben (1864 – 1905), významný německý básník, dramatik a povídkář. Proslul naturalistickými dramaty zesměšňujícími měšťáckou společnost. Vystudoval práva, ale namísto služby státu žil bohémským životem. Nejoblíbenějším dílem je tragédie Růžové pondělní (Rosenmontag, 1900). (Otto Erich Hartleben. (2010). In *Encyclopædia Britannica*. Retrieved May 20, 2010, from Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/256160/Otto-Erich-Hartleben>)

⁶ KRIEGK, Otto. *Hugenberg*. Lipsko: R. Kittler, 1932. 92 s., s. 26.

⁷ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 22.

⁸ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 16.

⁹ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 22.

¹⁰ [Http://www.polunbi.de](http://www.polunbi.de) [online]. 2004 [cit. 2010-05-19]. Hugenberg, Alfred. Dostupné z WWW: <<http://www.polunbi.de/pers/hugenberg-01.html>>.

¹¹ KRIEGK, Otto. *Hugenberg*. Lipsko: R. Kittler, 1932. 92 s., s. 26.

strávené v kruhu umělecké bohémy mu později usnadnily pochopení duševního rozpoložení spisovatelů a básníků v jeho redakcích.¹²

Touha po básnických úspěších Alfredu Hugenbergovi nejspíš částečně zůstala i v pozdějších letech, kdy ve svých politických projevech a člancích často volí nepřiměřené patetické obraty. Jeho hlavním zájmem ale přesto zůstalo vzdělání. „Studium práv a národního hospodářství jej zavedlo do Göttingenu, Berlína a Heidelbergu až do Štrasburku.“¹³

V roce 1886 složil v Berlíně státní zkoušky.¹⁴ Své vzdělání zakončil ještě třemi semestry národně ekonomického studia ve Štrasburku. Nový obor měl Hugenbergovi splnit přání, najít si práci opírající se o životní realitu.

„Druhé studium absolvoval u profesora Fridricha Georga Knappa, který byl bývalým členem sociálně politického hnutí, stejně jako Lujo Brentano, jehož přednášky navštěvoval Hugenberg v Berlíně. Právě tato zkušenost ovlivnila pozdější smýšlení mladého muže a jeho nejbližšími spolupracovníky, provázejícími jej celou kariérou, se stali Leo Wegener¹⁵ a Ludwig Bernhard¹⁶, kteří prošli vzděláním u stejných profesorů.“¹⁷

Ačkoli Hugenberga sociální hnutí velmi ovlivnilo, s některými postoji katedry se nemohl smířit. „Část zaměstnanců Sociální katedry považovala za morální povinnost integraci pracujících do společnosti, s čímž Hugenberg nesouhlasil. Pro něj byl tento problém spíš nevyhnutelnou nutností. Za daleko přínosnější pro blaho národa považoval

¹² HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 24.

¹³ GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 245.

¹⁴ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 101.

¹⁵ Leo Wegener (1870 – 1936) studoval Národní ekonomii v Heidelbergu u Maxe Webera. Byl členem Ostmarského spolku, později ředitelem poznaňské Reiffeisenovy organizace. Ze zdravotních důvodů složil svůj úřad v roce 1925. (HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 35)

¹⁶ Ludwig Bernhard (1875 – 1935), studoval národní hospodářství a strojírenství v Berlíně a Mnichově. Přednášel národní ekonomii v Berlíně a v roce 1906 převzal profesuru na Akademii v Poznani. Patřil k nejbližšímu okruhu Hugenbergových přátel, byl židovského původu. (HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 36)

¹⁷ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 24 a 38.

zachování buržoazních pořádků. Proto také neprosazoval emancipovaného člověka, ale jeho ideálem se stal člověk s národním vědomím.¹⁸

Hugenberg si na univerzitě utvářel velmi vyhraněné názory na politiku i hospodářství Německa. „V roce 1888 uzavřel studium s hospodářsko-historickou disertační prací *Vnitřní kolonizace na severozápadě Německa* (Die innere Kolonisation im Nordwesten Deutschlands). Ve studii, která vznikla pod dohledem Friedricha Georga Knappa, se zabývá ekonomickými a kulturními aspekty osídlovací politiky.¹⁹

Georg Honigmann vysvětluje základní myšlenku této studie: „Národ by měl bojovat o své místo na slunci, což může dokázat především tím, že: 'Naši hospodářskou samostatnost můžeme zaručit jen zajištěním a kapitalistickým vyčerpáním na nás politicky závislých tropických kolonií.'²⁰ Jak doplňuje Holzbach: „Proto je ale nejdříve potřeba vytvořit dostatečně silnou a stabilní společnost, což Hugenberg navrhuje docílit díky novému společenskému uspořádání. Budoucnost vidí především v organizaci nižších tříd, v nichž chce probudit zájem o národní hnutí. Výchozí bod svého myšlení vidí Hugenberg v podpoře osobního vlastnictví sedláků (kolonistů), které má zabránit koncentraci vlastnictví v jedněch rukách a 'mizení střední třídy'. (...) Teprve po vyrovnání rozdílů mezi Východem a Západem, tvrdí Hugenberg, bude německá říše 'bojeschopná'. A právě tato bojeschopnost může zajistit hospodářskou soběstačnost Německé říše, tím že obsadí a zajistí tropické kolonie.²¹

Ještě než se Hugenberg pustil do prosazování svých teorií, nastoupil v roce 1888 na jednoletou dobrovolnou vojenskou službu.²² „Po tom, co složil vládní zkoušky, byl Hugenberg roku 1893 zaměstnán jako zástupce zemského rady ve Weselu. V roce 1894 se ale nechal přeložit k *Osídlovací komisi* v Poznani.²³ (Více v kapitole **1.1.3 Osídlování Východu**) Zde se v roce 1900 oženil s Gertrudou Adickes, jež mu porodila

¹⁸ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 25.

¹⁹ GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 246.

²⁰ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 17.

²¹ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 26.

²² [Http://www.polunbi.de](http://www.polunbi.de) [online]. 2004 [cit. 2010-05-19]. Hugenberg, Alfred. Dostupné z WWW: <<http://www.polunbi.de/pers/hugenberg-01.html>>.

²³ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 103.

tři dcery. Tchán Franz Adickes, jehož moc byla vystavěna především na úzkých vazbách se členy pruského panovnického domu na jedné a s vlivnými dynastiemi na Rýnu, Mainu a Rúru na druhé straně, umožnil Alfredu Hugenbergovi přístup k těmto význačným osobnostem.²⁴

Především styky se zástupci těchto mocných dynastií, kteří obvykle působili v oblasti těžkého průmyslu, zajistily později Hugenbergovi dostatečný kapitál pro vybudování koncernu.

1.1.2 Vznik Všeněmecké jednoty

Politické a sociální názory, které formuloval v disertační práci z roku 1888, začal Alfred Hugenberg brzy převádět do praxe. „Předně navrhl vytvořit národní fórum a při odpovídající příležitosti: 'Promluvit beze strachu a studu před vládou a předními představiteli stran a říct, co si naše srdce přeje a co od národní vlády žádáme, chceme a v co doufáme.' Zároveň se v následujících týdnech ujal iniciativy a podnikl všechny přípravné kroky k vytvoření samostatné jednoty.“²⁵

Impulzem ke vzniku tohoto hnutí hájícího práva německého národa bylo především podepsání Helgolandsko-Zanzibarské smlouvy 18. července 1890. Podle ní se měla Německá říše od 1. července vzdát veškerých nároků na území Witu (rozsáhlého území v oblasti dnešní Keni), Somálska a Ugandy.²⁶ V německém tisku probíhaly proti podepsání smlouvy rozsáhlé protesty, jak popisuje Konrad Canis: „S kritickými hlasy proti smlouvě, sílil i odpor vůči jejímu partnerovi (Anglii). (...) Pravicově liberální 'Kölnischer Zeitung' píše: 'Hlavním motivem anglické vnější politiky je 'nacionální egoismus', ale 'nám Němcům tento hrdý nacionální pocit stále ještě chybí'.“²⁷

Pro Alfreda Hugenberga, který v držení kolonií viděl způsob, jak zajistit Německu hospodářskou nezávislost, muselo být podepsání smlouvy poslední kapkou. Podle Heidruna Holzbacha byl v té době ve spojení se čtyřmi autory usazenými v

²⁴ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 17.

²⁵ Tamtéž, s. 18.

²⁶ GRÜNDER, Horst. *Geschichte der Deutschen Kolonien*. Paderborn : Schöningh Paderborn/BRO, 2004. 336 s. ISBN 978-3-8385-1332-4, s. 88.

²⁷ CANIS, Konrad. *Von Bismarck zur Weltpolitik : deutsche Außenpolitik 1890 bis 1902*. Berlin : Akademie Verlag, 1999. 430 s. ISBN 3-05-002758-4, s. 62.

Curychu a okamžitě s nimi začal domlouvat, že vytvoří „nějaké nacionální hnutí“. Sám také převzal odpovědnost za organizaci a prozatímní vedení společnosti.²⁸

Jak tvrdí Daniel Gossel: „... patřil pětadvacetiletý soudní úředník Hugenberg k prvním, kdo přispěli (k protestům). Již 9. března 1891 bylo díky jeho organizátorským a konceptuálním přípravám oznámeno založení '*Společné německé jednoty*' (Allgemeine deutsche Verband), jež byla o tři roky později přejmenována na '*Všeněmeckou jednotu*' (Alldeutscher Verband – ADV).“²⁹

„Ideologicky se hnutí opíralo o myšlenky afrikanisty Dr. Karla Peterse, jenž už v roce 1886 založil '*Společné hnutí na podporu německých národních zájmů v zámoří*', které ale nemělo dlouhého trvání a nepřineslo ani žádné zásadní výsledky.“³⁰

Hlavní zájmy organizace byly formulovány už v roce 1890.³¹ Alfredu Hugenbergovi se: „... s vlastnoručně sestaveným oběžníkem podařilo získat zájem a podporu vlivných osob. Už v tomto prvním programovém prohlášení kladl důraz na 'imperialistickou' německou politiku, tak jak ji v příštích čtyřiceti letech tvrdohlavě prosazoval. Podle něho se měla státní moc opírat o tři hlavní body: těžký průmysl, držení většiny území a armádu.“³²

Oficiální cíle *Všeněmecké jednoty*, byly stanoveny následovně: „... (AVD) měla dvojitou funkci. 'Oživování vlasteneckého vědomí v zemi a přemožení všech směrů odporujících nacionálnímu hnutí' bylo spojeno s 'péčí a podporou německo-nacionálních cílů ve všech zemích, kde příslušníci našeho národa bojují o zachování svébytnosti a shromáždění všech Němců na Zemi pro tyto cíle'.“³³

---

²⁸ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 27.

²⁹ GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 246.

³⁰ [Http://www.polunbi.de](http://www.polunbi.de) [online]. 2004 [cit. 2010-05-19]. Hugenberg, Alfred. Dostupné z WWW: <<http://www.polunbi.de/inst/alldeutscher-verband.html>>.

³¹ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 28.

³² HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 18.

³³ HOLBORN, Hajo. *Deutsche Geschichte in der Neuzeit : Das Zeitalter des Imperialismus (1871 bis 1945)*. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 1981. 663 s. ISBN 3-596-26416-2, s. 82.

Všeněmecká jednota rychle nacházela sympatizanty. „Pod vedením předsedů Ernsta Hasse a Heinricha Claße³⁴ se spolek rozvinul ve vlivnou organizaci, jež měla stoupence ve všech pravicových stranách. Seriózní dojem, propůjčili straně známí vědci jako Ernst Heackel nebo Max Weber.³⁵ Za „otce jednoty“ ale přesto bývá označován právě Alfred Hugenberg. Jak vysvětluje Daniel Gossel: „Zda má být Hugenberg označován za 'původního otce všenečmeckého hnutí' není jednoznačné; v každém případě zůstává stále spojen s lidovým a imperialistickým hnutím, ačkoli on sám v AVD nikdy nezastával žádnou vůdčí pozici.“³⁶

Je paradoxní, že vůdčí osobnost spolku stojí v pozadí a „... i oficiální seznamy členů zatajují její jméno. Rovněž Hugenbergovy publicistické příspěvky v hlavním periodiku strany nazvaném *Alldeutsche Blättern* jsou anonymní.“³⁷ Alfred Hugenberg si nejen nepřál být viděn a velmi pečlivě volil i okruh svých známých a přátel, jimž mohl důvěřovat. To je charakteristické pro celý jeho život a úzké přátelské kruhy hrály vždy zásadní roli v Hugenbergově mediální i politické kariéře. „Kontakty nashromážděné díky členství v ADV tvořily jednu z jeho nejdůležitějších sociálních a politických sítí. Zvláště s Heinrichem Claßem (...) navázal úzké osobní přátelství.“³⁸

Podle Georga Honigmanna to byl Claß: „... kdo vnesl do organizace antisemitské smýšlení. Podnik byl nyní řízen na přísně autoritativních principech. Alfred Hugenberg, který často inklinoval k názorům svého okolí, byl Claßem silně ovlivněn. V muži, který se chlubil tím, že právě on naučil Hitlera pořádně nenávidět Židy, si ale vybral nejhorší možný vzor. Claß byl silně ovlivněn Friedrichem Nietzschem a jeho glorifikací Nadčlověka. Prosazoval zrušení parlamentního systému a nastolení napůl civilní a napůl vojenské diktatury, s čímž Hugenberg plně souhlasil.“³⁹ Nenechal se však fanatickým přítelem pohltit docela a neztotožnil se s jeho protižidovskými výpady.

³⁴ Heinrich Claß (1868 – 1953), právní rada a všenečmecký politik, právník v Mainzu. V letech 1908 – 1939 předseda Všeněmeckého spolku. Působil jako redaktor „Deutsche Zeitung“ v Berlíně a byl spoluorganizátorem Harzburské fronty. In: (GRZESINSKI, Albert; KOLB, Eberhard. *Im Kampf um die deutsche Republik*. Oldenbourg : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2001. 384 s. ISBN 3486565915, s. 159)

³⁵ KOSZYK, Kurt. *Deutsche Presse 1914-1945 : Geschichte der deutschen Presse*. Teil III. 1. vydání. Berlín: Colloquium, 1972. 372 s. ISBN 3-7678-0310-0, s. 139.

³⁶ GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 246.

³⁷ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 20.

³⁸ GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 246.

³⁹ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 20,21.

Jak píše Holzbach: „Hugenbergův postoj k Židům můžeme charakterizovat jako nevyhraněný. Ačkoli se velmi blízce přátelil s antisemitským fanatikem Claßem, patřil k nejužšímu kruhu Hugenbergových přátel profesor Ludwig Bernhard a rovněž v mediálním koncernu později zaměstnával celou řadu lidí s židovským původem. Na druhou stranu ale neváhal ve svých listech využít antisemitských předsudků k tomu, aby oslabil politické protivníky.“⁴⁰

Takové vysvětlení je ale diskutabilní, Hugenbergův koncern byl obrovský, a tak jeho první muž nemohl prověřovat všechny své zaměstnance. To, že se mezi nimi našli i Židé však mohl Hugenberg použít po válce jako argument pro svou denacifikaci.⁴¹ (Vice v kapitole **1.3.2 Hugenbergovo mravní „očistění“**)

Claßův antisemitismus šel v mnohém dál. „V roce 1912 zveřejnil pod pseudonymem velmi úspěšnou knihu '*Kdybych byl císařem*' (*Wenn ich der Kaiser wär*), jež požadovala vyhoštění Židů z Německa. (...) Když se zahájená demokratizace státu obrátí v pravicovou diktaturu, vysvětluje Claß bude 'rozvíjení židovské otázky zbytečné', jinak bychom ale museli antisemitskými slogany získat pro pravici široké masy.“⁴² *Všeněmecká jednota* se tedy pod Claßovým vedením přiklání k rasistickým názorům, pomocí nichž chce získat masovou podporu veřejnosti.

Spíše než antisemitismus ale Claße s Hugenbergem pojí především touha po zavedení pravicové diktatury a snaha získat hospodářskou nezávislost Říše. Oba cíle vedly k tomu, že se již dávno před první světovou válkou začala jednota domáhat ozbrojeného konfliktu. Své názory šířila prostřednictvím hlavního tiskového orgánu, jímž byl: „... od 1. ledna 1894 do 5. března 1939 *Alldeutsche Blätter*. Náklad činil průměrně 10000 kusů. Kromě toho vydala *Všeněmecká jednota* do roku 1914 také 34 letáků.“⁴³

Noviny sloužily jako hlavní platforma pro politické názory jednoty a zaznamenaly nejdůležitější události uvnitř spolku. Prosazována v nich byla především snaha o expanzi říše. „V listech *Alldeutsche Blätter* vyšla výzva k rozpoutání války a

⁴⁰ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 29.

⁴¹ BORCHMEYER, Dieter. *Hugenbergs Ringen in deutschen Schicksalsstunden : Tatsachen und Entscheidungen in den Verfahren zu Detmold und Düsseldorf 1949/50*. München : Maximilian verlag, 1951. 165 s, s. 41.

⁴² BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988, s. 187.

⁴³ KOSZYK, Kurt. *Deutsche Presse 1914-1945 : Geschichte der deutschen Presse. Teil III*. 1. vydání. Berlín: Colloquium, 1972. 372 s. ISBN 3-7678-0310-0, s. 139.

sám vůdce jednoty pronesl: 'Kdo miluje národ a chce obrátit krizi dosavadní nemoci, chápe válku jako probuzení všech zdravých národních sil.'⁴⁴

Hugenberg a Claß stáli v čele takzvaného válečného hnutí a jejich touhy začínaly pronikat za hranice Říše. „Francouzské a britské listy citovaly prohlášení Všeněmců domáhajících se válečného střetu a ačkoli se jednalo o poměrně úzkou skupinu, zprávy o německé touze rozpoutat válku se začaly šířit. Situaci z 13. dubna 1911 popisuje v otevřeném dopise pro britský žurnál *Contemporary Review* Hans von Delbrück: 'Je to pravda. V Německu máme takzvané Všeněmce, jejichž výpovědi v zahraničním tisku, jsou citovány jako důkaz ohromných dobytelských záměrů Německa. Všichni v Německu ale vědí, že je to úplně malá sekta bez jakéhokoliv vlivu. Jsou to dobří vlastenci a proto se na ně člověk nesmí zlobit. Ale díky falešným představám o jejich významu, které v zahraničí záměrně šíří, připravují politice Německé říše nevyčísitelné škody.' (Alldeutsche Blätter, XXI, 1911, S .203).⁴⁵

Vytouženého konfliktu se jednota skutečně dočkala, první světová válka však znamenala pro ADV začátek postupujícího úpadku a ztráty vlivu. „Ve válečném rauši se její vedoucí členové a mezi nimi samozřejmě i Hugenberg sešli, aby domluvili mírové podmínky, hned čtyři týdny po začátku války – 28. srpna 1914. Požadavky vítěze byly formulovány už začátkem září a sepsány v letáku. Na vzniklé dílo však vrhala stín jediná komplikace – fatální výsledky bitvy u Marne. Sám šéf Alfreda Hugenberga Krupp von Bohlen doporučil svému zaměstnanci se šířením listiny posečkat. Až na konci roku se dílo dostalo k rukám dvou tisíců vyvolených vedoucích osobností veřejného života.⁴⁶ Jednotě nakonec nadšené volání po vítězství, jež se nedostavilo, nijak nepomohlo. Přesto „... byla dál politicky činná i ve výmarském období, teprve v roce 1939 ji rozpustili Nacionální socialisté.⁴⁷

---

⁴⁴ HONIGMANN, Georg. Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 25.

⁴⁵ [Http://www.polunbi.de](http://www.polunbi.de) [online]. 2004 [cit. 2010-05-19]. Hugenberg, Alfred. Dostupné z WWW: <<http://www.polunbi.de/inst/alldeutscher-verband.html>>.

⁴⁶ HONIGMANN, Georg. Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 26, 27.

⁴⁷ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 121.

1.1.3 Osídlování Východu

V létě 1894 byl Hugenberg na vlastní přání zaměstnán v pohraničí. Zde mohl své teoretické myšlenky prosazovat v praxi. Jak píše Sascha Lippmann: „Připojil se k myšlence expanze německých kolonií v zámoří a chápal svou práci v pruské *Osídlovací komisi v Poznani* (1894 – 99) za osobní přínos k posílení německých zájmů v pohraničí.“⁴⁸

Pět let, která na tomto místě strávil, ovlivnilo nejen jeho politické smýšlení, ale především díky nim získal neocenitelné kontakty a přátele. „Léta v Poznani jasně vymezila Hugenbergův budoucí všenněmecko-nacionální světonázor. Poznaň byla tehdy centrem německého osídlovacího pohybu. Duchovním otcem tohoto pohybu byl ředitel banky *Landesgenossenschaftsbank* Leo Wegener, žák Maxe Webera, jenž se opíral o Raiffeisenovy ideály. Wegener se snažil svazovat volný kapitál 'spolkovými' manipulacemi s 'domovem a národem' a učinit tak nacionální boj a snahu o národní expanzi provozuschopnou.“⁴⁹

Situaci v Poznani popisuje Georg Honigmann následovně: „Východní oblasti Německa postihla obzvlášť silně hospodářská krize let 1882 až 1886. Obzvlášť těžce byla zasažena oblast Poznaň, což dokazuje dlouhý seznam bankrotujících podniků. Mnoho německých obyvatel opustilo východní města a přesunulo se do industrializované západní části říše. Do té doby nezaměstnaní Poláci po nich rychle zaplnili mezery, což podle mínění německých statkářů, jen urychlilo úpadek oblasti.“⁵⁰

Hlavním cílem Alfreda Hugenberga byla opětovná germanizace oblasti. „Pod patronátem prezidenta *Osídlovací komise* Rudolfa von Wittenburga racionalizoval a pozvedl státní podnikání, které mělo posílit germanizaci Východu. Na vykoupeném a rozparcelovaném polském i německém území začali hospodařit němečtí obyvatelé. Brzy se stal Wittenburgovou pravou rukou a prosadil moderní 'marketingové metody' při získávání zájemců o osídlování této oblasti.“⁵¹

Pro budoucí kariéru Alfreda Hugenberga však bylo velmi důležité, vymanit se z místa státního úředníka. Jeho následný kariérní postup popisuje Otto Kriegk:

⁴⁸ LIPPMANN, Sascha. *Harry Pross- ein Leben für freie Medien und unzensierte Meinungen*. München : GRIN Verlag, 2009. 136 s. ISBN 3640292111, s. 51.

⁴⁹ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 242

⁵⁰ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 64, 65.

⁵¹ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 30, 31.

„Hugenberg byl přeložen z Poznaně do Kasselu. Pak ale přišlo jeho osvobození. V Kasselu zůstal jen tři čtvrtě roku, potom opustil státní úřad a stal se prvním ředitelem pobočky *Zemědělské centrální pokladny* pro Německo, jež sídlila v Neuwiedu, a zároveň ředitelem *Svazu zemských družstev* Reiffeisenovy organizace se sídlem v Poznani.“⁵²

Jeho vliv na osidlování Východu se tímto krokem ještě zvýšil, jelikož teď koordinoval spolupráci mezi *Osídlovací komisí* a novými družstvy a vzájemné vazby upevňoval díky skrz na skrz propleteným personálním vazbám.⁵³

Důležitější, než úspěchy Hugenbergovy „osídlovací“ politiky, je pro něj fakt, že se v těchto letech utváří elitní spolek velmi úzkého kruhu přátel, který začíná politiku východu ovládat nezávisle na státu a předznamenává Hugenbergův budoucí pracovní úspěch. Ludwig Bernhard, který k tomuto okruhu přátel patřil, přiblížil ve svém díle, jaké bylo mocenské postavení této společnosti: "Leo Wegenerem spojená skupina mladých státních úředníků hrála od roku 1904 v oblasti osídlovací politiky roli vedlejší vlády.“⁵⁴

Úzkými členy tohoto kruhu bylo kromě Hugenberga dalších pět pruských státních úředníků: „Friedrich von Schwerin (Ministerstvo vnitra), Arnold Wahnschaffe (Ministerstvo zemědělství), Karl Kette a Georg Ganse z *Osídlovací komise*, Dr. Hans Meydenbauer z *Východopruské zemské společnosti*. Krom toho Dr. Leo Wegener a Dr. Ludwig Bernhard, který v té době působil jako profesor na Akademii v Poznani.“⁵⁵

K tomuto nejužšímu kruhu patřili ještě další muži, jež spojovalo především jejich postavení. „Všichni náleželi buďto k *Osídlovací komisi* nebo obsadili místa v nejrůznějších osídlovacích společnostech, *Reiffeisenových organizacích*, zemských bankách a dalších srovnatelných úřadech. Někteří z nich zaujímali pozice klíčové pro prosazování zájmů kruhu na pruských ministerstvech. Především na ministerstvu zemědělství, financí a vnitra. (...) V Poznani tak vnikl tajemstvím zahalený,

---

⁵² KRIEGK, Otto. *Hugenberg*. Lipsko: R. Kittler, 1932. 92 s., s. 29, 30.

⁵³ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 30, 31.

⁵⁴ BERNHARD, Ludwig. *Der Hugenberg – Konzern: Psychologie und Technik einer Grossorganisation der Presse*. Berlin: J. Springer, 1928. 109 s., s. 4.

⁵⁵ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 34, 35.

neprůhledný systém, který umožňoval zasahovat do politických a ekonomických událostí, zvyšovat moc 'vedlejší vlády' a vytvořit tak jistý druh státu ve státě.⁵⁶

Jejich hlavním cílem byla germanizace území. Alfred Hugenerberg navíc ke germanizaci území přidal i germanizaci obyvatel, podle něho měli Poláci: „...dospívat pod vlivem německé kulturní propagandy, stejně jako všechny malé slovanské národy Východu. Právě proto pro ně mají být založeny německé školy.“⁵⁷

S výchovou dětí v „dobré Němce“ se podle Hugenerberga mělo začít už od útlého mládí. „V roce 1897 založil *Evangelický spolek pro péči o sirotky* v Ostmarku, a o dva roky později nechal pro děti za podpory ADV, poznaňské banky, města Berlín a mnoha dalších měst vybudovat i sirotčinec. I po odchodu z Poznaně zůstal Hugenerberg předsedou tohoto spolku a později se aktivně angažoval v dalších charitativních akcích na pomoc dětem. Krom ušlechtilých cílů jej k této činnosti ale vedla i myšlenka výchovy nových 'správně orientovaných' Němců. Na rozdíl od pozdější ideologie mu nezáleželo na rase, ale na oddanosti státu a politické orientaci.“⁵⁸

Působení v mnoha spolcích považoval Alfred Hugenerberg za velmi důležitou součást své politické moci. „Přátelil se (například) s některými vlivnými členy *Německého Ostmarského spolku* (Deutsche Ostmarkverein). Převzal některé požadavky tohoto spolku a využil je do opatření proti Polákům.“⁵⁹

Bylo to jediné období jeho života, kdy se Hugenerberg nechal vidět jako aktivní člen nějakého hnutí, obvykle totiž raději zůstal v pozadí. „Jako předseda poznaňské místní skupiny *Všeněmecké jednoty* soustředil svou hlavní ctižádost na shromáždění a koordinaci všech místních spolků a skupin. A tak svolal setkání zástupců *Lodního spolku*, *Německého koloniálního spolku*, *Německého zbrojního spolku*, *Poznaňského pěveckého sboru*, *Kormidelního spolku*, *Úřednického kormidelního spolku* a samozřejmě německého *Ostmarského spolku* a *Všeněmecké jednoty*. Toto bohaté a všestranné zastoupení chtěl Hugenerberg využít k posílení německého hnutí. Za tímto účelem se také měly konat bohatou nacionální propagandou napuštěné zábavné kulturní večery.“⁶⁰

⁵⁶ HONIGMANN, Georg. Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenerberg. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 70, 71.

⁵⁷ KRIEGK, Otto. *Hugenerberg*. Lipsko: R. Kittler, 1932. 92 s., s. 31.

⁵⁸ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenerberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 32.

⁵⁹ TU, Tzu-hsin. *Die Deutsche Ostsiedlung als Ideologie bis zum Ende des Ersten Weltkriegs*. Kassel : Kassel university press GmbH, 2009. 211 s. ISBN 3899588029, s. 146.

⁶⁰ HONIGMANN, Georg. Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenerberg. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 70.

K ovládnutí veřejného mínění také poprvé začal využívat sílu médií. „Z jeho iniciativy vznikly noviny *'Posensche Reiffeisenbote'*, které byly v této době tištěny v nákladu 12000 exemplářů.“⁶¹

V roce 1903 Hugenberg Poznaň opustil. „Nevzdal se ale politického cíle, který si určil během svého působení v Poznani. Dosáhl toho tak, že byl 1. října 1903 zaměstnán jako tajný výkonný rada na pruském ministerstvu financí, kde opět obdržel referát pro spolkovou činnost a zároveň pro východní otázku.“⁶²

1.1.4 Ředitel Kruppových závodů

„Po tom, co opustil státní úřad, nastoupil Hugenberg 1. ledna 1908 ve správní radě frankfurtské *Horní a metal-banky* (Berg und Metallbank A.G.), jež tvořila jádro a holdingovou společnost Mertonova koncernu. Prestižní místo získal na přimluvu tchána Franze Adickese.“⁶³

Ocitl se tak ve zcela nové společnosti s jinými pravidly, než na která byl do té doby zvyklý. „Dosud se Hugenberg setkal jenom s *Reiffeisenovými bankami* (Reiffeisehbanken) a na venkovskou střední třídu orientovanými konkurenty. Práce v bance se světovou působností pro něho byla zcela novou zkušeností.“⁶⁴

„Nová pozice však nesplnila jeho očekávání, a tak zde Hugenberg nezůstal ani celé dva roky.“⁶⁵ Na obratného úředníka čekala daleko prestižnější pozice - dopomohla mu k ní známost z období předchozího působení.

„Na nové místo doporučil v té době pětáctýřicetiletého Alfreda Hugenberga jeho představený z pruského Ministerstva financí, Freiherr von Rheinbaben. Jako stálý a vítaný host v Kruppově Vile Hügel, dokázal zbrojařského krále přesvědčit, že chytrý, obratný, pilný, podnikavý a politicky stálý Hugenberg je ten pravý muž pro vedení firmy. A tím bez diskuse byl. Málokdy se mezi šéfem a zaměstnancem objeví taková

⁶¹ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 104.

⁶² KRIEGK, Otto. *Hugenberg*. Lipsko: R. Kittler, 1932. 92 s., s. 30, 31.

⁶³ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 42.

⁶⁴ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 105

⁶⁵ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 42.

shoda názorů a záměrů jako u těchto mužů.“⁶⁶ Sociální demokraté označují ve své brožuře Hugenbergova za nejvhodnějšího kandidáta pro Kruppův podnik především kvůli jeho „bezohlednosti“.⁶⁷ A nelze než souhlasit s tím, že právě bezohledné prosazování vlastních zájmů bylo Gustavu Kruppovi⁶⁸ a potažmo i Hugenbergovi více než vlastní.

„Majitel bezkonkurenčně největšího zbrojního podniku v Německu, který zaměstnával kolem 80 000 lidí, neváhal vystavět svůj obchod na nemorálních a často i nezákonných transakcích. Každý prostředek, včetně úplatků, podvodů nebo špionáže, mu byl dobrý, pokud dokázal rozdmýchat zbrojní horečku. Oba muži měli zároveň společné politické přesvědčení a Gustav Krupp stál v období, kdy Hugenberg nastoupil do firmy, na vrcholu *Všeněmeckého hnutí*.“⁶⁹

Hugenberg tak ve svém nadřazeném našel ideovou a především finanční podporu pro prosazování válečných požadavků. Nová pozice zajistila Hugenebergovi další zajímavé kontakty s mocnými německými průmyslníky. Jak píše Daniel Gossel, získal Alfred Hugeneberg díky novému vedoucímu postavení přístup do zásadních hospodářských spolků: „V roce 1911 byl Hugenberg zvolen do ředitelství *Centrálního spolku německých průmyslníků* (Centralverbandes Deutscher Industrieller – CDI); v roce 1912 převzal předsednictví v *Hornickém spolku* (Bergbaulichen Verien) a *Důlním spolku* (Zechenverband) a o rok později se stal prezidentem *Obchodní komory* (Handelskammer) pro Essen Mühlheim nad Rúrem a Oberhausen – což jsou jen tři z jeho četných úřadů.“⁷⁰ (Více o Hugenbergově spolkové činnosti v kapitole **2.1.2 Získání kontroly nad investicemi průmyslníků**)

⁶⁶ HONIGMANN, Georg. Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 70, s. 94.

⁶⁷ *Geschäft und Politik Hugenburgs* / hrsg. vom Vorstand der SPD. - [Berlin], 1929. 15 s. (Sozialdemokratische Parteikorrespondenz : Sonderausgabe ; 4), s. 4.

⁶⁸ Gustav Krupp von Bohlen und Halzbach (1870 – 1950), německý diplomat, vzal si Barthu Krupp a přičlenil se tak do rodinného průmyslového podniku. Během 1. sv. války zásobovaly Kruppovy podniky Německo zbraněmi. Pomáhal při nastolení nacistického teroru a stal se jedním z nejzapřísaňlejších Nacistů, po válce nebyl kvůli pokročilému věku a špatnému zdraví nikdy postaven před soud. In: (**Gustav Krupp von Bohlen und Halzbach**. (2010). In *Encyclopædia Britannica*. Retrieved May 20, 2010, from Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/323937/Gustav-Krupp-von-Bohlen-und-Halzbach>)

⁶⁹ HONIGMANN, Georg. Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 70, s. 95.

⁷⁰ GOSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 248.

1.2 Politická činnost v meziválečném období

1.2.1 Předsednictví ve straně DNVP

Hlavní politická činnost Alfreda Hugenbergova je ohraničena dvěma světovými válkami. Ačkoli se Hugenberg věnoval politice už dávno předtím a byl „otcem“ i aktivním stoupencem *Všenněmecké jednoty*, za aktivního politika jej můžeme označit až v tomto období.

„Od roku 1917 patřil mezi členy nově utvořené pravicové strany *Vlast* (Vaterlandspartei), jejímž cílem bylo zneškodnit socialistické hnutí a 'Socialistickou republiku' – tedy Výmarskou republiku, rozbít odbory a řídit třídní boj shora, což bylo možné jen zřízením autoritativního státu.“⁷¹ Tato strana však v Hugenbergově politickém vývoji nesehrála žádnou výraznější roli. Tu začal opravdu budovat až po válce, kdy od 1. ledna 1919 opustil místo generálního ředitele Kruppova závodu, aby se mohl naplno věnovat svému koncernu a politické činnosti.

Mendelssohn doplňuje: „Deset let na klíčové pozici v západoněmeckém těžkém průmyslu zajistilo Hugenbergovi veškerý kapitál a důležité kontakty. Teď už nepotřeboval nic jiného, oni potřebovali jeho. Jeho vlastní podnik se stal velice mocným nástrojem, na nějž byla odkázána celá řada velkostatkářů i zástupců těžkého průmyslu. Pro Hugenbergova teď nastal okamžik, kdy mohl vlastnoručně vytvořený instrument využít k praktickým cílům. Koupil si panství Rohbraken u Hanoveru a pustil se do politiky.“⁷²

S pomocí mediálního koncernu se snažil oslabit parlamentárně demokratický systém Výmarské republiky. V roce 1918, po tom, co se názorově rozešel s Kruppem, který nechtěl být viditelně činný v žádné straně, vstoupil Hugenberg do *Německé nacionální lidové strany* (Deutschnationale Volkspartei – DNVP, česky zkráceně nazývána Němečtí Nacionálové).⁷³

---

⁷¹ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 116.

⁷² MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 252.

⁷³ KILLY, Walther; VON ENGELHARDT, Dietrich; VIERHAUS, Rudolf. *Deutsche biographische Enzyklopädie*. München : K.G. Saur, 1997. 679 s. ISBN 3598231601, s. 216.

Ursula Büttnerová o této straně píše: „Vymezení DNVP bylo jednoznačné. Až do chvíle vzestupu NSDAP stála až na pravém okraji německého politického spektra. Sešli se v ní všichni, kdo se odmítali smířit s politickými a společenskými změnami, jež nastaly po prohrané válce. Strana stála v opozici proti republice.“⁷⁴ Členy strany se stali pravicově orientovaní zástupci následujících čtyř skupin: němečtí konzervativci, svobodní konzervativci, křesťanští sociálové a lidovci. Ti s nově ustanovenou stranou 22. listopadu 1918 oficiálně vstoupili do politického života.⁷⁵ Široké názorové spektrum jednotlivých straníků později komplikovalo dohodu v rámci DNVP a bylo příčinou rozštěpení strany.

Alfred Hugenberg byl přesvědčen, že by jeho politický vliv mohl zesílit díky vstupu do parlamentu. Po tom, co se v roce 1919 stal nikterak úspěšným členem *Výmarského národního shromáždění* (Nationalversammlung von Weimar), byl o rok později zvolen za *Německé nacionály* do *Říšského sněmu* (Reichstag).⁷⁶

„I přes rozbroje, které předtím ve straně probíhaly, získala strana DNVP v těchto volbách pořádaných 6. června 1920 hned 66 mandátů, oproti minulým volbám, kdy získala 42 mandátů, si tak polepšila o více než třetinu.“⁷⁷

Ačkoli se dařilo straně, sám Alfred Hugenberg v ní nezaznamenal žádné úspěchy. Friedrich Wilhelm Hennig popisuje jeho činnost v letech 1920 až 1929 následovně: „Hugenberg neměl žádné charisma. Jeho suchý a málo zdvořilý způsob jednání odradil i množství jeho stranických přátel. Jeho písemné úvahy, jež bývaly otištěny i v novinách Hugenbergova koncernu, neměly odpovídající styl. A během působení v Říšském sněmu nepronесl v prvních devíti letech při zasedání ani slovo, protože si byl vědom faktu, že má mizivou šanci někoho zaujmout.“⁷⁸

Hugenberg odhadl zřejmě své řečnické schopnosti naprosto správně. Ač byl tento muž schopný vybudovat podnik takového rozsahu a vlivu, do politických diskuzí se jeho upjatý úřednický styl příliš nehodil. Dokládá to i dobový článek otištěný v roce 1930 v *Lidových novinách*, kde redaktor popisuje, jaký ohlas Hugenbergovo první

⁷⁴ BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988, s. 95.

⁷⁵ JONAS, Erasmus. *Die Volkonservativen 1928-1933 : Entwicklung, Struktur, Standort und staapolitische Zielsetzung*. Düsseldorf : Droste, 1965. 199 s, s. 8.

⁷⁶ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 116, 117.

⁷⁷ JONAS, Erasmus. *Die Volkonservativen 1928-1933 : Entwicklung, Struktur, Standort und staapolitische Zielsetzung*. Düsseldorf : Droste, 1965. 199 s, s. 9.

⁷⁸ BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988, s. 117.

vystoupení ve sněmu vyvolalo: „Podle agentury United Press zažil s vystoupením Hugenberg Německý říšský sněm jeden ze svých nehumornějších dní. Poprvé za sedm let vystoupil vůdce německých nacionalů a původce nepodařeného plebiscitu Hugenberg za bouřlivého smíchu a křiku sněmovny plně obsazené. (...) Poprvé za sedm let se odvážil Hugenberg osobně vystoupit. Za několik minut však byla v klidné dosud sněmovně pustá vřava. Když Hugenberg zmínil, že předpovídal obsazení Porúří, volal naň vůdce sociálních demokratů poslanec Wels svým typicky veselým a uštěpačným hlasem: 'Však jste na tom vydělali pěkné peníze!' To byl podnět k bouři, jaké v říšském sněmu dlouho nebylo.“⁷⁹

Tedy nejen Hugenbergovo nejisté vystupování, ale i jeho obchodní transakce jej mezi ostatními poslanci stavěly do nepříjemné pozice bez jakéhokoliv respektu. Zní téměř neuvěřitelně, že i přes tyto problémy se Alfred Hugenberg v roce 1928 stal předsedou strany DNVP a nahradil tak hraběte Cuno von Westarpa.⁸⁰ „Ten se po celou dobu snažil vyvažovat rozštěpené politické smýšlení uvnitř strany do středního proudu přijatelného pro všechny zúčastněné. Znepřátelil si ale Všeněmce, což jej brzy připravilo o vedoucí postavení. Podnětem k Westarpovu svržení měl být článek Walthera Lambacha, který nabádal, aby strana s ohledem na mladé voliče, přehodnotila svůj postup k monarchii.“⁸¹

Situace bývá nazývána jako „*Lambachova krize*“ Walther Lambach zveřejnil článek, v němž se obracel na stranu a nabádal ji, aby konečně zveřejnila svůj přístup ke státnímu uspořádání. Kritiku směřoval na členy strany, kteří stále věřili v možnou restauraci monarchie pod dynastií Hohenzollernů a nabádal je, aby se strana otevřela všem Němcům.⁸² Protože se Westarp Lambachovu požadavku vzepřel, byl nucen odejít a do čela strany byl proti přání většiny frakce působící v říšském sněmu zvolen Alfred Hugenberg.

Hugenberg mohl za novou funkci děkovat hned několika faktorům, předně procházela Výmarská republika krizí, kvůli níž velká část veřejnosti přestávala věřit v demokratické uspořádání státu a přikláněla se k pravicovému smýšlení.⁸³ Zároveň, jako

⁷⁹ Youngův plán v německém sněmu. *Lidové noviny*. 12.2. 1930, 77, s. 1.

⁸⁰ MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika : Problémy demokracie v Německu 1918-1932*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2006. 273 s. ISBN 8024611767, s. 155.

⁸¹ BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988, s. 101.

⁸² CRAIG, Gordon A.; SIBER, Karl Heinz. *Deutsche Geschichte 1866 - 1945 : vom Norddeutschen Bund bis zum Ende des Dritten Reiches*. München: Beck , 1999. 988 s. ISBN 3-406-42106-7, s. 547.

⁸³ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa*. Praha : Grada Publishing a.s., 2009. 304 s. ISBN 978-80-247-3104-9, s. 47.

už mnohokrát, pomohly Hugenbergovi i jeho předchozí známosti z období působení v Poznani.

Annelise Thimme ve svém díle vysvětluje, jaký vliv mělo na Hugenbergův úspěch předchozí působení ve *Všenněmecké jednotě*: „Hugenbergova volba předsedou strany, jež se uskutečnila 20. října 1928, byla dílem *Všenněmecké jednoty*. Situaci usnadnily Hugenbergovým spojencům i výsledky toho roku uspořádaných voleb, které umožnily radikálům a spřízněným Všenečům, obvinít ze ztráty hlasů předsedu a vedení strany.“⁸⁴ Silný vliv si Hugenberg zajistil i dřívější finanční podporou strany, protože velká část zisků jeho koncernu proučila právě sem.

Rok 1928 je pro Hugenberga jako politika zlomový a je výchozím bodem k jeho postupnému získávání vlivu. Zároveň se jedná o rok, v němž si nového předsedy *Nacionálů* začíná všimnout i český tisk komentující nejen Hugenbergovo zvolení, ale i jeho pozdější kroky.

Novou situaci výborně vystihuje například *Národní politika*, podle níž potíral Hugenberg dosavadní politický názor strany DNVP a jeho přáním je: „...aby strana byla menší, ale jednoduše sevřenější a odhodlanější, zásadně proti republice, demokratismu a parlamentarismu Německa, proti jeho politice dorozumění a mezinárodního míru. Hugenberg je proti smlouvání se s 'novým Německem' a koaliciím se stranami jiných programů.“⁸⁵ Zároveň nový předseda strany odmítal trpět neposlušnost ve vlastních řadách a svou pozici upevňoval nemilosrdným odstraňováním politických odpůrců. To postihlo postupně samotného Lambacha, potom Trevirana a nakonec i Westarpa. Došlo tak k úplnému rozštěpení strany.⁸⁶

Národní politika z prosince 1928 situaci komentuje: „V nacionální straně v Německu začala s převzetím jejího předsednictva poslancem Hugenbergem krize. N.F.P. sděluje z berlínských parlamentních kruhů, že Hugenberg dal výpověď čtým zřízencům strany, včetně ředitele stranického tisku (...) Hugenberg se zbavuje všech poslanců, kteří se přiklání k nynější státní formě a plánují stranu přeměnit na konservativně-republikánskou.“⁸⁷ Také ve vydání z listopadu 1928 vyjadřují redaktoři obavy z Hugenbergova vlivu: „Poslanec Hugenberg se domáhá mimoparlamentní moci. To by mělo za následek, že by se musil dříve nebo později odloučit od parlamentu, od

⁸⁴ THIMME, Annelise. *Flucht in den Mythos : die Deutschnationale Volkspartei und die Niederlage von 1918*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1969. 195 s, s. 55.

⁸⁵ Krize v nacionální straně. *Národní politika*. 6.12. 1928, 46, 339, s. 2.

⁸⁶ THIMME, Annelise. *Flucht in den Mythos : die Deutschnationale Volkspartei und die Niederlage von 1918*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1969. 195 s, s. 55.

⁸⁷ Krize v nacionální straně. *Národní politika*. 6.12. 1928, 46, 339, s. 2.

demokracie, od nynější státní formy Německa.⁸⁸ Následkem mohou být podle *Národní politiky* vnitřní bouře v Německu, jejichž předzvěsti jsou již pozorovatelné na propagandě Stahlhelmu proti republikánskému režimu Německa, podpora hlasování lidu o státní formě Německa nebo součinnost Hugenbergova se *Všeněmci*, vedenými Bangem a Claßem, kteří vypověděli službu říšskému prezidentu Hindenburgovi, protože se vzpírá jejich propagandě zaměřené na diktaturu.

Podporován starým přítelem Heinrichem Claßem, začal se Hugenberg skutečně vymezovat proti republice a přiklánět se k extrémní pravici. Konzervativní stranu tak pomalu dovedl ke spolenectví s Hitlerovou NSDAP. První předzvěstí této spolupráce byl společný výstup proti Youngovu plánu, s nímž Hugenberg, stejně jako o pět let dříve s Dawesovým plánem, nesouhlasil.⁸⁹

Proti novému rozvržení reparací, jež Německu navrhl Owen D. Young, se spojily pravicové strany, které zavrhovaly možnost platit válečné reparace až do roku 1988, ačkoli podle jejich názoru Německo válku nezapříčinilo.⁹⁰ Alfred Hugenberg v čele DNVP se spojil s Hitlerovou NSDAP, jednotkou *Stahlhelm*, jíž vedl Franz Seldte, a *Všeněmeckou jednotou* pod vedením Heinricha Claße, uvádí Dagmar Moravcová, která dále vysvětluje: „Říšský výbor vydal svolání k německému národu, vyzývající k boji proti Youngově plánu a 'lži o vině Německa na válce' a 29. září předložil návrh vypsání lidového hlasování o příslušném zákonu.“⁹¹

Společná kampaň proti Youngovu plánu sice neuspěla, ale Adolfu Hitlerovi a jeho straně pomohla získat dojem legitimního a seriózního spolku. Na druhé straně však vedla k rezignaci čtrnácti předních členů DNVP a k silící nespokojenosti ve straně.⁹² Hugenbergova stranická politika znamenala pro Nacionály ztrátu voličů, jelikož téměř polovina z nich považovala novou orientaci DNVP za nepřijatelnou. „Zastoupení strany v *Říšském sněmu* tak kleslo z 14, 1 % z 20. května 1928 na 7 % 14. září 1930. Agresivní NSDAP naopak zaznamenala prudký vzestup podpory z 2,6 % v roce 1928 na 18,3 %

⁸⁸ Kam kráčí Německo?. *Národní politika*. 1. 11. 1928, 304, s. 1.

⁸⁹ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 118.

⁹⁰ DITFURTH, Christian von. *Deutsche Geschichte für Dummies : [ein unvergleichliches Leseabenteuer]*. Weinheim : Wiley-VCH-Verl, 2009. 599 s. ISBN 978-3-527-70322-7, s. 413.

⁹¹ MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika : Problémy demokracie v Německu 1918-1932*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2006. 273 s. ISBN 8024611767, s. 159.

⁹² CRAIG, Gordon A.; SIBER, Karl Heinz. *Deutsche Geschichte 1866 - 1945 : vom Norddeutschen Bund bis zum Ende des Dritten Reiches*. München: Beck, 1999. 988 s. ISBN 3-406-42106-7, s. 548.

v roce 1930.⁹³ V tomto okamžiku začal Hugenberg napomáhat Hitlerově vzestupu. Prozatím však jeho činnost neměla oficiální charakter. Ten zanedlouho získala díky společnému shromáždění, jež je známo pod názvem *Harzburská fronta* (Harzburger Front).

Hugenberg cítil ve spojení s Hitlerovou stranou velký potenciál. Jak píše Honigmann: „Měl velkolepou představu, že bude Hitlera 'držet na řemínku', zkrátí jej a společně vytvoří vládnoucí dvojici...“⁹⁴ Věřil, že je to on, komu pomáhá Hitler na vzestupu, ačkoli tomu bylo právě naopak. „Ve straně DNVP prý bylo ve třicátých letech obvyklým rčením 'Heil Hugenberg'. Jeho cílem již nebylo vytvořit pravicovou lidovou stranu, ale spolehlivou kádrovou stranu.“⁹⁵

Habsburská fronta se měla stát symbolem Hugenbergovy moci, on sám setkání inicioval i organizoval a byl to on, kdo pronesl úvodní i závěrečnou řeč. Ursula Büttner uvádí: „'Nacionální opozice' se 11. října 1931 sešla v lázních Harzburg, aby mohla celému státu ukázat svou moc. Setkání inicioval Hugenberg, který také zajistil, aby se jej účastnil Adolf Hitler. Jako místo pro dlouho starostlivě připravované setkání zvolili organizátoři město v Brunšvicu (Braunschweigu). Zde mohli účastníci v klidu demonstrovat svou sílu a měli přitom záruku, že nebudou rušeni policií.“⁹⁶

Článek v *Lidových novinách* referuje o konferenci v Harzburgu, na níž byl vyhlášen boj Brüningově vládě, následovně: „Kongres se obrátil resolucí na presidenta Hindenburga, jehož žádá, aby ihned rozpustil vládu a vypsali volby na 8. listopadu. Velký odpolední projev počal se poněkud později, neboť se čekalo na konec Hitlerovy rozmluvy a Hugenbergem. Oba pak vstoupili společně do sálu, kde byli bouřlivě uvítáni.“⁹⁷ O Hugenbergově projevu referuje *Národní politika*, jež zdůrazňuje především tvrzení, že pravicová opozice dokáže „potřít nezaměstnanost, jíž zavinili držitelé moci a mezinárodní kapitál, který bludně bojuje proti nacionalismu“.⁹⁸

Dvoudenní slavnosti se účastnili odpůrci Výmarské republiky a jejich vojenské jednotky, mezi nimi ty nejvýznamnější osobnosti republiky a osoby důležité pro Alfreda Hugenberga: „Přijeli zástupci dynastie Hohenzollernů, princové Eitel Friedrich a

⁹³ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 118.

⁹⁴ HONIGMANN, Georg. Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 274.

⁹⁵ BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988, s. 101.

⁹⁶ Tamtéž, s. 447.

⁹⁷ Konference v Harzburgu. *Lidové noviny*. 12.10. 1931, 39, 511, s. 1.

⁹⁸ Semknutí pravicového hnutí v Německu. *Národní politika*. 12.10. 1931, 49, 279, s. 1.

August Wilhelm, Hugenbergův mentor Heinrich Claß s politickou špičkou *Všeněmecké jednoty*, hrabě von Kalkreuth – blízký známý prezidenta Hindenburga, generál von Lüttwitz a dalších 15 generálů a admirálů, nejvyšší představitelé Stahlhelmu Seldte a Duesterberg, prezident říšské banky Hjalmar Schacht, prominenti z oblasti těžkého průmyslu s Fritzem Thyssenem v čele, zástupci velkých bank, mezi nimiž byl například Georg Emil von Stauff z *Německé banky* (Deutsche Bank), a zástupci mnoha německých spolků (Honigmann jich uvádí celkem 13).⁹⁹

Pro Hugenberga ale dlouho plánované velkolepé setkání znamenalo velké rozčarování, které mu způsobil Adolf Hitler. Místo toho, aby „krotce“ napomáhal nacionálnímu odporu k Výmarské republice, posílil díky setkání především pozici vlastní strany a k ostatním členům pravice se obrátil zády.

Podle *Lidových novin* došel Hitler během svého vystoupení k závěru, že v Německu musí vládnout buď komunismus nebo nacionalismus a prohlásil: „Nacionálně spravované a tím opět ostatním světem respektované Německo je schopnější nevázat upřímné mírumilovné styky s ostatními národy, než dnešní německý národ, otrásaný krisemi bolševické horečky a posléze úplně rozervaný.“¹⁰⁰ Pod nacionálním státem už však v této chvíli neviděl Adolf Hitler pravicovou koalici, ale vládu vlastní strany. Za dobu svého působení získal silný vliv a cítil, že spolupráci s konzervativním pravicovým jádrem už nepotřebuje.

Jak uvádí Dagmar Moravcová: „Den před setkáním v Harzburgu byl (Hitler) přijat říšským prezidentem Paulem von Hindenburgem.“ Ten se sice jeho žádosti o místo kancléře vysmál, Hitler ale získal dojem, že teď se jeho postavení změnilo. Během setkání v lázních Harzburg potom demonstroval svou sebedůvěru. Způsob, jakým to provedl, doplňuje Moravcová: „Na setkání se Hitler 'zviditelnil' tím, že demonstrativně opustil tribunu při přehlídce vojenských formací v okamžiku, kdy po jeho SA nastoupily jednotky Stahlhelmu, aby dal najevo distanci od 'staré' národní opozice.“¹⁰¹

Takový přístup Hugenberg nečekal a silně jej zklamal. Pravice, stejně jako středové a levicové strany, Adolfa Hitlera jednoduše podcenily, vycházely totiž z předpokladu, že jakmile se Hitler dostane k moci, bude se chovat zodpovědněji.¹⁰² Pravice navíc věřila ve spolupráci, která se neomezí jen na prosté získání moci.

⁹⁹ HONIGMANN, Georg. Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, 282.

¹⁰⁰ Konference v Harzburku. *Lidové noviny*. 12.10. 1931, 39, 511, s. 1.

¹⁰¹ MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika : Problémy demokracie v Německu 1918-1932*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2006. 273 s. ISBN 8024611767, s. 182.

Hugenbergův stranický přítel Reinhold Quaatz ve svém deníku píše, jak na Hitlerovo vystoupení předseda DNVP reagoval: „Nyní bylo jasné, že se na základě všech nových okolností chtěl stát kancléřem – což také byla pro pravici jediná praktická možnost. (...) Hugenberg se obával spojení Nacistů se stranou Centrum, to by oslabilo a možná i zničilo nacionální hnutí, které by se podobným krokem vrátilo o mnoho let zpátky. Hugenberg byl rozčarovaný a podezřívavý. Podle něho se měli Nacionálové od Nacistů distancovat.“¹⁰³ Hugenbergova vůle stát se kancléřem se v následujících letech ukázala bezpředmětnou. Hitler získával mezi stranami stále výsadnější pozici a Hugenbergova DNVP naopak slábla. Pokud jde o distancování se od Nacistů, neodvážil se předseda Nacionálů k žádnému rezolutnímu a otevřenému kroku, před Adolfem Hitlerem se však od té doby měl na pozoru a v následujících prezidentských volbách na jaře 1932 nepodpořila jeho strana Adolfa Hitlera jako pravicového kandidáta, ale vstoupila do voleb společně se zbytkem nacionálního svazu sdruženého v opozici, která se koncentrovala do Harzburšské fronty. Kandidoval za ně místopředseda Stahlhelmu Theodor Duesterberg.¹⁰⁴

1.2.2 Boj o post prezidenta

Sílicí moc Hitlerovy strany a vůdcova snaha o převzetí moci v Německu neděsila jen Alfreda Hugenberga, ale většinu zástupců německé politické scény začátku třicátých let dvacátého století. „Nebezpečí sílilo, jelikož 25. dubna 1932 mělo vypršet sedmileté volební období prezidenta Paula von Hindenburga. V té době čtyřiaosmdesátiletý muž se zdráhal znovu kandidovat, ale, jak si sám uvědomoval, jedině jeho popularita byla dostatečně velká na to, aby porazil Adolfa Hitlera a znesnadnil tak Nacistům přístup k převzetí moci.“¹⁰⁵

¹⁰² HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 118.

¹⁰³ QUAATZ, Reinhold. *Die Deutschnationalen und die Zerstörung der Weimarer Republik : Aus den Tagebuch von Reinhold Quaatz 1928 - 1933 / hrsg. von Hermann Weiss u. Paul Hoser*. München : Oldenbourg, 1989. 264 s. ISBN 3-486-64559-5, s. 157.

¹⁰⁴ MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika : Problémy demokracie v Německu 1918-1932*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2006. 273 s. ISBN 8024611767, s. 184.

¹⁰⁵ WINKLER, Heinrich August. *Weimar, 1918-1933 : die Geschichte der ersten deutschen Demokratie*. 4. München : C.H.Beck, 1998. 709 s. ISBN 9783406438844, s. 444.

Říšský kancléř Heinrich Brüning¹⁰⁶ se snažil získat čas a jako jediné řešení se zdálo odsunutí voleb o dva roky. Jak píše Büttnerová: „K tomu ale potřeboval dvoutřetinovou většinu při hlasování v Říšském sněmu, což znamenalo spolupráci s NSDAP, jíž už na podzim a v zimě 1931 mnohokrát ustoupil.“¹⁰⁷ Ani předchozí ústupky ale Adolfa Hitlera k podpoře dosavadního prezidenta Hindenburga nepřesvědčily, právě naopak. Jak uvádí Dagmar Moravcová: „To bylo to poslední, co by byl Hitler ochoten udělat, protože jeho cílem naopak bylo vyvolat co nejdříve parlamentní volby a využít stoupajících preferencí strany k uchopení moci. (...) Proti prodloužení funkčního období prezidenta však byla i Hugenbergova DNVP, která nebyla ochotna toto 'elegantní řešení' podpořit.“¹⁰⁸

Důvody, které Hugenberga k tomuto kroku vedly, se opíraly o velmi složitou teorii, jíž popisuje Georg Honigmann. Podle něj vycházel Hugenberg z předpokladu, že pokud návrh nepodpoří, utkají se ve volbách o hlasy Hindenburg proti Hitlerovi. Předseda Nacionálů proto plánoval vstoupit do volebního boje o prezidentský post s vlastním kandidátem – místopředsedou Stahlhelmu Theodorem Duesterbergem. Hlasy, které by potom zástupce pravicových stran, jež se sdružily v Harzburské frontě, získal, chtěl Hugenberg prodat buďto Hindenburgovi nebo Hitlerovi. Při této transakci nehleděl na sympatie, ale hodlal podpořit toho z kandidátů, který nabídne více výhod.¹⁰⁹

Tato „konspirační teorie“ však ztroskotala na jednoduchém faktu – rozdíl mezi kandidáty byl příliš velký na to, aby hlasy Hugenbergova zástupce mohly ovlivnit vítěze voleb. V publikaci *Volby v Německu* (Wahlen in Deutschland) můžeme zjistit, že v prvním kole voleb 13. března získal Hindenburg kandidující za středovou stranu SPD 49,6 % (přesně 18 651 497) hlasů, zatímco NSDAP zastupující Adolf Hitler vytěžil z volby 30,1 % (11 339 446) hlasů. Hugenbergův zástupce oproti tomu získal pouhých 6,8 % (2 557 729) hlasů.¹¹⁰ Nabízení hlasů té, či oné straně tedy bylo zcela bezpředmětné.

¹⁰⁶ Heinrich Brüning (1885 – 1970), konzervativní německý státník byl předsedou vlády předtím, než se moci chopil Adolf Hitler (1930 – 1932), člen katolické středové strany Centrum. Byl ministrem zahraničí, ale v roce 1932 odstoupil, v roce 1934 opustil Německo a zbytek života strávil ve Spojených státech amerických, kde působil jako profesor na Harvardu. In (**Heinrich Brüning**, (2010). In *Encyclopædia Britannica*. Retrieved May 20, 2010, from Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/82225/Heinrich-Bruning>)

¹⁰⁷ BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988, s. 45.

¹⁰⁸ MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika : Problémy demokracie v Německu 1918-1932*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2006. 273 s. ISBN 8024611767, s. 184.

¹⁰⁹ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 288.

¹¹⁰ SCHULTZE, Rainer-Olaf; NOHLEN, Dieter; VOGEL, Bernhard. *Wahlen in Deutschland*. Berlin : Walter de Gruyter, 1971. 465 s. ISBN 3110017326, s. 302.

Situaci komentují *Lidové noviny*, které polemizují o dalším postupu Hugenbergovy strany: „Je otázka, zda 10. dubna němečtí nacionálové přejdou do Hitlerova tábora, či zda se zdrží hlasování. Jejich abstinence je pravděpodobnější, protože se mohou omluvit pruskými zemskými volbami 24. dubna, do nichž musí zasáhnout vší silou. Národní socialisté ovšem očekávají, že Hugenberg se vysloví pro Hitlera.“¹¹¹ Quatz na otázku *Lidových novin* odpovídá, podle jeho zápisků: „...se část DNVP hlasování zdržela (mimo jiné záměrně odevzdanými neplatnými hlasy), větší část zbytku hlasovala pro Hitlera a menší volila Hindenburga.“¹¹² Bylo jasné, že druhé kolo voleb, jež se uskutečnilo 10. dubna 1932, už nemohl Hugenbergův kandidát nijak ovlivnit a prezidentem se stal Paul von Hindenburg.¹¹³

Vzestup NSDAP se tedy podařilo dočasně zastavit, aniž by Hugenbergovo seskupení na celé věci mohlo profitovat. Již na konci července se ale měly konat další volby, které byly pro budoucí vývoj státu daleko důležitější, volby do *Říšského sněmu*. Záznamy v deníku Reinholda Quatze jasně dokládají rozpory v Hugenbergově straně. Podle nich se chtěl předseda neustále držet zpátky, což popuzovalo ostatní členy. Ozvaly se dokonce hlasy, volající po Hugenbergově rezignaci. „Meißner mluví o Hugenbergově rezignaci. Zdá se, že pouze neprověřuje situaci, ale posilněn vlivem Schleicherse, zaměřuje se proti Hugenbergovi. Já toto 'hnutí' ironizuji,“¹¹⁴ píše Quatz. Někteří z členů sice skutečně doufali, že by Hugenbergova rezignace mohla do DNVP zpět přivést ztracené voliče buržoazního středu, k sesazení předsedy strany ale nedošlo.

V následujících volbách do *Říšského sněmu*, které se konaly 31. července 1932 získala DNVP 37 mandátů¹¹⁵. Oproti předchozím 7 % (41 mandátů) se podpora strany snížila na 5,9 %.¹¹⁶ NSDAP se v těchto volbách podařilo ovládnout 37,8% hlasů. Do sněmovny tak nastoupilo 230 poslanců a Nacisti se stali nejmocnější stranou *Říšského sněmu*, ačkoli stále ještě nedosáhli nadpoloviční většiny.¹¹⁷

¹¹¹ Osamocení německých nacionálů. *Lidové noviny*. 16.3.1932, 40, 138, s. 3.

¹¹² QUAATZ, Reinhold. *Die Deutschnationalen und die Zerstörung der Weimarer Republik : Aus den Tagebuch von Reinhold Quatz 1928 - 1933 / hrsg. von Hermann Weiss u. Paul Hoser*. München : Oldenbourg, 1989. 264 s. ISBN 3-486-64559-5, s. 187.

¹¹³ SCHULTZE, Rainer-Olaf; NOHLEN, Dieter; VOGEL, Bernhard. *Wahlen in Deutschland*. Berlin : Walter de Gruyter, 1971. 465 s. ISBN 3110017326, s. 302.

¹¹⁴ QUAATZ, Reinhold. *Die Deutschnationalen und die Zerstörung der Weimarer Republik : Aus den Tagebuch von Reinhold Quatz 1928 - 1933 / hrsg. von Hermann Weiss u. Paul Hoser*. München : Oldenbourg, 1989. 264 s. ISBN 3-486-64559-5, s. 194, 195.

¹¹⁵ SCHULZ, Gerhard. *Zwischen Demokratie und Diktatur : Von Brüning zu Hitler*. Berlin : Walter de Gruyter, 1992. 1101 s. ISBN 3110135256, s. 941.

¹¹⁶ BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988, s. 803.

¹¹⁷ MÜLLER, H., KRIEGER, K. F., VOLRATH, H. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 610 s. ISBN 80-7106-188-3, s. 259.

Ještě před červencovými volbami se ale udála další, pro Alfreda Hugenbergu vítaná, změna. Po pádu Brüningovy vlády byl na místo Říšského kancléře jmenován na přímluvu Schleicherse Franz von Papen¹¹⁸, který vytvořil takzvaný „*Kabinet baronů*“.¹¹⁹ Papen zastával funkci dozorčího rady mnoha podniků těžkého průmyslu a jako takový byl Hugenbergovi mnohem bližší než bývalý kancléř Brüning, jak zmiňuje Honigmann, který dále popisuje nové politické možnosti předsedy *Německých Nacionálů*: „Papenova vláda měla být podle jejího duchovního vůdce Schleichera přechodné řešení na cestě k tvorbě totalitní fašistické vlády, k níž měl patřit i Hitler - ale ne na místě prvního muže! Taková varianta odpovídala Hugenbergovým tajným snům a požadavkům za ním stojícího kruhu průmyslových magnátů.“¹²⁰ Tím, že podpořil Papenův kabinet také Hugenberg poprvé otevřeně vyjádřil odpor proti Hitlerovi.¹²¹

I Dagmar Moravcová ve své publikaci zdůrazňuje, že nová vláda měla být sestavena společně s Hitlerem, který by se ale nacházel v podřízené pozici. Největší Hugenbergův úspěch však znamenal fakt, že v Papenově kabinetu: „...byla zastoupena po dlouhé době strana nacionální opozice – DNVP a monarchisté.“¹²²

Vztah nové vlády s Hugenbergem popsal Hans Zehler, šéfredaktor časopisu *Welt*, následovně: „DNVP je jediná strana, která se postavila za Papena a o níž se vláda může opřít. Na základě toho roste i ochota této vlády otevřeně přijímat Hugenbergovy nápady a požadavky.“¹²³ Radost předsedovi *Nacionálů* ale kazila okolnost, že se nová vláda rozhodla tolerovat i Hitlerovu stranu.

Už v listopadu 1932 se konaly další volby do říšského sněmu. DNVP v tomto období řešila programové dilema, jež popisuje Hans Mommsen. Program *Nacionálů* byl rozpolcený v otázce parlamentního systému státu. Působilo podivně, aby DNVP měla sama status politické strany a přitom bojovala proti „stranickému státu“. V září 1932

---

¹¹⁸ Franz von Papen (1879 - 1969), německý státník, jako vojenský atašé v USA byl roku 1914 vyloučen za špionáž, od roku 1932 kancléř Německa, v následujících dvou letech vícekancléř, blízký spolupracovník Hitlera, který mu pomohla na vzestupu, za válečné zločiny byl odsouzen k osmi letům v pracovním táboře. In (**Franz von Papen**. (2010). In *Encyclopædia Britannica*. Retrieved May 20, 2010, from Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/441917/Franz-von-Papen>)

¹¹⁹ WINKLER, Heinrich August. *Weimar, 1918-1933 : die Geschichte der ersten deutschen Demokratie*. 4. München : C.H.Beck, 1998. 709 s. ISBN 9783406438844, s. 444.

¹²⁰ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 294.

¹²¹ [Http://www.polunbi.de](http://www.polunbi.de) [online]. 2004 [cit. 2010-05-19]. Hugenberg, Alfred. Dostupné z WWW: <<http://www.polunbi.de/pers/hugenberg-01.html>>.

¹²² MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika : Problémy demokracie v Německu 1918-1932*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2006. 273 s. ISBN 8024611767, s. 188.

¹²³ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 299.

nakonec Alfred Hugenberg prohlásil v předvolebním projevu, že DNVP „nebude vystupovat jako strana, ale jako politická armáda nového státu, jež hájí tajné touhy miliónů lidí, již jsou uvězněni v otroctví stran“.¹²⁴ DNVP ale samozřejmě nastoupila 6. listopadu 1932 do voleb jako strana, která navíc oproti červenci zaznamenala výrazný úspěch a získala 52 mandátů, tedy 8,3 % hlasů. Svou pozici oproti tomu oslabil NSDAP, jež ale se 196 mandáty (33,1 %) stále zůstávala nejsilnější stranou ve vládě.¹²⁵

1.2.3 Účast v hitlerově kabinetu

Hugenbergův vztah k Adolfu Hitlerovi opsal během několika let jejich známosti celou kružnici. Po tom, co Hugenberg svou vydatnou podporou pomohl vysadit vůdce NSDAP na vrchol politického hnutí, stáhl se zpět, jakmile zjistil, že Hitler má o své politické kariéře zcela jasnou představu. S ní rozhodně nekorespondovala Hugenbergova touha po výsadní pozici, k níž by mu Hitler mohl pomoci svou oblibou, aby byl vzápětí odsunut do pozadí. Teď, na začátku roku 1933, se pomyslný kruh uzavřel a Hugenberg opět začíná s Hitlerem spolupracovat. Jeho důvěra v budoucího kancléře už ale není natolik pevná jako na začátku známosti. Přesto přijímá Hugenberg místo ministra hospodářství v Hitlerově nově sestaveném kabinetu.

„Rozhodující okamžik v Hitlerově boji o získání moci se odehrál 4. ledna 1933, kdy se sešel v domě kolínského bankéře von Schrödera s Papenem. Papen nejprve prosazoval koalici DNVP s NSDAP, již by osobně vedl, ale postupně akceptoval Hitlerův požadavek na vedoucí pozici v tomto seskupení.“¹²⁶ Hugenberg obdržel od Hitlera pozvání stát se v nově vytvořeném kabinetu ministrem hospodářství a tuto nabídku přijal. Kabinet Hitler-Papen-Hugenberg byl oficiálně ustanoven 30. ledna 1933. Hugenberg přitom byl jediný, kdo dělal Hitlerovi potíže.¹²⁷

Qaatz ve svém deníku píše: „Celý den ve Friedrich Ebert StraÙe. Kabinet Hitler-Hugenberg je jmenován. Diskutabilní je účast strany Centrum. (...) Hugenberg přebírá hospodářství, výživu, zemědělství Pruska.“¹²⁸ Celý den strávil Quaatz ve Friedrich Ebert StraÙe, kde se nachází *Říšský sněm*, protože jednání neprobíhalo úplně hladce. „Nově

¹²⁴ MOMMSEN, Hans . Die Illusion einer Regierung ohne Parteien : und der Afstieg der NSDAP. In KOLB, Eberhard; MÜHLHAUSEN, Walter. *Demokratie in der Krise*. Oldenbourg : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1997. s. 170. ISBN 3486563017, s. 135

¹²⁵ BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988, s. 803.

¹²⁶ KOLB, Eberhard. *Die Weimarer Republik*. Oldenbourg : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2002. 335 s. ISBN 3486497960, s. 149.

¹²⁷ THIMME, Annelise. *Flucht in den Mythos : die Deutschnationale Volkspartei und die Niederlage von 1918*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1969. 195 s., s. 51.

určený ministr přecházející netrpělivě po předpokoji tam a zpátky, udělal Hitlerovi scénu. Opět se jednalo o plánované nové volby do *Říšského sněmu*, jež by očividně vedly k rozpadu DNVP. Pokud bude Hitler na volbách trvat, potom bude kabinet bez něho – bez Hugenbergů.¹²⁹ Jak Honigmann popisuje v další části, Hugenbergův odpor ostatní účastníci setkání poměrně snadno zlomili.

Bylo jasné, že po levicově orientovaných stranách brzy nastane i pád Nacionálů. Ten doopravdy netrval ani půl roku. Už po březnových volbách si musel Hugenberg přiznat, že strana DNVP se stala nadbytečnou.¹³⁰ Na zasedání stranického představenstva 1. května byla strana přejmenována na *Německou nacionální frontu* (Deutschnationale Front). Jméno zvolené podle neoblíbené části strany, mělo Nacionály postupně vyhladit.¹³¹ To se opravdu podařilo, a tak strana DNVP společně s DVP zanikla 27. června 1933, což byl i jeden z důvodů, proč Alfred Hugenberg opustil svůj post ministra.¹³² (Více v kapitole **1.2.4 Osmé volby do říšského sněmu**)

1.2.4 Osmé volby do říšského sněmu

Přes veškeré výstrahy Hugenberg kvůli dalším, tentokrát už osmým volbám do *Říšského sněmu* za posledních třináct let (1. volby se uskutečnily 6. 6. 1920)¹³³, ze svého ministerského postu neodešel. Právě naopak, připravoval se na další boj o hlasy vytvořením koalice, o níž informují i *Lidové noviny*: „Představenstvo německo-nacionální lidové strany schválilo dnes dohodu, kterou učinil včera vůdce strany dr. Hugenberg s místokancléřem Papenem a prvním vůdcem Stahlhelmu ministrem Franzem Seldtem. Tito tři členové říšského kabinetu totiž utvořili pro říšské volby takzvanou bojovou frontu červeno-bílo-červenou.“¹³⁴ Vznikla tak předvolební koalice Hugenberg – Papen – Seldte.

¹²⁸ QUAATZ, Reinhold. *Die Deutschnationalen und die Zerstörung der Weimarer Republik : Aus den Tagebuch von Reinhold Quaatz 1928 - 1933 / hrsg. von Hermann Weiss u. Paul Hoser*. München : Oldenbourg, 1989. 264 s. ISBN 3-486-64559-5, s. 229.

¹²⁹ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76. 304.

¹³⁰ MOMMSEN, Hans . Die Illusion einer Regierung ohne Parteien : und der Afstieg der NSDAP. In KOLB, Eberhard; MÜHLHAUSEN, Walter. *Demokratie in der Krise*. Oldenbourg : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1997. s. 170. ISBN 3486563017, s. 135.

¹³¹ TERHALLE, Maximilian. *Deutschnational in Weimar*. Köln : Böhlau Verlag, 2009. 449 s. ISBN 3412202800, s. 369.

¹³² MÜLLER, H., KRIEGER, K. F., VOLRATH, H. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 610 s. ISBN 80-7106-188-3, s. 271.

¹³³ BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988, s. 802.

¹³⁴ Volební fronta černo-bělo-červená, Hugenberg, Papen, Seldte. *Lidové noviny*. 12.2.1933, 41, 78, s. 3.

Stejně jako při volbě prezidenta i zde Alfred Hugenberg Hitlera nedocenil a nevěřil, že by jeho strana mohla získat většinu hlasů. Opět se chtěl stát pomyslným „jazýčkem vah“, který rozhodne po volbách o tom, zda „vůdce“ získá vytouženou většinu hlasů nebo ne.¹³⁵ Hugenberg by tak de facto ovládal celý sněm.

Volby byly vyhlášeny na 5. března 1933 a celá předvolební kampaň již probíhala na pozadí strachu, násilí a teroru, kterým chtěla Hitlerova NSDAP zastrašit ostatní strany.¹³⁶ Pouhých šest dní před volbami (27. února) došlo i k požáru *Říšského sněmu*. Jeho úmyslné založení sice nebylo dodnes prokázáno, ale je více než nasnadě domnívat se, že sněm skutečně zapálili Nacisté. V každém případě posloužil jako dokonalá záminka, aby mohli zrušit několik dní před volbami *Komunistickou stranu Německa* (Komunistische Partei Deutschland – KPD).¹³⁷

Přes tento neústavní krok se Hitlerově straně nepodařilo získat většinu hlasů. Strana NSDAP ale silně posílila a ovládala teď 43,9 %, tedy 288 poslaneckých mandátů. Hugenbergova pozice se od posledních voleb nezměnila, strana DNVP získala 8% hlasů, tedy 52 křesel.¹³⁸

Ministr Hugenberg teď skutečně mohl být tím, kdo dopřeje „vůdci“ potřebné hlasy, aby dosáhl ve sněmu absolutní většiny. Hitler se ale odmítal spoléhat na Hugenbergovy milosti a 23. března raději předložil Říšskému sněmu tzv. *Zmocňovací zákon*: „...který měl vládu opravňovat po dobu čtyř let k vydávání zákonů, a to včetně zákonů pozměňujících ústavu, bez účasti Říšského sněmu a Říšské rady. (...) Při hlasování bylo z přítomných 538 poslanců 444 pro přijetí zákona, všech 94 přítomných sociálních demokratů bylo proti.“¹³⁹ Alfred Hugenberg se tak ocitl na pozici ministra v absolutistické fašistické vládě, v níž jeho strana neměla už žádnou moc.

Na tomto postu nezůstal dlouho. Stejně jako činnost jeho strany, skončila Hugenbergova ministerská práce už v červnu roku 1933. Názory na jeho odchod se různí, Honigmann tvrdí, že Hugenbergova „...rezignace rozhodně nebyla dobrovolná a vše vypadá tak, jako by jen spadl do pastí, kterou mu nastražili lidé z 'vůdcova' okolí.“¹⁴⁰

¹³⁵ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 310.

¹³⁶ SCHULTZE, Rainer-Olaf; NOHLEN, Dieter; VOGEL, Bernhard. *Wahlen in Deutschland*. Berlin : Walter de Gruyter, 1971. 465 s. ISBN 3110017326, s. 170.

¹³⁷ MÜLLER, H., KRIEGER; K. F., VOLRATH, H. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 610 s. ISBN 80-7106-188-3, s. 269, 271.

¹³⁸ BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988, s. 803.

¹³⁹ MÜLLER, H., KRIEGER; K. F., VOLRATH, H. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 610 s. ISBN 80-7106-188-3, s. 270.

¹⁴⁰ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 313.

Annelise Thimme tvrdí pravý opak – Hugenbergův odchod můžeme chápat jako „jasný protest proti Hitlerově diktátorské politice.“¹⁴¹

Ať už se přikloníme k obrazu Alfreda Hugenberga jako člověka, který, i přes své vlastní politické sny a neprůhledné obchody, odsoudil rodící se fašistickou diktaturu, nebo (vzhledem ke znalosti Hugenbergova života a podnikání) možná trochu uvěřitelnějšímu obrazu muže držícího se mocenské pozice do poslední chvíle, jisté je, že k Hugenbergově pádu přispěly i zcela objektivní okolnosti.

Na londýnské *Světové hospodářské konferenci* (Weltwirtschaftskonferenz) z 12. června, jež měla najít řešení, jak zbavit světové finance zátěže hospodářské krize, přišel Hugenberg bez vědomí ostatních členů německé delegace s takovým překvapením, že se nestačili divit, zejména potom, co celá německá skupina i Hugenberg čelili mezinárodní ostudě.¹⁴² Předložil totiž memorandum, v němž žádal: „...navrácení bývalých německých kolonií. K nim měla být zahrnuta i Ukrajina s celou oblastí svého hospodářského vlivu.“¹⁴³

Jednotliví historici spekulují o impulsu, který ministra přiměl k podobnému kroku. Podle Hajo Holborna chtěl Hugenberg svými požadavky jen zastínit Národní socialisty, „...jeho výstup ale jen ukázal Německé Nacionály světu v daleko horším světle, než stál sám Hitler.“¹⁴⁴ Podle Honigmanna byla celá událost na vládou nechtěného Hugenberga mistrně narařena.¹⁴⁵ Docela jednoduchým řešením ale může být i tvrzení, že si Alfred Hugenberg jednoduše chtěl splnit svůj vlastenecký sen o znovuoobnovení silného Německa, jemuž se navrátí všechny bývalé kolonie, přesně jak jej prosazoval během svého působení v Poznani. Ať už je řešení jakékoliv, otráslo londýnské vystoupení Hugenbergovou ministerskou pozicí. Deset dní na to bývalý předseda Německých Nacionálů na místo Ministra hospodářství, zemědělství a výživy rezignoval.

---

¹⁴¹ THIMME, Annelise. *Flucht in den Mythos : die Deutschnationale Volkspartei und die Niederlage von 1918*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1969. 195 s., s. 51.

¹⁴² HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 125.

¹⁴³ HOLBORN, Hajo. *Deutsche Geschichte in der Neuzeit : Das Zeitalter des Imperialismus (1871 bis 1945)*. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 1981. 663 s. ISBN 3-596-26416-2, s. 170.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 170.

¹⁴⁵ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 315.

1.3 Válka a doba poválečná

1.3.1 Ztráta mediálního koncernu

Stejně jako mnoho dalších politiků, vydavatelů, právníků, členů armády nebo podnikatelů, poznal Hugenberg až velmi pozdě, že jeho vztah k Adolfu Hitlerovi, kroky které dosud podnikl a rozhodnutí, jež učinil, budou mít nedozírné následky.¹⁴⁶ „Den po jmenování Adolfa Hitlera kancléřem si předseda DNVP a prominentní člen Hitlerova kabinetu údajně poznamenal: 'Právě jsem provedl největší hloupost ve svém životě; spojil jsem se s největším demagogem v dějinách světa.'¹⁴⁷ V tu chvíli ještě nemohl ani tušit, jak výstižně své obavy vyjádřil.

A ačkoli se Alfred Hugenberg odhodlal k velkému gestu, když rezignoval na post Ministra hospodářství, zemědělství a výživy, se stranou NSDAP zůstal nadále v těsném spojení. Členem Říšského sněmu zůstal jako „host NSDAP“ až do roku 1945.¹⁴⁸ Nebyl ale natolik naivní, aby si neuvědomoval, že podobné spojenectví je pro jeho budoucnost velmi nebezpečné, jak popisuje Georg Honigmann: „Nepodařilo se mu odmítnout pozvání nacistického vedení, nechat se dosadit do tzv. 'jednotného seznamu', (kandidátky) pro listopadové volby 1933, ačkoli každý věděl, že členové nebudou mít jiný úkol, než podporovat hlasitým provoláváním 'Sieg Heil' (Sláva vítězství) Hitlerovy pravidelné rétorické výstupy. Hugenberg byl umístěn na listinu jako 10., za Franze von Papena.¹⁴⁹ Reálně už ale v této době neměl žádný politický vliv. „V období od roku 1933 do roku 1945 žil převážně ve svém sídle Gut Rohbraken v Kükenbruchu u Rintelnu.¹⁵⁰ A jak píše Leopold:

„Přímý kontakt s Hitlerem byl omezen na několik přátelských dopisů v období vánoc 1933 až 1934 a rozhovor v únoru 1935.¹⁵¹

¹⁴⁶ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 123.

¹⁴⁷ Larry eugene Jones, „The Greatest Stupidity of My Life,' Alfred Hugenebrg and the Formation of the Hitler Cabinet, January 1933,“ 27 (1) *Journal of Contemporary History* (JCH) (1992).

¹⁴⁸ [Http://www.polunbi.de](http://www.polunbi.de) [online]. 2004 [cit. 2010-05-19]. Hugenberg, Alfred. Dostupné z WWW: <<http://www.polunbi.de/pers/hugenberg-01.html>>.

¹⁴⁹ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 327.

¹⁵⁰ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 126.

¹⁵¹ LEOPOLD, John A. *Alfred Hugenberg : The radical nationalist campaign against the Weimar Republic*. New Haven : Yale Univ. Pr., 1977. 298 s. ISBN 0-300-02068-6, s. 165.

Nejcharakterističtějším rysem tohoto Hugenbergova životního období je ale snaha ochránit svůj majetek – tedy udržet koncern nebo z něj alespoň co nejvíce vytěžit. „Redaktorský zákon ze 4. října 1933 připravil redakce o myšlenkovou svobodu. Goebbelsem pověřený 'Zmocněnec pro usměrnění tisku' Max Winkler, přebíral postupně většinu Hugenbergových společností.“ První část z nich ale podle Honigmanna předal Hugenberg Nacionálním socialistům dobrovolně.

Při záchraně rozsáhlého jmění vycházel z jednoduché úvahy: když nedokázal nad svými protivníky zvítězit, musí se s nimi spojit: „Ředitel koncernu Hugenberg se rozhodl pro chytřejší a úspěch přinášející změnu taktiky – organizovaný ústup. Poučil se totiž ze zkušenosti, že nemůže stavět na vůdcových slavnostních 'upřímných slovech', ale možná by mohl s pomocí 'vůdcova' slibu přece jen získat trochu času. Udělal tedy nacistickému vedení nabídku, že přenechá nacistickým organizacím různá zařízení a společnosti, jejichž prostřednictvím získal jeho koncern vliv nad podstatnou částí německého tisku. Jako protislužbu ale Hugeneberg požadoval záruku, že nebude zbaven vlivu v Scherlově nakladatelství a v novinách, časopisech a knižních vydavatelstvích, jež zastřešovalo.“¹⁵²

Oproti Honigmannovi, hovoří Leopold o nuceném prodeji společností TU a ALA v zimě 1933.¹⁵³ „Po převzetí moci (v Hugenbergově impériu) provedli nacionální socialisté spojení TU a WTB do *Deutschen Nachrichten-Büro*. Začátkem roku 1934 začala nová agentura pracovat. V roce 1935 patřilo 1700 novin k přímým a 1300 novin k nepřímým odběratelům zpravodajství z kanceláře DNB.“¹⁵⁴

Alfred Hugenberg byl samozřejmě jen jeden z mnoha vydavatelů, jež nacistické zabírání mediálních prostředků postihlo. Susanne Grebner píše: „Pouhý rok a půl po 'převzetí moci' se struktura novin silně proměnila: už neexistovaly komunistické a sociálně demokratické noviny. Hugenbergův koncern odevzdal vše až na Scherlovo nakladatelství a jeho noviny, Ullsteinova rodina musela 10. června 1934 prodat své nakladatelství společnosti 'Cautio G.m.b.H.' (...) v roce 1939 vycházelo v Berlíně jen 15 deníků, deset z nich přitom buďto otevřeně nebo skrytě ovládala NSDAP, tři patřily Scherlovu nakladatelství a zbylé dva deníky ovládala strana Centrum.“¹⁵⁵

¹⁵² HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 334.

¹⁵³ LEOPOLD, John A. *Alfred Hugenberg : The radical nationalist campaign against the Weimar Republic*. New Haven : Yale Univ. Pr., 1977. 298 s. ISBN 0-300-02068-6, s. 164.

¹⁵⁴ STÖBER, Rudolf. *Die erfolgverführte Nation*. Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 1998. 394 s. ISBN 3515072381, s. 96.

¹⁵⁵ GREBNER, Susanne. *Der Telegraf: Entstehung einer SPD-nahen Lizenzzeitung in Berlin 1946 bis 1950*. Münster : LIT Verlag, 2002. 472 s. ISBN 3825845400, s. 42, 43.

V následujících letech tedy byla pozice Alfreda Hugenbergova na německém trhu s tiskem skutečně výsadní. Nakladatelství se mu podařilo udržet až do roku 1944 a ačkoli jeho vliv na myšlenkové vyznění listů už nebyl zdaleka tak silný, dokázal splnit, co si na začátku války předsevzal. Nedokázal sice udržet svůj koncern, ale postaral se o svůj majetek. „Za prodej nakladatelství požadoval Hugenberg obrovskou sumu 64 miliónů říšských marek a Winkler (pověřenec státu) ji byl ochoten zaplatit. Suma byla desetinásobkem toho, co 'fašističtí arizátoři' zaplatili za nesrovnatelně solventnější Ullsetnovu nakladatelství. Prodej byl notářsky stvrzen 6. září 1944.“¹⁵⁶

Ačkoli byl Joseph Goebbels ochoten ponechat v Hugenbergových rukou nakladatelství, daleko mocnější nástroj propagandy, jakým film bezpochyby v nacistickém Německu byl, se snažil obsadit co nejdříve. Proces, který prodeji filmových studií UFA předcházela trval přes dva roky.¹⁵⁷

„V březnu (1937) poskytl pod nátlakem NSDAP za 21,25 miliónů říšských marek akciovou většinu v roce 1917 vytvořené filmové společnosti Universum-Film A.G. holdingové společnosti Cautio Treuhand G. m. b. H., jež byla spravována pod dohledem státu a řídil ji Goebbels.“¹⁵⁸

Za své zásluhy v oblasti filmu byl Alfred Hugenberg později oceněn. U příležitosti 25. výročí vzniku společnosti UFA převzal 4. března 1943 vyznamenání „Adlerschild“ za „zásluhy v oblasti tisku a filmu“.¹⁵⁹

Krom vyznamenání, jež vzhledem k blížícímu se konci války, může být z dnešního pohledu chápáno spíše jako přítěžující okolnost, nezbylo po prodeji Scherlova nakladatelství z Hugenbergova koncernu jeho majiteli nic. Svůj cíl, vyvážit podnikatelský neúspěch alespoň finančními prostředky, ale dokonale zvládl.

---

¹⁵⁶ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 339.

¹⁵⁷ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 126.

¹⁵⁸ FALANGA, Gianluca. *Berlin 1937: die Ruhe vor dem Sturm*. Berlin : Story Verlag, 2007. 235 s. ISBN 3929829460, s. 92.

¹⁵⁹ FISCHER, Heinz Dietrich. *Deutsche Presseverleger des achtzehnten bis zwanzigsten Jahrhunderts*. Pullach : Verlag Dokumentation, 1975. 375 s. ISBN 3794036044, s. 306.

1.3.2 Hugenbergovo mravní „očistění“

Po skončení druhé světové války měl před sebou, v té době již osmdesátiletý Alfred Hugenberg, ještě dva závažné úkoly, předně – dosáhnout denacifikace a také zajistit a udržet svůj majetek. Ačkoli se zdá zřejmé, že muž, který pomohl Hitlerově straně k politické i mediální moci, nemá nárok ani na jedno z takových privilegií, ukazuje se, že ani tento, Hugenbergův poslední životní obchod, nebyl předem prohraný.

Hugenbergova denacifikace je v mnoha publikacích uváděna jako příklad „chyby“, jež mohla během tohoto „očistného“ procesu nastat. Hugenberg sice strávil ve vězeňském lágru ve Staumühle devět měsíců, po nich jej ale Britové předvedli před německé úřady k denacifikaci.¹⁶⁰ Jak popisuje Friedrich Wilhelm Henning: „Byl v roce 1948 zařazen do kategorie III (obviněn z méně závažných zločinů; ve srovnání s kategorií II a ve srovnání s vinnými zde musely být uznány zmírňující okolnosti), v roce 1949 byl zařazen do kategorie IV ('následovník') a v roce 1950 do kategorie V ('uvolněn') – mimo jiné kvůli vysokému věku.“¹⁶¹

V roce 1951 vyšla dokonce obsáhla obhajoba Alfreda Hugenebrga a jeho společníků, již napsal Hugenbergův zeť, právník Borchmeyer. Ve 165 stran dlouhé práci obhajuje Borchmeyer jednání svého tchána a dokládá důvody, proč by měl být tento člověk zbaven veškeré odpovědnosti. Během tří let se tak z „obviněného“ Hugenberga stal odpůrce a navíc i oběť nacistického režimu. V knize se například píše: „..., že zaměstnával na důležitých pozicích Scherlova nakladatelství staré židovské spolupracovníky a zabránil tak, aby se stali obětí panujících antisemitských nálad, neboť se na něj mohli věcně i osobně spolehnout.“¹⁶² Osobu Alfreda Hugenberga potom charakterizuje následovně: „Ve svém vlastním dennodenním životě ukazuje Hugenberg, že hodnoty tohoto člověka tvoří jen přísná disciplína a práce. Jeho vlastní život je střídmy a jednoduchý.“¹⁶³

Přes veškerou „střídmost“ však nashromáždil obrovský kapitál. Své rodině tak zajistil Alfred Hugenberg po válce nejen „čistý štít“, ale i nemalé jmění. „Dokud ještě bez problémů probíhal obchod s fašistickými vůdci, prodělala Hugenbergova OPRIBA

¹⁶⁰ LEOPOLD, John A. *Alfred Hugenberg : The radical nationalist campaign against the Weimar Republic*. New Haven : Yale Univ. Pr., 1977. 298 s. ISBN 0-300-02068-6, s. 166.

¹⁶¹ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 126.

¹⁶² BORCHMEYER, Dieter. *Hugenberg's Ringen in deutschen Schicksalsstunden : Tatsachen und Entscheidungen in den Verfahren zu Detmold und Düsseldorf 1949/50*. München : Maximilian verlag, 1951. 165 s, s. 41.

¹⁶³ Tamtéž, s. 33.

(Ostdeutsche Privatbank) mnoho transformací (...), aby přežila svého zakladatele. Nejprve ale byla přestavěna v komanditní společnost *Ostdeutsche Privatbank – Handels & Verwaltungs-Kommanditgesellschaft* a získala díky této formě charakter rodinného podniku.¹⁶⁴ Hugenbergova rodina tak zůstala zajištěna i po konci války.

Zisky jednotlivých členů rodiny popisuje Stefan Klemp: „Po konci války uložila 'Opriba Handels- und Verwaltungs KG' své akcie ze spojených oceláren (Vereinigte Stahlwerke) do 25 až 30 procentního podílu do významného podniku *Ocelárny Jižního Westfálska a.s.* (Stahlwerke Südwestfalen AG) se základním kapitálem 40 miliónů německých marek. V roce 1970 se podnik zařadil mezi předními průmyslovými podniky Německa na 52 místo – s 1,5 miliardovým obratem a 16230 zaměstnanci. K tomu vlastnila Opriba kromě Scherlova nakladatelství většinu akciové společnosti *Gewerbehause A. G., Tornado-Fabrik* se sídlem v Rohbrakenu, *Elektrische Maschinen und Apparate G. m. b. H.* ...“¹⁶⁵ Klemp hovoří i o podílech v dalších společnostech a o rozsáhlém Hugenbergově panství, jež jeho potomci zdědili. Bohatě zajištěno tak bylo po válce Hugenbergovo široké příbuzenstvo, včetně vnoučat a zeťů.

Alfred Hugenberg zemřel 12. března 1951 v Kükenbruchu u Rintelnu. Jak píše Leopold: „Přijal smrt se stejnou věcností, jaká charakterizovala celý jeho život. Ve chvíli, kdy umíral, byl záměrně sám, izolován od všech členů rodiny. Asistovala mu pouze zdravotní sestra.“¹⁶⁶

---

¹⁶⁴ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 344.

¹⁶⁵ KLEMP, Stefan. *"Richtige Nazis hat es hier nicht gegeben": eine Stadt, eine Firma, der vergessene mächtigste Wirtschaftsführer und Auschwitz*. Münster : LIT Verlag, 2000. 486 s. ISBN 3825846040, s. 410.

¹⁶⁶ LEOPOLD, John A. *Alfred Hugenberg : The radical nationalist campaign against the Weimar Republic*. New Haven : Yale Univ. Pr., 1977. 298 s. ISBN 0-300-02068-6, s. 167.

2. Hugenbergův koncern

Hugenbergův mediální koncern má na německém meziválečném mediálním trhu výsadní pozici. Jak píše Sabrina Ebitsch „Je enormní publicistická a hospodářská moc Hugenbergova koncernu výmluvným dokladem...“¹⁶⁷ a symbolem koncentrace mediálního vlastnictví v Německu. K tomu, aby Alfred Hugenberg mohl vytvořit tak velkolepý podnik, musel nejprve získat přesvědčení o svém konání a potřebné finanční zázemí. To získal mezi zástupci německého těžkého průmyslu. S jejich kapitálem postupně ovládl všechny oblasti mediálního trhu od matricových společností, přes inzerci až po filmová studia.

2.1 Myšlenkové a finanční zázemí Hugenbergova koncernu

Hugenbergův koncern vyniká na německém i celosvětovém mediálním trhu hned několika výsadami. Jeho obrovská síť vlivu nebyla v Německu dodnes překonána a byl to právě Hugenbergův koncern, který po druhé světové válce sloužil jako odstrašující případ nebezpečné koncentrované mediální moci.

Zarážející však nejsou jenom síla a velikost koncernu, ale i pohnutky, které vedly Alfreda Hugenberga k jeho soustavnému budování. Nepatří mezi ně ani mladistvá láska k poezii, ani zájem o technický pokrok a už vůbec ne obdiv k žurnalistické práci. Celou Hugenbergovu snahu o vybudování rozsáhlé sítě poboček mediálních agentur, celostátních i regionálních tiskovin nebo ovládnutí filmového plátna živila jediná myšlenka – snaha získat prostřednictvím médií politický vliv a možnost prosazování vlastních myšlenek a zájmů.

Za třetí výlučnost tohoto mediálního impéria můžeme považovat jeho vznik. Alfred Hugenberg dokázal většinu svého mediálního vlivu vybudovat jako vedlejší produkt působení na pozici generálního ředitele Kruppova zbrojního závodu. Na tomto místě se mu podařilo získat dostatečné kontakty i kapitál, aby po deseti letech odcházel jako jeden z nejvlivnějších německých mediálních magnátů.

---

¹⁶⁷ EBITSCH, Sabrina. *Kurt Tucholskys Journalismuskritik: Kritik als Berufsstörung*. München : GRIN Verlag, 2008. 168 s. ISBN 3640112725, s. 34.

2.1.1 Myšlenky předcházející vzniku Hugenbergova koncernu

Ačkoli nejvýznamnější část koncernu vybudoval Alfred Hugenberg jako zaměstnanec krále zbrojního průmyslu Gustava Kruppa von Bohlen und Halbach, myšlenka upevnování politické pozice skrze tisk vznikla již za jeho působení v Poznani v úzkém kruhu Hugenbergových přátel.

Ludwig Bernhard, který k tomuto okruhu přátel patřil, vysvětluje ve svém díle: "Tento kruh přátel měl pro vznik a realizaci Hugenbergova koncernu tak velký význam, že každý pokus rozumět tomu, co se stalo, musí navázat právě na něj. Zároveň se ale ukázal být schopným rozšířit a omladit své řady."¹⁶⁸

Tento odstavec nechybí snad v žádném díle zabývajícím se Hugenbergovým životem a vznikem koncernu, stejně jako zmínka o tom, že osobou, která skupinu přátel přivedla na myšlenku prosazování vlastních zájmů prostřednictvím médií, byl Leo Wegener. Ludwig Bernhard o jeho vlivu na názor ostatních píše: "V našem kruhu byl jeden, který měl od začátku názor, že se veškeré plány rozplynou, pokud nezískáme prostředek, jímž budeme moci působit na veřejné mínění. Proto Leo Wegener od začátku prosazoval svůj koníček novinářství. A stále silněji k němu přesouval náš pohled."¹⁶⁹

Skupina věřila, že právě Hugenberg, praktický a organizačně velmi schopný muž, dokáže zajistit dostatečný vliv v tisku během přijatelného času.¹⁷⁰

V otázce regionálního tisku ale přátele ovlivnil ještě jeden muž, s nímž udržovali styky – Anton Lewin. Ten navrhl koncept, podle nějž by mělo být zcela přebudováno fungování regionálního tisku.

Jak tvrdil Lewin: „...je zbytečné, aby se dva nebo tři muži v redakcích regionálního tisku zabývali veškerou náplní listu od regionálního zpravodajství, přes politiku až po sport. Lewin proto navrhoval, aby do regionálních nakladatelství putovaly již hotové zprávy, za něž tisk zaplatí odběratelský poplatek. Ty měly být dodávány rovnou připravené k tisku ve formě matric a na regionální redakci by tak zbývala jediná stránka místních zpráv. Na celou práci by potom stačil jeden člověk a nakladatelství by ušetřilo.“¹⁷¹ Matricová společnost, jež dodávala zprávy již sestavené a slisované v papírových páskách, ale zároveň získala možnost silně ovlivnit politické vyznění plátku.

¹⁶⁸ BERNHARD, Ludwig. *Der Hugenberg – Konzern: Psychologie und Technik einer Grossorganisation der Presse*. Berlín: J. Springer, 1928. 109 s, s. 4.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 10.

¹⁷⁰ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 149.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 150.

Jednotlivé regionální listy tak ztratily svou svébytnost a devadesát procent obsahu všech plátků teď tvořily uniformní zprávy.¹⁷²

Matrice byly šířeny skrze berlínskou centrálu *Centrální kancelář německého tisku* (Centralbüro für die deutsche Presse) a nabízely kompletní servis zpravodajství, publicistiky i příloh.¹⁷³ Regionální plátky tak byly politicky ovlivňovány velmi snadným způsobem. Poznaňský kruh tak na příkladu Lewinova podniku získal povědomí o možnosti využití vlivu provinčních plátků ještě předtím, než se do budování široké mediální sítě pustil sám Hugenberg.

„Oproti dalším podnikatelům měl při tvorbě svého impéria Hugenberg nepopíratelnou výhodu v tom, že předtím pracoval jako ředitel svazu *Raiffeisenovy organizace* (Raiffeisenorganisation), odkud načerpal své pro obchod tolik důležité finanční a bankovní vzdělání.“¹⁷⁴ Proto si také uvědomoval, že tak velkolepý záměr, jako je vybudování mediálního impéria, musí být podepřen vlastním kapitálem nezávislým na velkých průmyslových bankách.

„Pro výstavbu Hugenbergova koncernu je charakteristické, že zároveň se vznikem různých podniků v oblasti tisku zakládal jeho tvůrce celou řadu bankovních institutů, jež zdánlivě neměly s obchodem s novinami nic společného, ale jejich oficiálním cílem bylo poskytování úvěrů novým osadníkům přicházejícím kolonizovat východní provincie.“¹⁷⁵ Toto zdánlivě zcela nesourodé spojení agrárních bank s tiskem bylo vynikajícím tahem, protože nikoho by nenapadlo hledat právě za ním sílící politickou propagandu.

---

¹⁷² HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 276.

¹⁷³ BERG, Christa. *Handbuch der deutschen Bildungsgeschichte, Svazek 4* . München : C.H.Beck, 1991. 584 s. ISBN 3406324657, s. 480.

¹⁷⁴ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin* . Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 242.

¹⁷⁵ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 153.

2.1.2 Získání kontroly nad investicemi průmyslníků

„Výchozím prvkem se Hugenbergovi při tvorbě koncernu stal *Hornický spolek* (Bergbauliche Verien) v Essenu, jemuž náležely všechny velké podniky na Rýnu a Ruhru. Od roku 1858, kdy byla společnost vytvořena, fungovala jako nositel sociálních a politických ideí německého těžkého průmyslu. Když se Hugenberg stal v roce 1912 jejím prezidentem, dostal do rukou nástroj, s nímž mohl uskutečnit své vlastní myšlenky, které do něj předtím v Poznani implantoval Leo Wegener.“¹⁷⁶ Díky nové pozici mohl Hugenberg získat potřebné finanční prostředky. Jak popisuje Daniel Gossel: „Hugenberg měl možnost přesvědčit ostatní členy organizace o tom, že jejich hospodářské a politické zájmy, mohou veřejnosti předkládány účinněji, pokud mu svěří peníze, jež investují do tohoto zájmu. A tato hotovost bude spravována systematicky a hlavně koncentrovaně.“¹⁷⁷

Následující Hugenbergovy kroky popisuje Ludwig Bernhard: „Když přišel Hugenberg do Porúří, uvědomil si, že těžký průmysl bude z mnoha stran (především z Berlína) neustále finančně vysáván a že musí přispívat všem možným vědeckým, politickým a všeobecnému zájmu sloužícím účelům. Co ze sebraných peněz ve finále vznikne, nevěděl nikdo a Hugenberg byl toho názoru, že těžký průmysl má právo na to vědět, co se stane s milióny, které poskytl, a ještě větší právo má na to převzít vliv nad podniky, které jsou jím podporovány. Předseda *Hornického spolku* předložil členům společnosti návrh, jak tuto chybu odstranit pomocí jednoduché organizace: každá žádost o velkou finanční sumu má být telefonicky nebo písemně nahlášena v jeho kanceláři. On bude získávat informace, aby mohl celý případ zkontrolovat.“¹⁷⁸ Alfred Hugenberg se tak brzy stal vlivným a velmi dobře informovaným kontrolním úřadem. Stejně jako v Poznani se i zde obklopil novým kruhem blízkých přátel, kterým mohl důvěřovat a kteří zároveň posloužili jako zdroj finančních prostředků potřebných k tvorbě mediálního impéria.

„Hugenberg vytvořil v roce 1913 koordinační a kontrolní společnost, jež měla zajišťovat přísun peněz určených výlučně k politickým účelům. Spolupracoval nejprve s

¹⁷⁶ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 243.

¹⁷⁷ GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 250, 251.

¹⁷⁸ BERNHARD, Ludwig. *Der Hugenberg – Konzern: Psychologie und Technik einer Grossorganisation der Presse*. Berlín: J. Springer, 1928. 109 s, s. 54.

Hugo Stinnesem¹⁷⁹ a Emilem Kirdorfem. Brzy se k nim přidal ještě Beukenberg, od té doby hovoříme o 'výboru čtyř'.¹⁸⁰

„Čtveřice vytvořila v roce 1914 společnost *Zahraničí s. r. o.* (Ausland G.m.b.H), která se stala nástrojem propagandy německého těžkého průmyslu a Hugenbergova koncernu. Nacionálně – konzervativní mediální skupina ovládla reklamní a zpravodajské agentury, tiskové úřady, novinová nakladatelství a filmové společnosti.¹⁸¹

V roce 1916 založili *Hospodářskou společnost* (Wirtschaftliche Gesellschaft). Tato společnost byla v roce 1919, kdy Hugenberg odešel z Kruppova závodu, přejmenována na *Hospodářskou Unii pro podporu duchovní obnovy Německa* (Wirtschaftsvereinigung zur Förderung der geistigen Wiederbaukräfte Deutschlands) a stala se zastřešující organizací celého Hugenbergova koncernu.¹⁸²

Zastřešující organizace je ale zbytečně uctivé označení, uvědomíme-li si fakt, že *Hospodářská Unie* (a tím pádem i celý Hugenbergův koncern) byla částečně dotována zpronevěřenými finančními prostředky. „Nikdo totiž nedomyslel skutečnou sílu velké čtyřky, ačkoli existence této skupinky mužů nezůstala v kruzích kolem uhelného a ocelářského managementu utajena. Hugenberg, Kirdof a Stinnes přitom kontrolovali tři nejvýznamnější oblasti průmyslu: Hornický spolek, Uhelný syndikát a Důlní spolek. Tím čtveřice vytvořila mocenský komplex, který v dějinách porýnsko-vestfálského průmyslu nemá obdoby.“¹⁸³ Alfred Hugenberg splnil své předsevzetí a začal díky tomuto seskupení hromadit finanční prostředky určené k vytvoření koncernu.

Jak píše Heidrun Holzbach: „Tehdejší *Hospodářská společnost* získala pro svůj cíl miliónové částky. Kapitál pocházel z firem, v nichž měli členové společnosti vedoucí posty, nebo v případě Huga Stinnes z podniku, který vlastnil. Finančníky této

---

¹⁷⁹ Hugo Stinnes (1840 – 1924) Německý průmyslník, který vstoupil na trh po 1. sv. válce, bývá označován jako „německý hospodářský císař“, ovládal uhelné doly, ocelárny, hotely, elektrické továrny, noviny, námořní linky, a banky. In: (Hugo Stinnes. (2010). In *Encyclopædia Britannica*. Retrieved May 20, 2010, from Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/566512/Hugo-Stinnes>)

¹⁸⁰ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In: *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 109.

¹⁸¹ LANGE, Bernd-Peter. *Medienwettbewerb, Konzentration und Gesellschaft*. Wiesbaden : VS Verlag, 2008. 345 s. ISBN 3531151150, s. 15.

¹⁸² HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 55.

¹⁸³ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 157.

společnosti přitom byli *Fridrich Krupp a.s., Gelsenkirchnerské doly a.s., společnost Phoenix a Stinnesův koncern.*¹⁸⁴

Georg Honigmann doplňuje, že o mnohých investicích neměli vlastníci firem ani tušení. Honigmann píše: „Je samozřejmé, že miliónové příspěvky nashromážděné čtyřmi muži, nepocházely z jejich vlastních kapes, ale z pokladen podniků, v nichž byli zaměstnáni. V rozpočtech byly tyto sumy – bez vědomí nic netušících akcionářů – odepisovány například jako režijní náklady.“¹⁸⁵ Podle Honigmanna bylo získané jmění uloženo ve dvou různých bankách v Essenu a Düsseldorfu na účtech, k nimž měli přístup pouze Hugenberg, Stinnes a Kirdorf.¹⁸⁶

Hospodářská Unie založila i vlastní banku s názvem *Východoněmecká soukromá banka* (Ostdeutsche Privatbank – OPRIBA). „V ní bylo zainteresováno dvanáct 'nacionálních mužů', působících v hospodářství i sám Hugenberg, který měl funkci spojovacího článku mezi médií a průmyslem. Byly to osoby, jež propagovaly především nacionalismus a německého národního ducha. (...) K těmto dvanácti mužům patřilo šest, kteří zastávali vedoucí pozice v hospodářství, a krom Hugenberga dalších pět osob, jež s šéfem koncernu udržovaly blízké spojení, mezi nimi dva (Wegener a Bernhard) ze starého poznaňského kruhu přátel.“¹⁸⁷

Muže spolupracující s Alfredem Hugenbergem spojoval jediný zájem – snaha ovládnout veřejné mínění, jež podle konzervativců ohrožoval silící socialismus. Hugenbergovu snahu zabránit jeho šíření komentuje leták *Sociálně demokratické strany* (SPD): „...fašistická dvanáctka mužů není úplně jednotná. Pro nás je rozhodující, že společně nenávidí republiku, opovrhují masami – od měšťanstva, přes úředníky až k zaměstnancům a dělníkům – a nejraději by Německu co nejdříve pověsili oprátku na krk. Jsou to oni, kdo vedou vnitropolitickou válku, doufajíc, že přeroste v mezinárodní konflikt.“¹⁸⁸ Ačkoli socialistický leták hovoří velmi troufale, v podstatě vystihuje pravdu, Hugenberg a jeho skupina toužili po válce i po pádu Výmarské republiky.

¹⁸⁴ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 56.

¹⁸⁵ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 158.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 158.

¹⁸⁷ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 113.

¹⁸⁸ *Geschäft und Politik Hugengebgs* / hrsg. vom Vorstand der SPD. - [Berlin], 1929. 15 s. (Sozialdemokratische Parteikorrespondenz : Sonderausgabe ; 4), s. 10.

Alfred Hugenberg měl těmto cílům zajistit dostatečnou mediální podporu. Průmyslníkům se v té době zpravování nakladatelství vůbec nedařilo, jak popisuje Peter de Mendelssohn: „Podnikání v oblasti vydávání novin bylo jednou z nejvýraznějších Achillových pat mezi investicemi těžkého průmyslu. Stále znovu se nadšení průmyslníci pouštěli do nákupu novin, jež se momentálně nacházely ve finančních těžkostech. Potom, co zreformovali organizaci a vylepšili technické zařízení se ze „svých novin“ obvykle dlouho netěšili. Trvajících náklady a postupné ubývání okruhu čtenářů, jim radost z podniku velmi rychle překazily.“¹⁸⁹

Hugenberg se noviny snažil zpravovat takovým způsobem, aby nebyly jen funkčním podnikem, ale zároveň si udržely čtenáře. Jak vysvětluje Henning: „Hugenberg poznal, že žádné noviny nemůže držet dlouho, neboť by mohly být rozpoznány jako orgán podnikání, který nemá s mediální branží nic společného nebo by v něm mohl být rozpoznatelný vliv některého spolku, čímž by rychle ztratily čtenáře. Novinám a časopisům proto nechával stále větší svobodu.“¹⁹⁰

V případě čtveřice „nových přátel“ si projev našel pozorné posluchače. Stejně jako poznaňský kruh i oni věřili, že ovládnutí tisku a dalších komunikačních prostředků dokáže formovat politické mínění. A zároveň, stejně jako Hugenberg, prosazovali nacionální zahraniční politiku a byli silnými odpůrci socialistického hnutí a sociální politiky vůbec.¹⁹¹

„Tlakem, který skupina na tisk vyvíjela, pronikl do struktury německého novinářství nový element. Zasáhly do něj kontrolní síly, které se do té doby novinářství vyhýbaly a trvalo velmi dlouho, než se tisk opět vrátil ke starým pořádkům. Novému uspořádání podlehla i novinářská etika a morálka, jež až dosud odolávala oficiálnímu nátlaku, ale teď byla vystavena zcela novému neoficiálnímu tlaku.“¹⁹²

---

¹⁸⁹ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 243.

¹⁹⁰ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 120.

¹⁹¹ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 159.

¹⁹² MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 244.

2.2 Ovládnutí jednotlivých částí mediálního koncernu

Tím, že nashromáždil potřebné finance, splnil Hugenberg první z úkolů, nezbytných pro tvorbu mediálního impéria. Druhý úkol měl být ale mnohem těžší.¹⁹³ Hugenberg musel vybudovat mediální síť, aniž by se mohl opřít o nějaké základy. Protože si dobře uvědomoval, že nemůže soutěžit s novinami a agenturami, jež mají dlouhodobou tradici, přebíral z valné většiny již hotové podniky, které se během první světové války a po jejím konci často dostávaly do finančních těžkostí.

Jak vysvětluje Henning: „Aby mohl ovlivňovat tisk a tím i veřejné mínění, vydal se Hugenberg pěti odlišnými, ale navzájem propojenými cestami: (1) monopolizací zadávání inzerce, (2) převzetím Scherlova nakladatelství a tím pádem i vlivu nad jeho novinami a časopisy, (3) podmaněním stávajících zpravodajských agentur, (4) ovládnutím matricové agentury a (5) podporováním aktivit ve filmovém průmyslu.“¹⁹⁴

2.2.1 Inzertní impérium ALA

„ALA je velká a Hugenberg je jejím prorokem!“ Tímto bonmotem častoval Hugenbergovo inzertní impérium dlouholetý šéfredaktor *Berlínského deníku* (Berliner Tageblatt) Theodor Wolff.¹⁹⁵¹⁹⁶ V jeho sarkasmu se však skrývalo více pravdy, než by si sám autor přál. Vybudováním agentury ALA si Hugenberg zajistil obrovský vliv nad novinami, které naivně vstoupily do společnosti, aby si zajistily trvalý přísun inzertních zakázek. Díky zadávání inzerce, na niž jsou noviny finančně závislé, tak mohl Alfred Hugenberg vyvíjet na nakladatelství politický nátlak¹⁹⁷ pod hrozbou, že pokud nebudou noviny spolupracovat, budou jim zakázky odebrány.¹⁹⁸

¹⁹³ *SGeschäft und Politik Hugenbergs* / hrsg. vom Vorstand der SPD. - [Berlin], 1929. 15 s. (Sozialdemokratische Parteikorrespondenz : Sonderausgabe ; 4), s. 6.

¹⁹⁴ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In: *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 108, 109.

¹⁹⁵ Theodor Wolff (1868 – 1943), německý spisovatel, vlivný publicista a kritik. Od roku 1906 pracoval v nakladatelství Rudolfa Mosseho v deníku Berliner Tageblatt, později se stal jeho šéfredaktorem. In: (HOLBORN, Hajo. *Deutsche Geschichte in der Neuzeit : Das Zeitalter des Imperialismus (1871 bis 1945)*. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 1981. 663 s. ISBN 3-596-26416-2, 319.)

¹⁹⁶ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 164.

¹⁹⁷ LIPPMANN, Sascha. *Harry Pross- ein Leben für freie Medien und unzensierte Meinungen*. München : GRIN Verlag, 2009. 136 s. ISBN 3640292111, s. 51.

¹⁹⁸ Budeme-li chtít Hugenbergův záměr přirovnat k současnosti, poslouží nám nedávný spor předsedy ČSSD Jiřího Paroubka a šéfredaktora práva Zdeňka Porybného. Jiří Paroubek v něm Právu vyhrožoval, že pokud nebude deník lépe psát o jeho straně, nedočká se od ní již žádné inzerce.

Jako základnu, z níž byly jednotlivé mediální oblasti postupně ovládány: „...založil Hugenberg 6. března 1914 firmu *Zahraníčí s.r.o.* (Ausland G.m.b.H.) se sídlem v Essenu a základním kapitálem dvě stě tisíc marek. K jeho společníkům patřili nejvýznamnější muži západoněmeckého těžkého průmyslu: Emil Kirdorf, Hugo Stinnes, Wilhelm Beukenberg (Phönix), Fritz Baare (Bochumer Verein), Peter Klöcker, Paul Reusch (Haniel-Konzern), Friedrich Spingorum (Dortmunder Union), Hermann Röchling a další.“¹⁹⁹ Cíl společnosti byl formulován jasně. Společníci především chtěli: „Podporovat rozvoj průmyslu v Porýní a docílit tak postavení významné hospodářské a kulturní oblasti. To chtěli dokázat díky zlepšení zpravodajství a dalšími vhodnými prostředky.“²⁰⁰

Jako velmi vhodný prostředek se jevílo ovládnutí zahraniční inzerce. Mezinárodní reklama německého hospodářství byla do té doby postižena faktem, že *Inzertní expedice* (Annoncen-Expeditionen) se při umístění inzerátů nechávala ovlivnit vyšší provize, kterou od zahraničních novin obdržela.²⁰¹ Do roku 1914 navíc v Německu existovaly pouze tři velké agentury zprostředkující reklamu: první byl Rudolf Mosse, druhý *Haasenstein & Vogler* s dceřinou společností *Daube & Co. G.m.b.H.* a třetí *Invalidenbank*.²⁰²

Nová společnost se tedy stala vítanou alternativou a nový podnik *Zahraníčí s.r.o.* (Ausland G.m.b.H.) měl velký úspěch. „Proto vytvořil Hugenberg už 30. dubna 1914 druhou společnost *Zahraníční inzerce s.r.o.* (Auslands-Anzeigen G.m.b.H.) se sídlem v Berlíně. Ze základního kapitálu dvě stě tisíc marek převedl sotva sedm týdnů po založení společnosti *Zahraníčí* čtyřicet osm tisíc marek do nové společnosti v Berlíně.“²⁰³

Situaci na zahraničním inzertním trhu v této době komplikovala první světová válka, Hugenbergovi ale tato dějinná událost paradoxně opět pomohla, jelikož se díky ní začal na radu přítele Leo Wegenera soustředit na domácí trh. Ludwig Bernhard situaci

---

¹⁹⁹ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 56.

²⁰⁰ [Http://www.polunbi.de](http://www.polunbi.de) [online]. 2004 [cit. 2010-05-19]. Hugenberg, Alfred. Dostupné z WWW: <<http://www.polunbi.de/pers/hugenberg-01.html>>.

²⁰¹ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 246.

²⁰² HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 111.

²⁰³ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 246.

popisuje: „Společnost se musí začít soustředit nejen na jednotlivé stupně průmyslu, ale i na obchod a sjednotit trvalé zájemce o inzerci v jakési družstvo.“²⁰⁴

Poprvé se tedy Hugenbergovy podniky otevřely i drobnějším firmám, než byly doted' prosazované industriální velmoci. Mendelssohn tento tah hodnotí: „To byla zcela nová koncepce inzerce, díky níž se podařilo určitým silám, které dosud neměly žádný důležitý vliv, proniknout do inzerce a tím pádem i do žurnalistiky. Otevřely se možnosti hospodářsko-politicky a všeobecně politicky ovlivňovat noviny, kterým dosud inzerci zprostředkovávaly neutrální agentury nepodřízené žádné zájmové skupině.“²⁰⁵

Společnost lákala nové investory do firmy velmi moderním způsobem, který charakterizuje její reklamní slogan: „S 500 markami patříte k nám“ (Mit 500 M sind Sie dabei!).²⁰⁶

„Po tom, co Hugenberg zavedl novou koncepci, navýšil se kapitál společnosti *Zahranční inzerce s.r.o.* již 9. března 1916 na pětinasobek, tedy jeden milión marek. Společnost byla přejmenována na *Obecnou inzerci s.r.o.* (Allgemeine Anzeigen G.m.b.H.), jež byla zkráceně nazývána ALA. Počet společníků rostl, především díky podílnictví německého průmyslu, velmi rychle a již 8. července 1917 se kapitál společnosti ALA zdvojnásobil. Vklad 500 marek byl pouze úročen a čisté zisky sloužily k dalšímu rozšiřování podniku.“²⁰⁷

Počet společníků rostl geometrickou řadou, z přibližně dvaceti na začátku roku 1914 se zvýšil na 110 na konci roku 1915. Koncem roku 1916 měla už společnost 169 partnerů a na konci roku 1917 jich bylo dokonce 250.²⁰⁸

„Metoda měla velký úspěch, a rovněž celá řada vydavatelů novin chápala prolomení inzertního monopolu soukromých agentur za velký pokrok a přistupovala ke členství v agentuře ALA. Samozřejmě se ale našli i takoví, kteří pochopili, že tento 'úpis' je krokem zpátky a vyhlásili společnosti ALA otevřený boj. V čele této opozice stál *Mosseův dům* (Haus Mosse).“²⁰⁹ V souboji s Hugenbergovým impériem však Mosse

²⁰⁴ BERNHARD, Ludwig. *Der Hugenberg – Konzern: Psychologie und Technik einer Grossorganisation der Presse*. Berlín: J. Springer, 1928. 109 s.

²⁰⁵ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 248.

²⁰⁶ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 162.

²⁰⁷ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 249.

²⁰⁸ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 110.

²⁰⁹ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 249.

prohrál: „ALA časem zruinovala Mosseho nakladatelství, jež muselo v roce 1932 vyhlásit konkurz.“²¹⁰

K tomu, aby jednoho z největších konkurentů porazil, však Alfred Hugenberg musel podniknout celou řadu kroků. Velmi dobře si totiž uvědomoval, že nemůže ohrozit pozici firem, jež po celá desetiletí budovaly rozsáhlou síť poboček po celém Německu, ze dne na den.

Jak popisuje Mendelssohn: „Měl rychlý růst kapitálu společnosti ALA jasný cíl. ALA měla sice zakázky na inzerci, ale potřebovala vybudovat i dostatečné zázemí, aby se mohla v Německu pevně usadit. Především postrádala hustou síť poboček se zaměstnanci vyučenými v oboru. Takovou síť, již si stávající agentury vybudovaly během celých desetiletí působení v oboru, nemohla ALA získat přes noc.“²¹¹

Hugenberg si uvědomoval, jak obtížné je získat ve všech regionech zaměstnance, kteří mají přehled o místě a tamějších regionálních vztazích, takže se snažil získat již hotovou, úspěšnou síť a vyhlédl si podnik *Haasenstein & Vogler*. „Většinu podílu této firmy vlastnili akcionáři ze Švýcarska a celý podnik měl mezinárodní charakter. Kromě Německa se společnost orientovala i na Francii, Itálii, Španělsko a Rakousko, kde všude disponovala právně samostatnými společnostmi. Na podzim roku 1917 Hugenberg usoudil, že v Ženevě žijící hlavní akcionář společnosti *Haasenstein & Vogler*, Charles Georg, je možná připraven prodat svůj podíl akcií. Koncem roku 1917 poslal do Švýcarska svého důvěrníka, který měl za úkol akcie získat.“²¹²

Na začátku roku 1918 ALA podnik získala a společně s ním koupila i dceřinou společnost *Daube & Co.* a obsadila tak rázem pozici druhé, hned po Mossem největší, inzertní společnosti.²¹³

Tři společnosti byly 22. října 1919 přejmenovány na *ALA, spojené inzertní společnosti, Haasenstein & Vogler, Daube & Co. G.m.b.H.* (ALA, Vereinigte Anzeigesellschaften, Haasenstein & Vogler, Daube & Co. G.m.b.H.).²¹⁴ „Už v roce

²¹⁰ STÖBER, Rudolf. *Die erfolgverführte Nation*. Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 1998. 394 s. ISBN 3515072381, s. 89.

²¹¹ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 249.

²¹² Tamtéž, 249.

²¹³ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 111.

²¹⁴ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 259.

1922 patřil k zákazníkům této společnosti kruh 75 podnikatelů v oblasti novin a přes tři sta společníků z obchodu a průmyslu.²¹⁵

Mendelssohn dodává: „Roku 1923 byla ALA přeměněna na akciovou společnost a vliv Alfreda Hugenbergova na tento podnik i po změně přetrval. V roce 1928 kontrolovala Hugenbergova *Hospodářská unie* celých devadesát osm procent nominálního kapitálu agentury ALA. Původní čtveřice přátel nového kruhu byla již v této době pevně spřažena s Hugenbergovými poznaňskými přáteli a *Unii* teď ovládalo dvanáct předních představitelů těžkého průmyslu.²¹⁶

„V průběhu dvacátých let změnila společnost většinového akcionáře, kterým se namísto společnosti *Zahraničí a.s.* stala *Východoněmecká soukromá banka*, (Ostdeutsche Privatbank) centrální holdingová společnost Hugenbergova koncernu. Kolem roku 1930 byl majetek inzertní agentury rozdělen přibližně na polovinu mezi dvě jiné společnosti, které byly součástí koncernu: *August Scherl G.m.b.H.* převzala 836000 říšských marek, společnost *Außendienst G.m.b.H.* 831020 říšských marek. Z dvoumilionového kmenového kapitálu společnosti ALA tak mezi ně bylo rozděleno 83%. Další 6% zůstalo pravděpodobně v ostatních společnostech Hugenbergova koncernu a 11% si rozdělili malí akcionáři, především okruh nakladatelů, který tímto způsobem zůstal s agenturou ALA v pevném spojení.²¹⁷

Ovlivňování tisku

Ačkoli se z předchozího popisu může zdát, že společnost držela noviny pod tlakem a nové členy přijímala téměř násilím, pravda je poněkud jiná. Většina členů společnosti souhlasila s Hugenbergovými nacionálně pravicovými názory a obchod s ALOU chápala jako výhodný prostředek k získání zakázek a tím i zisku. Peter de Mendelssohn situaci komentuje: „Není překvapivé, že společníci z novinových vydavatelství jako byly například *Nové pruské křížové noviny* (Neue Preußische Kreuz-Zeitung), *Denní rozhled* (Tägliche Rundschau), *Německé noviny* (Deutsche Zeitung), *Německý deník* (Deutsche Tageszeitung) nebo *Berlínské peněžní noviny* (Berliner

²¹⁵ HEMPFLING, Andreas. *Organisationsstruktur und Regulierungspolitik der Zeitschriftenwerbung im dritten Reich*. München : GRIN Verlag, 2007. 132 s. ISBN 3638673308, s. 103.

²¹⁶ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 250.

²¹⁷ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 260.

Börsenzeitung) se téměř výlučně politicky orientovali pravicově. Téměř všichni také sympatizovali s Hugenbergovými představami.²¹⁸

Tvrzení, že většina vydavatelů se v koncernu cítila naprosto spokojeně, dokládá ve své studii i Bernhard Ludwig, který tvrdí, že inzerce je pro noviny především zdrojem obživy a ne věcí politickou: „Politický vliv Inzertní kanceláře nespočíval v inzertní korupci ani nekalém jednání vůči zákazníkovi, který svými inzeráty nechtěl být politicky činný, ale snažil se dosáhnout co možná největšího výtěžku. Politický vliv Inzertní kanceláře spočíval daleko spíše v sugestivním působení, které toto podnikání vyzářovalo. Společnost za prvé zdůraznila význam inzertních smluv, za druhé měla k dispozici inzertní část v četných novinách, za třetí stála uprostřed rozhodující politické sféry.“²¹⁹

Alfred Hugenberg a jeho skupina zároveň dokázali zajistit spokojenost svých investorů a jejich možnosti se neomezovali pouze na inzerci v novinách. „Kruhu kolem společnosti ALA, který tvořilo volné spojení zástupců těžkého průmyslu, velkoobchodu a exportních i importních firem, byla zajištěna reklama k naprosté spokojenosti. Společnost se inspirovala americkým předobrazem a nabízela vedle reklamy v časopisech i všechny další druhy reklamy, například plakáty, světelné tabule, krátké filmy v kině nebo prospekty.“²²⁰ K tomu všemu sloužily společnosti četné další odnože Hugenbergova koncernu, který brzy obsáhl veškeré způsoby mediální komunikace a byl tak schopen zajistit i všestrannou propagaci svých zákazníků.

„Jejich počet v průběhu let stále narůstal a ačkoli přesná čísla nejsou známa, odhaduje se, že v roce 1927 měla ALA uzavřeny smlouvy přibližně se stovkou kalendářů, časopisů, a novin.“²²¹

---

²¹⁸ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 250.

²¹⁹ BERNHARD, Ludwig. *Der Hugenberg – Konzern: Psychologie und Technik einer Grossorganisation der Presse*. Berlin: J. Springer, 1928. 109 s, s. 76.

²²⁰ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 164.

²²¹ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 261.

2.2.2 Antisemitismus jako největší pomocník při získání Scherlova nakladatelství

Hugenbergovu kruhu se sice podařilo politicky ovládnout četná nakladatelství skrze inzerci, uvědomoval si ale, že zvenku prosazovaný vliv nemůže mít nikdy takový účinek jako ovládnutí vlastního vydavatelského domu. „Před rokem 1914 patřily mezi nejvýznamnější nakladatelství v Berlíně firmy, jež vlastnili Rudolf Mosse, Leopold Ullstein a August Scherl.“²²² Poslední z nich nakonec Alfred Hugenberg převzal spíš díky souhře několika náhod, než obvyklou rafinovanou strategií. Rovněž zde napomohly Hugenbergovi k získání podniku všudypřítomné hospodářské potíže spojené s válkou, neschopnost několika investorů a, ačkoli se to může zdát předčasné, zapracoval zde ve prospěch „Otce Všeněmecké jednoty“ i sílící antisemitismus.

O finanční těžkosti a tím pádem i nutný prodej firmy se ale mocným dílem zasadil i sám majitel nakladatelství August Scherl. Více než podniku se věnoval nesčetným koníčkům a zájmům a na své sny neváhal vynaložit nemalé finanční prostředky. Za všechny případy jmenujme například projekt knihovny, která bude za poplatek 0,1 marky dovážet každý týden novou knihu přímo do domu, projekt „Vlastní dům za 5000 marek“ nebo milión vynaložený na průkopnictví letectví. Konečnou ránu ale Scherlovu nakladatelství zasadila až podpora tramvajové dopravy, již měla vybudovat japonská firma.²²³ O co víc mohou dnes znít všechny záměry věrohodně, tím větší dluhy zajistily Scherlovi před sto lety.

Vzniklou situaci se August Scherl snažil zachránit: „Tak, že mimo jiné už v roce 1911 převedl podíl v hodnotě dva milióny marek na Rudolfa Mosseho. Na začátku roku 1913 oznámil Scherl říšské vládě, že je připraven prodat podíly ve své firmě v hodnotě osm miliónů marek: nakladatel Mosse mu nabídl jedenáct a půl miliónu, ale on je připraven prodat tyto podíly 'přátelům vlády' za deset miliónů marek. Představa, že by se konzervativní nakladatelství s tradičním provládáním a císaře podporujícím přístupem mohlo dostat pod nadvládu liberálních židovských nakladatelů – Mosseho nebo Ullsteina- zneklidnila vládnoucí kruhy včetně samotného císaře.“²²⁴ Silně ohrožen se

²²² KOLB, Eberhard. *Die Weimarer Republik*. Oldenbourg : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2002. 335 s. ISBN 3486497960, 95.

²²³ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 216, 217.

²²⁴ GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 253.

tímto krokem cítil i ministr zemědělství Clemens Freiherr von Schorlemer-Lieser.²²⁵

„Schorlemer rozhodl, že nakladatelství převezme skupina 59 podnikatelů pod vedením kolínského bankéře Simona Alfreda von Oppenheim. V roce 1914 se muži za tímto účelem spojili v *Německý spolek vydavatelů* (Deutsche Verlagsverein).²²⁶ Jako otřepaný vtíp přitom působí, že Oppenheim i průmyslník Lous Hagen, který mu měl při zabrání „židovské nadvlády“ pomoci, byli oba židovského původu.²²⁷ „Spolek se ale vzápětí ocitl v nesnázích, když se ukázalo, že vedle sedmi miliónů, za něž vládou pověřeni muži vydavatelství odkoupili, bude muset zaplatit dalších osm miliónů marek určených k obnově podniku. S tím členové spolku nepočítali a jednou tak vysoké náklady odmítli zaplatit.“²²⁸ Pod nadvládou těchto „žurnalistických diletantů“, kteří obvykle podnikali v oblasti těžkého či chemického průmyslu nebo v bankovníctví, se Scherlův koncern dostal do ještě větší ztráty.²²⁹

„Hugenberg okamžitě zaznamenal trapnou situaci, v níž se vláda ocitla, a rozhodl se postupovat s nejvyšší diskrétností. Do této chvíle se jeho činnost odehrávala zcela otevřeně a veřejně a i prominentní jména zakladatelů společnosti *Zahraničí s.r.o.* byla uveřejněna v obchodním rejstříku. Teď však nastalo období Hugenbergovy utajenosti. Obchod dohadoval především ústně a vyhýbal se každé písemné výměně myšlenek především se čtyřmi průmyslníky – Kruppem, Kirdorfem, Beukenbergem a Müserem. V poznámkách vystupují pouze krycí jména. Vláda, respektive její představitel Schorlemer je označována jako 'firma', průmyslníci z Porúří jako 'skupina' a Scherlovo nakladatelství nazývá Hugenberg 'centrálou'.²³⁰ Aby zastřel nové majetkové vztahy založil novou společnost *Hanseatische Treuhand G.m.b.H.* v Lübecku. Ještě

---

²²⁵ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 290.

²²⁶ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 111.

²²⁷ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 221.

²²⁸ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 112.

²²⁹ ASMUS, Burkhard. *Republik ohne Chance?: Akzeptanz und Legitimation der Weimarer Republik in der deutschen Tagespresse zwischen 1918 und 1923*. Berlin : Walter de Gruyter, 1994. 619 s. ISBN 3110141973, s. 48.

²³⁰ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 247.

předtím se ale přesvědčil, že potřebnou sumu získá od průmyslníků kolem *Hospodářského spolku v Porúří*.²³¹

Fakt, že situaci měl zachránit Alfred Hugenberg, který v té době systematicky koncentroval mediální moc, působí sice paradoxně, ale není nelogický. „Schorlemer, který o Hugenbergovy služby požádal samotného Kruppa, věděl o tom, že založil mateřskou společnost inzertní agentury ALA - *Zahraničí a.s.* i o činnosti Kontrolní kanceláře. Považoval jej tedy dostatečně kompetentního k podobnému delikátnímu úkolu.“²³²

Své výjimečné postavení si uvědomoval i Alfred Hugenberg, který zástupci vlády vysvětlil, že odpovědnost za takto nákladnou akci může převzít jedině v případě, kdy „dostane neomezenou pravomoc nezávislou na postranních vlivech“. Jinak řečeno si zajistil naprostou svobodu rozhodování.

U jedné podmínky ale nezůstalo, Hugenberg byl dobře informován o rozsáhlých dluhích Scherlova nakladatelství, a proto si mohl dovolit požadovat většinu hlasů v nakladatelství. „Hugenberg byl připraven zahladit dluhy v bankách, které nashromáždil spolek vydavatelů jen v případě, že mu spolek podstoupí většinu podílu v Scherlově nakladatelství. Skupina 59 mužů neměla jinou možnost, než souhlasit, jelikož její závazky k Scherlově koncernu by jinak zruinovaly i je samotné.“²³³

Po tom, co se obě strany dohodly, začala Hugenbergova skupina splácet dlužné částky *Německého spolku vydavatelů*. „Bankovní dluh devětapadesáti zámožných mužů ve výši 7,11 miliónu marek převzal těžký průmysl. 6,1 miliónu zaplatila Hugenbergova skupina, zbývající milión neznámá osoba či firma, jejíž jméno se nepodařilo zjistit dodnes. Zbylých 100000 marek bylo odškrtnuto jako soukromý příspěvek,“²³⁴ píše Honigmann a doplňuje, že podle nové Hugenbergovy vyhlášky získali noví členové spolku, kteří přispěli nějakým vkladem, dvojité hlasovací právo.

„Alfred Hugenberg tak získal ve správním vedení spolku devět ze sedmnácti křesel a v Scherlově nakladatelství čtyři ze sedmi křesel. Tímto krokem se 25. března

²³¹ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 112.

²³² HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 226.

²³³ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 248.

²³⁴ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 228.

1916 oficiálně stal mužem ovládajícím Scherlův koncern,²³⁵ aniž by tuto změnu postřehl kdokoli zvenčí.

Místo ředitele nakladatelství nabídl Hugenberg Ludwigu Klitzschovi, jehož poznal během první světové války. „Od 1. ledna 1920 se stal generálním ředitelem spojených Scherlových podniků a spolupracovníkem s mnoha funkcemi. Klitzsch, který byl od mládí ve styku s novinami a časopisy měl vynikající znalosti v pracovní i technické oblasti tohoto oboru,²³⁶ popisuje Leo Wegener Hugenbergovu volbu.

„Poprvé v dějinách německého veřejného mínění se těžkému průmyslu podařilo pevně a trvale zasáhnout do žurnalistiky, čímž nastala nová fáze rozvoje německého tisku. Německý spolek vydavatelů, ovládaný Hugenbergovou skupinou, zůstal většinovým společníkem Scherlova nakladatelství až do roku 1927, kdy byl zlikvidován. Na jeho místo potom nastoupily jiné společnosti Hugenbergova koncernu.²³⁷

Následující noviny a časopisy ovládl Hugenbergův koncern díky společně s Scherlovým nakladatelstvím:

- *Der Tag*
- *Berliner Lokalanzeiger*
- *Berliner Illustrierte Nachtausgabe*
- *Die Woche*
- *Scherl Magazin*
- *Gartenlaube*
- *Silberspiegel*
- *Allgemeiner Wegweiser*
- *Scherls-Wohnugs-Zeitung*
- *Filmwelt*
- *Denken und Raten*
- *Das Grundeigentum*
- *Der Kinematograph*
- *Echo*
- *Deutsche technische Auslandszeitschrift*

Příloha č. 1: Noviny ovládané Scherlovým nakladatelstvím²³⁸

²³⁵ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 248.

²³⁶ WEGENER, Leo. *Hugenberg : eine Plauderei*. Solln-München : "Eiserne Blätter", 1930. 64 s, s. 19.

²³⁷ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 290.

²³⁸ [Http://www.polunbi.de](http://www.polunbi.de) [online]. 2004 [cit. 2010-05-19]. Hugenberg, Alfred. Dostupné z WWW: <<http://www.polunbi.de/pers/hugenberg-01.html>>.

2.2.3 Hugenbergova zpravodajská síť

Zatímco se Alfred Hugenberg snažil vybudovat inzertní agenturu a ovládnout Scherlův nakladatelský dům, neponechal nic náhodě a na mediální scénu útočil i ze třetí strany – snažil se získat mocnou zpravodajskou agenturu. Jeho odhad jej ani v tomto okamžiku neklamal, protože v Německu existovala jediná zpravodajská agentura a konkurenční podnik byl přijat s nadšením.

„*Wolfova telegrafická kancelář* (Wolffsche Telegraphenbüro - WTB) ovládala před první světovou válkou trh v Německu, Habsburské monarchii, německy mluvícím Švýcarsku a Skandinávii. Dohromady tak zásobovala událostmi asi 1300 novin.“²³⁹

Agentura však nebyla schopna šířit skutečně objektivní zpravodajství hned z několika důvodů. „Předně byla zpravodajská služba WTB založena na kartelových smlouvách s největšími zahraničními agenturami jako je Reuter v Londýně, Havas v Paříži nebo Stefani v Římě. WTB tak sice získala monopolní postavení ve vlastním teritoriu, na druhou stranu ale ztratila možnost pronikat do zbylých oblastí.“²⁴⁰

Peter de Mendelssohn o fungování zpravodajských agentur v předválečném období píše: „Díky kartelové smlouvě se zahraniční zpravodajství pro všechny zúčastněné agentury velmi zlevnilo, a tak si po vzoru průmyslových kartelů agentury začaly rozdělovat trh světového zpravodajství na jednotlivé regiony se sférou vlivu a v nich zakládaly kanceláře odpovědné za jednotlivá území. Celkové příjmy z těchto oblastí pak byly rovnoměrně rozděleny mezi jednotlivé členy kartelu. Tak připadla například východní Asie britské agentuře Reuter a stejná agentura se dělila o Jižní Ameriku s agenturou Havas. Díky takovým dohodám byla odstavena konkurence a tvořil se zpravodajský monopol, který byl nepřemožitelný.“²⁴¹

Jelikož měla WTB napůl úřední charakter, nemohla se ani zodpovědně zhostit role objektivního žurnalistického zdroje, jak to činila například americká agentura AP.²⁴² „Bernhard Wolf totiž v roce 1871 podepsal dohodu s vládou, v níž se vláda zavázala šířit všechna úřední sdělení přes WTB a upřednostňovat zpravodajství této

²³⁹ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 112.

²⁴⁰ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 170.

²⁴¹ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 244.

²⁴² BENTELE, Günter. *Objektivität und Glaubwürdigkeit: Medienrealität rekonstruiert*. Wiesbaden : VS Verlag, 2008. 367 s. ISBN 3531156373, s. 89.

agentury. Výjimečné postavení mělo pro Bernharda Wolffa samozřejmě výhody, ale souvisela s ním i nevýhoda, kvůli níž se agentura stala částečně státní a oficiální.²⁴³

Pro nezávislý tisk znamenala situace na německém trhu těžce udržitelný stav, neboť bylo nemožné ověřit pravost a spolehlivost zahraniční zprávy nějakým dalším zdrojem. S nástupem první světové války se situace kanceláře ještě zkomplikovala: „S WTB přestaly spolupracovat agentury Reuter a Havas.“²⁴⁴

Vytvořit společnost s podobnou mocí v dostupném čase, bylo, stejně jako v případě inzertní agentury, téměř nemožné. „Ještě než se pustila do konkurenčního boje, podnikla tedy Hugenbergova skupina útok na samotnou Wolffovu agenturu. S pomocí utajeného muže, bankéře Carla Joergera, získala během několika dní akciový podíl, který mu vynesl 25% akcií společnosti WTB. Tento obchod byl financován *Hospodářským spolkem*.“²⁴⁵ Díky prostředníkovi se tak skupina mohla dozvědět vše, co právě potřebovala: „To neznamenalo jen přesné znalosti organizace a pracovních metod uvnitř dosud největší německé zpravodajské kanceláře, ale zároveň, a co bylo ještě rozhodnější, 'horké tipy' týkající se politických směrnic a příkazů, jež WTB udělovala vláda.“²⁴⁶

Potom, co pronikl za oponu zpravodajského podnikání, rozhodl se Hugenberg vytvořit vlastní kancelář. Vycházel přitom z poznatků, podle nichž měl tisk, který se chtěl od těchto přímo i nepřímo ovlivněných zpráv distancovat, dvě možnosti. Buďto si mohl vytvořit vlastní síť zahraničních zpravodajů (což ale vyšlo velmi draho) nebo využívat služby jiné, srovnatelně mocné agentury.

Druhou možností se inspiroval i Albert Constantin von Schwerin, který se snažil vybudovat zpravodajskou agenturu. „Albert Constantin von Schwerin založil 1. července 1913 založil *Telegrafní Unii* (Telegraphen-Union G.m.b.H. - TU) jako organizaci neoficiálního charakteru, jež není vázána žádnými kartelovými smlouvami. Jako počáteční kapitál vložil do firmy 24000 marek. Unie zastřešovala čtyři menší zpravodajské kanceláře: *Telegraphisches Bureau*, kterou předtím vlastnil Louis Hirschs,

---

²⁴³ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 245.

²⁴⁴ DUSSEL, Konrad. *Deutsche Tagespresse im 19. und 20. Jahrhundert*. Münster : LIT Verlag, 2004. 272 s. ISBN 3825868117, s. 118.

²⁴⁵ GURATZSCH, Dankwart. *Macht und Organisation: Die Grundlegung des Hugenbergschen Presseimperiums..* Düsseldorf : Bertelsmann, 1974. 486 s., s. 244.

²⁴⁶ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 171.

*Herold Depeschsbureau G.m.b.H., Deutscher Telegraph Dr. Rudolf Dammert G.m.b.H. a Press Centrale Telegraphen Agentur.*²⁴⁷

„Většinu podílů v TU vlastnili majitelé jedné z agentur bratři Ernst a Kurt Hirschovi, Alfred Hugenberg se ale soustředil na osobu Alberta Schwerina, s nímž za zády obou bratří v roce 1916 založil holdingovou společnost *Nakladatelství Westend s.r.o.* (Westend Verlag G.m.b.H.), která měla za úkol obsadit TU.²⁴⁸ Financování nezajišťoval nikdo jiný než *Hospodářský spolek*, tomu se také vzápětí podařilo společnost ovládnout. „Už v roce 1916 zajistil Hugenbergovi kapitál porýnsko-vestfálského důlního průmyslu pevné postavení v této nové firmě. To byl ale jen první krok, druhý přišel vzápětí, když Hugenberg v roce 1919 získal ve společnosti *Westend Verlag* většinu a tím ovládl i *Telegrafní Unii*.“²⁴⁹

Získal tím velmi mocný nástroj, neboť: „Unie se do roku 1926 stala vedle WTB největší zpravodajskou agenturou Výmarské republiky. Z celkového počtu zhruba 3600 německých novin si teď služby TU předplácelo 1600, tedy 48% zákazníků. Krom toho zásobovala TU tiskovými materiály i zahraniční noviny, zejména na východě Evropy.“²⁵⁰

2.2.4 Poradenská kancelář VERA

Ke snaze vybudovat rozsáhlou síť koncernem ovládaných regionálních tiskovin vedlo Alfreda Hugenberga hned několik zkušeností a poznatků. Předně si byl díky svému působení v Kontrolní kanceláři vědom situace na trhu s provinčními tiskovinami, jelikož noviny zde často vlastnili průmyslníci neschopní udržet vydavatelství v chodu. Dlouholeté působení v Poznani jej zase obohatilo o poznatek, že často jediné médium v regionu má silný vliv na mínění čtenářů.

Proto se Hugenberg rozhodl, přestože díky nakladatelství Scherl patřil už na konci první světové války mezi nejvýznamnější zástupce německého nacionálního tisku,

²⁴⁷ PRITZKOLEIT, Kurt. *Wem gehört Deutschland: eine chronik von Besitz und Macht*. München : K. Desch, 1957. 703 s, s. 703.

²⁴⁸ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 172.

²⁴⁹ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 245.

²⁵⁰ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 282.

koncentrovat svůj zájem na regionální noviny. Založil společnost VERA – poradenský podnik, který měl pomoci vydavatelstvím, jež se ocitly ve finančních těžkostech.²⁵¹

„Společnost *VERA nakladatelská instituce s.r.o.* (*VERA Verlagsanstalt G.m.b.H*) se sídlem v Berlíně byla 2. listopadu 1917 zanesena do berlínského obchodního registru a ze všech Hugenbergových počínů se ukázala jako nejperspektivnější.“²⁵²

K vytvoření VERA vedl podle Bernharda Ludwiga následující podnět: „Během války koupila větší část průmyslníků nějaké noviny, aniž by měli zkušenosti a možnosti tento podnik dál úspěšně provozovat. Neboť v kruzích okolo průmyslu bylo známo, že Hugenberg o této věci něco ví, vznikl nový obor podnikání zaměstnávající odborníky, kteří dokázali pomoci novinám hledajícím radu. Za tuto radu měly noviny vyplácet poradcům honorář. Zároveň zákazníci platili paušální sumu, jež novinám zajistila pravidelné revize aktuálního stavu. Kromě toho sloužila VERA zúčastněným novinám jako prostředník při nákupu strojů a materiálu, při vyřizování státních zakázek atd.“²⁵³

Georg Hohigmann popisuje postup společnosti VERA následovně: „Na začátku uzavřela VERA s novinovými nakladatelstvími, jež se ocitla v tísní takzvanou revizní a poradní smlouvu. Následně vyslala své odborníky na místo, kde zdomácněli a poskytovali rady týkající se technických a obchodních záležitostí. Zároveň ale tito 'pomocníci' prohledali společnost ze všech stran, aby rozhodli, zda se jejich další pomoc zákazníkům vyplatí nebo ne.“²⁵⁴

Ačkoli by se společnost mohla na první dojem jevit jako nápomocná instituce, ve skutečnosti je zde stále stejně čitelná Hugenbergova snaha získat kontrolu nad médii a osobní moc. Pod poradní společností VERA se totiž opět neskrývalo nic jiného, než další kontrolní instance se silným vlivem. „Díky ní získal Hugenberg přehled o vnitřních pořádcích v novinách, v kritickém okamžiku doporučil novinám státní úvěr a potom je převedl na sebe. Postižené noviny neměly jinou možnost, než se na Hugenbergovu firmu obrátit, neboť je k tomu tlačili jejich „průmysloví“ mecenáši. Jinými slovy, Hugenberg nejprve noviny špehoval a pak je dostal pod nátlak. K tomu

---

²⁵¹ PÜRER, Heinz; RAABE, Johannes. *Presse in Deutschland*. Konstanz : UVK, 2007. 656 s. ISBN 3825283348, s. 74.

²⁵² MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 250.

²⁵³ BERNHARD, Ludwig. *Der Hugenberg – Konzern: Psychologie und Technik einer Grossorganisation der Presse*. Berlin: J. Springer, 1928. 109 s.

²⁵⁴ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 175.

mu přispělo kuplířství těžkých průmyslníků, kteří měli o tisk zájem,²⁵⁵ popisuje Mendelssohn.

V prvních letech působení nebyly výsledky agentury VERA nijak oslnivé, ale na své si Hugenberg přišel, když se zhroutila řada provinčních novin v důsledku inflace. „Aby mohl nepozorovaně skupovat společnosti VERA obhospodařované noviny a prodávat vliv na jednotlivá nakladatelství třetím osobám, založil Hugenberg na podzim roku 1922 hned dvě finanční společnosti – *ALTERUM Kredit A.G.* a *MUTUUM Darlehen-Aktiengesellschaft*. Také v tomto případě se Alfred Hugenberg raději držel v pozadí, jako oficiální zakladatelé byly uvedeny společnosti *August Scherl Verlag s.r.o.*, *Východoněmecká soukromá banka* a další několik osob.²⁵⁶ Zastřešující organizací tedy opět byla Hugenbergova *Hospodářská unie*. Zákazníky společnosti VERA tvořily z velké části malé provinční listy. Daniel Gossel vysvětluje: „Neboť převažovaly noviny, jež byly, stejně jako jejich nakladatelé, zakořeněny v tradičním konzervativním prostředí, je zřejmý jejich silný význam pro tvorbu Hugenbergovy 'nacionální' opozice. Právě v evangelicky a agrárně založených oblastech Pruska našel četné sympatizanty.²⁵⁷

Vliv v novinách se Hugenberg snažil zajistit díky poskytovaným úvěrům, založil dokonce i samostatnou novinám určenou banku. „Pod firmou *Muttuum Darlehen-Aktiengesellschaft* vytvořil Hugenberg 23. října 1922 *Novinovou banku* (Zeitungsbank). Tato novinová banka, jejíž úkolem bylo poskytovat novinám úvěry a zároveň v nich získávat podíly, byla s agenturou VERA úzce spojena.²⁵⁸ Jak píše Kurt Koszyk: „Společnosti VERA a MUTUUM spojovala zaměstnanecká unie a úzké smluvní závazky. V podstatě to byla dvě různá jména pro jeden podnik. MUTUUM nabízel možnost, osobám, které chtějí zůstat v pozadí, získat podíl v novinách skrze *Novinovou banku*, aniž by to sám vydavatel tušil. Vliv finančníků byl zajištěn skrze poradní kancelář VERA. Oni se za její služby buďto stali akcionáři *Novinové banky* nebo s ní

²⁵⁵ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 251.

²⁵⁶ DUSSEL, Konrad. *Deutsche Tagespresse im 19. und 20. Jahrhundert*. Münster : LIT Verlag, 2004. 272 s. ISBN 3825868117, 148.

²⁵⁷ GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 255.

²⁵⁸ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 251.

uzavřeli zvláštní smlouvu.²⁵⁹ Nákupem akcií nebo zvláštními povinnostmi ve smlouvě si Hugenberg zajistil nový zdroj finančních prostředků i nový okruh bohatých známých.

Jak vysvětluje Bernhard Ludwig, získali zájemci o noviny, kteří podepsali smlouvu, hned tři výhody. „Jednak odbornou podporu společnosti VERA, navíc zůstal skutečný investor skrytý v pozadí a jeho jméno nebylo nikomu známo a za třetí mu byla umožněna systematická spolupráce s ostatními novinami, jež také financuje *Novinová banka* a zároveň i spolupráce s ostatními investory.“²⁶⁰

Během prvních deseti let působení vynesla spolupráce novinové banky a podniku VERA většinový podíl ve čtrnácti velkých německých oblastních novinách v Mnichově, Stuttgartu, Darmstadtu, Elberfeldu, Magdeburgu nebo Halle a v mnoha dalších malých listech.²⁶¹

„Se společnostmi VERA a MUTUUM však bylo tajně provázáno takové množství skupin a spolků, že ještě dnes není přesně známo, jak daleko se její nadvláda nad regionálními novinami rozšířila. Zcela jistě ale ovládala následující listy: *München-Augsburger Abendzeitung*, *Müncher Neueste Nachrichten*, *Allensteiner Zeitung*, *Bergisch Märkische Zeitung*, *Niedersächsische Zeitung*, *Schwäbische Kurier*, *Magdeburger Tageszeitung*, *Lippische Tageszeitung*, *Fränkischer Kurier*, *Göttinger Tagesblatt*.“²⁶²

Podle Heidruna Holzbacha byly odhady na počet VEROU ovládaných vydavatelství následující: „Ludwig Bernhard mluví o čtrnácti podílech v novinách. V disertační práci Alfreda Gremma, která se zabývá případem společnosti VERA a vyšla ve dvacátých letech, vystoupal odhadovaný počet listů dokonce na 60. a jeden ze spolupracovníků koncernu tvrdil po konci druhé světové války, že VERA ovládala 20 až 30 novin.“²⁶³

---

²⁵⁹ KOSZYK, Kurt. *Deutsche Presse 1914-1945 : Geschichte der deutschen Presse. Teil III.* 1. vydání. Berlín: Colloquium, 1972. 372 s. ISBN 3-7678-0310-0, s. 139, s. 228.

²⁶⁰ BERNHARD, Ludwig. *Der Hugenberg – Konzern: Psychologie und Technik einer Grossorganisation der Presse.* Berlín: J. Springer, 1928. 109 s, s. 16.

²⁶¹ MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964, s. 251.

²⁶² HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg.* Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 176.

²⁶³ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte).* Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 265.

Jisté je, že pod nadvládou Hugenbergova koncernu, se ocitly minimálně následující noviny:

- Hannoverscher Kurier
- Schlesische Zeitung
- Lippische Tageszeitung
- Merseburger Tageblatt
- München-Augsburger Abendzeitung
- Rheinisch-Westfälische Zeitung
- Bergisch-Märkische Zeitung
- Schwäbischer Kurier
- Magedburgische Tageszeitung
- Weimarer Zeitung
- Saale Zeitung
- Mitteldeutsche Zeitung
- Eiserne Blätter
- Deutsche Zeitung
- Motorschau — Nationale Deutsche Motorfahrt-Zeitung
- Kösliner Zeitung
- Stargarder Zeitung
- Oberschlesische Tageszeitung
- Oppelner Nachrichten
- Volksbote f. d. Kreise Kreuzburg u. Rosenberg
- Süddeutsche Zeitung
- Rosenberger Zeitung
- Stralsunder Zeitung
- Münchner Neueste Nachrichten
- Fränkischer Kurier
- Leipziger Neueste Nachrichten

Příloha č. 2: Noviny ovlivňované Hugenbergovým koncernem.

2.2.5 Matricová korespondenční agentura WIPRO

Přestože díky široké škále mediálních společností ovládal Alfred Hugenberg velké množství tiskovin, stále mu chyběl jeden článek řetězu – matricová agentura. Sen Antona Lewina, který podobný způsob podnikání předpověděl poznaňské skupině přátel již dávno předtím, se konečně zhmotnil. (Více v kapitole **2.1.1 Myšlenky předcházející vzniku Hugenbergova koncernu**)

Nebyl však součástí Hugenebergova koncernu, což z rozhořčením kvitoval *Operační štáb těžkého průmyslu* v Essenu. „Právě naopak obsadila trh s tímto druhem zpravodajské agentury konkurence. Otto Wolff a Otmar Strauss našli podporu pro svůj podnik mezi stále mocnějšími porúrskými magnáty, kteří nebyli členy Hugenbergovy skupiny. Krom toho vznikla ještě v Berlíně matricová korespondenční agentura blízka

katolické *Německé straně centrum* (Zentrumspartei, zkráceně Centrum), jejímž hlavním prostorem zájmu bylo Jižní Německo a Porýní.²⁶⁴

Alfred Hugenberg tedy v roce 1922 v Berlíně založil konkurenční *Podnik pro posílení podnikání provinčního tisku* (Wirtschaftsstelle der Provinzpresse, WIPRO), jenž dodával novinám, které se společností spolupracovaly, textové a obrazové příspěvky.²⁶⁵

Z počátku se Hugenbergova společnost tvářila ostýchavě. „Důvodem byla dohoda s ostatními agenturami, podle níž si firmy neměly navzájem přetahovat klienty. Jakmile ale období 'neútočení' 31. prosince 1924 uplynulo, nasadil Hugenberg svůj obvyklý způsob boje. Pod jménem imaginárního *Federálního kruhu vydavatelů* (Bundes der Kreisblattverleger) začal odběratele bombardovat telegramy, které je vyzývaly, aby přestoupili k nové agentuře. Akce slibovala o polovinu levnější nabídku. Ve skutečnosti se ale nejednalo o opravdové snížení poplatků, ale o jednoduchý trik. WIPRO zákazníkům zajistilo inzertní smlouvy v hodnotě poloviny nákladů prostřednictvím agentury ALA.²⁶⁶

„Pořizovací cena za denní dodávku matric se pohybovala od 150 do 200 říšských marek měsíčně. Za dalších 25 marek si zákazník mohl přikoupit obrazové zpravodajství. Firma WIPRO produkovala dvě rozdílné služby – jednu pro nezávislé, druhou pro pravicově orientované listy. Díky tomu, že úzce spolupracovala s inzertní agenturou ALA, mohla malá novinová vydavatelství odebírat obě mediální služby od jednoho zdroje – jednak matrice se zprávami z různých míst a zároveň i jim odpovídající reklamu.²⁶⁷ Vliv Hugenbergova koncernu v jednotlivých médiích se tak zdvojnásobil.

„Krom toho, že agentura vydávala dva typy matric s různým zpravodajstvím (typ A a B), které obsahovaly veškeré politické příspěvky od zpráv až po komentáře, rozesílala třikrát týdně i matici D. Ta obvykle obsahovala komentáře a zpravodajství z DNVP. Vedle toho připravovala agentura matrice s obrazy, romány nebo přílohami.²⁶⁸

²⁶⁴ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 177.

²⁶⁵ LIPPMANN, Sascha. *Harry Pross- ein Leben für freie Medien und unzensierte Meinungen*. München : GRIN Verlag, 2009. 136 s. ISBN 3640292111, s. 52.

²⁶⁶ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 178, 179.

²⁶⁷ DUSSEL, Konrad. *Deutsche Tagespresse im 19. und 20. Jahrhundert*. Münster : LIT Verlag, 2004. 272 s. ISBN 3825868117, s. 149.

²⁶⁸ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 277.

Zdánlivá publicistická rozmanitost dodávaného materiálu ale ve skutečnosti znamenala opět jen posílení názorové uniformity další části německého tisku.²⁶⁹

WIPRO zásobovalo i ty nejmenší regionální plátky bohatou agitací proti Výmarské republice a jeho aktivity v mnohém přesahovaly služby korespondenční agentury. „Díky němu získaly pravicové strany enormní vliv na malé noviny.“²⁷⁰ Celkem mělo WIPRO ovlivňovat v roce 1925 asi 300 provinčních nakladatelství, jejichž denní náklady se pohybovaly mezi 2000 a 4000 exempláři.²⁷¹

„Během jediného dne se tak požadovaná zpráva nebo inzerát objevily přibližně v miliónu výtisků novin. Po konci války plnily připravené matrice stránky 905 německých novin, v tomto období jejich počet stoupl přibližně na tisícovku.“²⁷² Hugenbergova společnost tedy ovládala necelou třetinu německého tisku.

2.2.6 Ovládnutí německého filmu

Hugenbergovu impériu nesmělo chybět ani nejmodernější mediální odvětví – film. „Už od roku 1916 se Alfred Hugenberg snažil získat dominantní vliv nad filmovým průmyslem, protože sílu filmové propagandy považoval za téměř stejně mocnou jako sílu tisku,“²⁷³ píše Ludwig Bernhard.

„Začátkem roku 1916 začal nakladatel Siegfried Weber prosazovat myšlenku propagovat německou kulturu, hospodářství a cestovní ruch v zahraničí pomocí filmu a světelných obrazů. 16. dubna 1916 se na pracovní schůzce v berlínském hotelu Keiserhof setkal výbor pod vedením předsedy Ludwiga Klitzsche. Výbor se skládal ze 14 soukromých osob a jednoho oficiálního hosta – velvyslance Paula Schmidta. Ředitel *Spolku německého dopravního sdružení* (Bundes deutscher Verkehrsvereine) Josef Schumacher na této schůzce podal návrh, aby byla ustanovena organizace, jež se bude věnovat propagandě německého filmu.“²⁷⁴

²⁶⁹ LIPPMANN, Sascha. *Harry Pross- ein Leben für freie Medien und unzensierte Meinungen*. München : GRIN Verlag, 2009. 136 s. ISBN 3640292111, s. 52.

²⁷⁰ HEITGER, Ulrich. *Vom Zeitzeichen zum politischen Führungsmittel: Entwicklungstendenzen und Strukturen der Nachrichtenprogramme des Rundfunks in der Weimarer Republik 1923-1932*. Münster : LIT Verlag Münster, 2003. 500 s. ISBN 3825868532. 39.

²⁷¹ DUSSEL, Konrad. *Deutsche Tagespresse im 19. und 20. Jahrhundert*. Münster : LIT Verlag, 2004. 272 s. ISBN 3825868117, s. 149.

²⁷² STÖBER, Rudolf. *Deutsche Pressegeschichte: von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Konstanz : UTB, 2005. 395 s. ISBN 3825227162, s. 134.

²⁷³ BERNHARD, Ludwig. *Der Hugenberg – Konzern: Psychologie und Technik einer Grossorganisation der Presse*. Berlin: J. Springer, 1928. 109 s, s. 91.

²⁷⁴ OPPELT, Ulrike. *Film und Propaganda im Ersten Weltkrieg: Propaganda als Medienrealität im Aktualitäten- und Dokumentarfilm*. Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 2002. 405 s. ISBN 3515080295, s. 122.

U zrodu nové společnosti nemohl stát vedle Ludwiga Klitzsche nikdo jiný než Alfred Hugenberg. „Společně založili 18. listopadu 1916 *Německou společnost světelných obrazů* (Deutsche Lichtbild-Gesellschaft – DLG), jež měla sloužit jako propagační nástroj německého hospodářství a napomáhat expansi Německa na Balkán a Blízký Východ.“²⁷⁵

„V únoru 1917 byl Klitzsch jmenován vedoucím obchodu a o několik týdnů později ředitelem *Německé společnosti světelných obrazů*. Na novém místě okamžitě pochopil, že se ocitl v první linii vnitropolitického boje, k němuž má být využíván i film. A na této myšlence se s Alfredem Hugenbergem naprosto shodoval.“²⁷⁶

Tak jako mnohé Hugenbergovy podniky, i nová společnost se opírala především o podporu četných spolků: „Společnost DLG byla založena z iniciativy společnosti *Německé zámořské služby s.r.o.* (Deutschen Überseedienst G.m.b.H. - DÜD) a o měsíc později zapsána do registru spolků. Na její výstavbě se podílela celá řada předních hospodářských sdružení, mezi nimi *Spolek průmyslníků* (BDI) a *Centrální spolek německých průmyslníků* (CDI). Svůj podíl získal i *Spolek německého dopravního sdružení* a *Spolek pro německví v zahraničí*. Zbytek moci se rozdělil mezi jednotlivce, především mezi okruh přátel Hugenbergova těžkého průmyslu.“²⁷⁷ Společnost byla financována ze členských příspěvků. „Výše příspěvků se lišila podle počtu hlasů ve správních orgánech DLG. Třetina členů správní rady byla určována společností DÜD a dvě třetiny volilo *Hlavní shromáždění*, které však Hugenbergova skupina mohla přehlasovat, protože se do vedení společnosti nedostávala jenom přes DÜD ale právě přes výši členských příspěvků.“²⁷⁸ Hugenberg tedy fakticky společnost ovládal.

Společnost DLG si stanovila následující úkoly: "Metodická propagace německé kultury, hospodářství a cizineckého ruchu doma i v zahraničí na národní neziskové bázi, jejímž základním nástrojem bude obraz, včetně pohyblivého obrazu (filmu) a stojících světelných obrazů."²⁷⁹

---

²⁷⁵ HAKE, Sabine. *German national cinema*. New York : Routledge, 2004. 232 s. ISBN 0415089018, s. 24.

²⁷⁶ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 187.

²⁷⁷ GURATZSCH, Dankwart. *Macht und Organisation: Die Grundlegung des Hugenbergischen Presseimperiums..* Düsseldorf : Bertelsmann, 1974. 486 s, s. 300.

²⁷⁸ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 297.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 299.

Ačkoli nebyl tento aparát původně zamýšlen jako zdroj politické a nacionální propagandy, ale nástroj ekonomické propagandy²⁸⁰, realita se od oficiálních stanov a a předsevzatých záměrů lišila. „Do konce roku 1918 vzniklo asi 150 filmů, mezi nimiž, ačkoli to neodpovídalo předchozí domluvě, byly i válečné snímky.“²⁸¹

„Všestranně sílící koncentrace mediální moci Hugenbergova koncernu však brzy začala znepokojovat Říšskou vládu (Reichsregierung), jmenovitě generála Ericha Ludendorffa. Jeho na situaci upozornil podplukovník Hans von Haeften, který si všiml propojení Hugenbergova koncernu s mocnými osobnostmi těžkého průmyslu a silnými finančními skupinami.“²⁸² Pro podplukovníka von Haeftena bylo nepřijatelné, aby se německý film sloužil k podpoře zájmových skupin, proto přišel za Ludendorffem s myšlenkou vytvoření dostatečně silné protiváhy společnosti DLG. „Podnikatelé z oboru finančnictví, elektroprůmyslu a lodního průmyslu tedy založili společnost *Universum Film A.G* (UFA)²⁸³ „Jako ustanovující dokument společnosti je označován už dokument z 4. července 1917, v němž se generál Ludendorff obrací na *Válečné ministerstvo* (Kriegsministerium), oficiálně však UFA vznikla až 18. prosince 1917 po domluvě s největší Německou bankou (Deutsche Bank). Její základní kapitál činil 25 miliónů marek. Z toho 7 miliónů věnovala sama vláda.“²⁸⁴

Na začátku roku 1918 byla mezi oběma firmami uzavřena dohoda, v níž si obě filmové společnosti rozdělily německý mediální trh: „UFA zajistila společnosti DLG právo na výrobu hospodářských propagačních filmů. Společně také ustanovily novou dceřinou společnost *Zahraniční film s.r.o.* (Auslandfilm G.m.b.H.).“²⁸⁵ „Společnost UFA však z tohoto svazku v roce 1920 vystoupila, čímž Hugenbergova skupina ovládla celých 100% společnosti a změnila jméno DLG na DEULIG-Film s.r.o. (DEULIG-Film G.m.b.H), později na akciovou společnost.“²⁸⁶

---

²⁸⁰ ELSAESSER, Thomas. *Weimar cinema and after: Germany's historical imaginary*. New York : Routledge, 2000. 472 s. ISBN 041501235X, s. 130.

²⁸¹ OPPELT, Ulrike. *Film und Propaganda im Ersten Weltkrieg: Propaganda als Medienrealität im Aktualitäten- und Dokumentarfilm*. Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 2002. 405 s. ISBN 3515080295, s. 122.

²⁸² HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 189.

²⁸³ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 114.

²⁸⁴ GALL, Lothar. *Die Deutsche Bank, 1870-1995*. München : C.H.Beck, 1995. 1014 s. ISBN 3406389457, s. 165.

²⁸⁵ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 192.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 192.

Velkým vítězstvím nad společností UFA bylo i přetažení filmových týdeníků na stranu Hugenbergovy skupiny. „Tento žánr zavedl v Německu talentovaný kinematograf Oscar Messter, jeho týdeníky se jmenovaly *Messter-Woche* a byly promítány od roku 1910. Messter a jeho krátké filmy se staly efektivním konkurentem francouzských firem Pathé a Gaumont, které dominovaly evropskému trhu.“²⁸⁷ Po konci války znatelně poklesl počet diváků Messterových dokumentů. Když se již jevily jako zcela neziskové, převzala je v roce 1920 společnost DLG a od roku 1922 byly šířeny pod názvem Deulig-Wochenschau.²⁸⁸ Hugenbergův koncern tak získal velmi mocný nástroj, který dokázal oslovit najednou ohromné množství lidí. Skutečný vliv na veřejné mínění však mělo koncernu přinést především ovládnutí samotné společnosti UFA.

2.2.7 Převzetí společnosti UFA

Prvním impulzem k rozsáhlým finančním problémům společnosti UFA byl okamžik, kdy vláda v roce 1921 stáhla z podniku svůj podíl. Společnost navíc oslabovala rostoucí inflace.²⁸⁹ „Německo se silně zadlužilo už před válkou a v březnu 1919 činil dluh německé říše 156 miliard marek. V roce 1921 se k už tak tragickému finančnímu stavu přidaly reparační povinnosti. Německo dlužilo 13,2 miliard zlatých marek, tedy asi 10% domácího produktu.“²⁹⁰ Jak ukazuje Friedrich Wilhelm Hennig, prožívalo Německo nejhorší období právě mezi lety 1920 až 1923.²⁹¹ Po roce 1924 tedy UFA čelila na poli evropského filmu velké konkurenci a zároveň se potýkala s finančními těžkostmi. „Řešením měla být půjčka z USA a vytvoření velkolepého filmu Metropolis, který vydělá tolik, že se jeho prostřednictvím vrátí investorovi kapitál i s úroky a ještě něco zbude na záchranu společnosti. V průběhu natáčení ale naopak investovaný kapitál rostl a s ním se zvyšovaly i úroky. V květnu 1926 si UFA u amerických investorů půjčila 4 milióny dolarů.“²⁹² Vysoké úroky z této půjčky ve

²⁸⁷ WEDEL, Martin. *The BFI Companion to German Cinema*. London : British Film Institute , 1999. 224 s. ISBN 0851707513, s. 70.

²⁸⁸ GRÖSCHL, Jutta. *Die Deutschlandpolitik der vier Grossmächte in der Berichterstattung der deutschen Wochenschauen 1945-1949: ein Beitrag zur Diskussion um den Film als historische Quelle*. Berlin : Walter de Gruyter, 1997. 333 s. ISBN 3110151928, s. 64, 65.

²⁸⁹ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 194.

²⁹⁰ BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988, s. 166,167.

²⁹¹ HENNING, Friedrich-Wilhelm. *Das industrialisierte Deutschland 1914 bis 1992..* Stuttgart : UTB, 1997. 357 s. ISBN 3825203379, s. 61.

²⁹² GALL, Lothar. *Die Deutsche Bank, 1870-1995* . München : C.H.Beck, 1995. 1014 s. ISBN 3406389457, s. 237.

spojení s dalšími dluhy znamenaly pro společnost absolutní katastrofu. Jak píše Bernhard Ludwig: „...při akciovém kapitálu 45 miliónů tvořily ztráty firmy asi 50 miliónů marek.“²⁹³

Absolutnímu krachu společnosti mohl a měl zabránit její prodej. Jak uvádí Klaus Kreimeier: „...byla hodnota filmového gigantu stanovena na 74, 5 miliónů marek. Tato částka však byla pro Hugenbergu naprosto nepřijatelná. Aby se UFA stala prodejnou musela nastoupit vysoká matematika a četné finanční transakce. Předně byl základní kapitál společnosti snížen v poměru 3:1 z původních 45 miliónů na 15 miliónů marek.“²⁹⁴

Holzbach naproti tomu uvádí, že částka byla konsolidována z 45 na 16,5 miliónu říšských marek. Rozhodující ale není ani tak rozdíl v částce, ale následná skutečně geniálně prostá ale velmi účinná finanční transakce: „Později se základní kapitál firmy opět vrátil na původní výši tím, že do ní byly přivedeny nové finanční prostředky v hodnotě 28,5 miliónu říšských marek. Akcie firmy UFA potom byly rozděleny na přednostní akcie série B v hodnotě 3 miliónů s dvanáctinásobným hlasovacím právem a na kmenové akcie série A v hodnotě 42 miliónů říšských marek s jednoduchým hlasovacím právem. Hugenbergova skupina shromáždila akcie za celkem 22594800 říšských marek, čímž získala 50,2% akcií společnosti UFA, tedy těsnou většinu. Pokud šlo ale o hlasovací práva ve společnosti tvořil jejich podíl celých 71,2% hlasů.“²⁹⁵

Lothar Gall píše: „V dubnu 1927 tedy největší německou filmovou společnost spolkla Hugenbergova skupina zastupovaná Scherlovým nakladatelstvím. To bylo kontrolováno samotným Hugenbergem a řízeno Ludwigem Klitzchem, který se stal i generálním ředitelem společnosti UFA. V dozorčí radě, již předsedal Alfred Hugenberg, zasedli investoři z těžkého průmyslu: Fritz Thyssen, Wolff, Paul Silverberg a Friedrich Arthur Freundt.“²⁹⁶ Nechyběli však ani přátelé z poznaňského kruhu, mezi nimi například Leo Wegener nebo ministerský ředitel Dr. Hans Meydenbauer.²⁹⁷

---

²⁹³ BERNHARD, Ludwig. *Der Hugenberg – Konzern: Psychologie und Technik einer Grossorganisation der Presse*. Berlín: J. Springer, 1928. 109 s, s. 92.

²⁹⁴ KREIMEIER, Klaus. *The Ufa story: a history of Germany's greatest film company, 1918-1945*. Los Angeles : University of California Press, 1999. 451 s. ISBN 0520220692, s. 160.

²⁹⁵ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 300, 301.

²⁹⁶ GALL, Lothar. *Die Deutsche Bank, 1870-1995*. München : C.H.Beck, 1995. 1014 s. ISBN 3406389457, 237.

²⁹⁷ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 198.

Alfred Hugenberg prostřednictvím společnosti UFA získal obrovskou stále se rozvíjející mediální moc. Fridrich Wilhelm Hennig k tomu dodává: „Hugenberg tak ovládl nejen produkci německých filmů, týdeníků a reklam, ale zároveň získal i přibližně 75 'filmových divadel'.“²⁹⁸ Holzbach tyto odhady rozšiřuje: „Ufa byla činná ve všech oborech filmového průmyslu, především ve filmové produkci, půjčování filmů atd. Byla spojená s 25 dceřinými společnostmi a vlastnila celkem 116 kin se 100 000 místy k sezení doma i v zahraničí. V Německu společnosti patřilo 74 kin, což bylo 5% ze všech německých 'světelných divadel'. Jenom za sezónu v letech 1929 až 1930 vyprodukovala UFA 54 němých filmů, 30 zvukových filmů, 156 týdeníků a 122 reklamních a průmysl propagujících filmů.“²⁹⁹

Ursula Büttnerová ve své publikaci Weimar uvádí daleko vyšší počet dceřiných podniků, které společně s agenturou UFA připadly Hugenbergovu koncernu, a doplňuje státy, v nichž firma působila. Podle ní Alfred Hugenberg spolu s filmovou společností získal: „Ohromný podnik se 140 dceřinými společnostmi, jenž měl pobočky v Amsterdamu, Budapešti, Helsinkách, Londýně, Římě, Stockholmu, Vídni, Zürichu, New Yorku a také v Praze. Krom toho zasahovala činnost koncernu do 27 dalších světových měst.“³⁰⁰

Prakticky teď koncern vlastnil kino ve všech největších německých i světových městech, nechyběly mu ani filmové ateliéry a technické zázemí. Hugenbergův mediální boj se mohl plně rozvinout do všech směrů.

---

²⁹⁸ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmen seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 114.

²⁹⁹ HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 303.

³⁰⁰ BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988, s. 327.

3. Zastoupení koncernu na mediálním trhu a jeho politický vliv

Hugenbergův hlavní záměr, jehož chtěl koncentrací jednotlivých mediálních odvětví dosáhnout, je zcela jasný – podpora vlastních politických názorů. Hugenberg nesl trend posilujících levicových stran a nepodporoval ani Výmarskou republiku. Podle jeho ideálů se mělo Německo vrátit o několik desetiletí zátky, nabýt na rozloze i národní hrdosti a podrobit se autoritativnímu způsobu vedení státu.

Jak vysvětluje Friedrich Wilhelm Hennig: „Impulzem k utváření koncernu s obrovskou mediální mocí nebyla pro Alfreda Hugenberga touha po vysokých ziscích, ale vědomí možnosti silného působení na veřejné mínění. Tam mohl získat voliče pro nacionální nebo nacionálně socialistickou stranu a zároveň formovat jejich politické názory. Výnosy koncernu měly sloužit k prosazování politických cílů a většina z nich skutečně putovala jako materiální podpora do strany DNVP. Dnes už není možné stanovit, jak objemné tyto přebytky byly, neboť Hugenberg se vyhýbal zveřejnění rozpočtu. Právě tak není možné rozlišit finance získané z průmyslu, členských příspěvků nebo výdělkem samotného koncernu. Za finance zodpovědný generální ředitel koncernu Ludwig Klitzsch byl v zastírání finančního stavu firmy velmi úspěšný.“³⁰¹

Alfred Hugenberg prosazoval politický konzervatismus. Jím ovládnutý tisk měl podobné myšlenky co možná nejvíce rozšířit. K tomu ale nestačilo noviny pouze ovládnout, bylo třeba zajistit zároveň jejich chod, získat si oblibu a tím pádem i pravidelné čtenáře. Nízkým nákladům nemohla pomoci žádná rafinovaná finanční transakce ani štedré příspěvky investorů. Hugenberg musel svým deníkům, týdeníkům a časopisům místo na trhu vybojovat nad ostatními nakladateli.

3.1 Mediální trh v období Výmarské republiky

Stav německého trhu s tiskem popisuje Ursula Büttnerová následovně: „Tisk byl ve Výmarské republice nejdůležitějším médiem podávajícím informace a utvářejícím názor čtenářů. Denně bylo prodáno na 12 miliónů novin a kromě toho ještě 8 miliónů týdeníků. V nadšení způsobeném porevolučním elánem vznikalo množství nových

³⁰¹ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 119.

novin a časopisů, jejichž vydávání ale obvykle nemělo dlouhého trvání.³⁰² Büttnerová dále uvádí: „V roce 1932 existovalo v Německu 3732 deníků a 7652 časopisů. Stejně jako systém politických stran i škála nabízených novin rovnoměrně pokrývala celou politickou sféru od císařství po republiku. Existovaly dva typy tisku: (1) stranický tisk a (2) politicky 'nezávislý' tisk, který byl z většiny financován zisky z inzerce, což ale znamenalo politický vliv jeho inzertních zákazníků.“³⁰³

Příkladem takového vlivu může být Hugenbergovo inzertní impérium ALA, které na tisk tlačilo díky pravomoci rozhodovat o inzertních zakázkách a zároveň nabízelo možnost zprostředkování vlivu v jednotlivých novinách třetím osobám, aniž by to sám nakladatel tušil. Jak popisuje Mary Fulbrooková, šíření tisku v regionech nebylo zajištěno demokratickým způsobem. Naopak zde docházelo ke zvýšené koncentraci novinového průmyslu: „...tiskoví baroni jako Hugenberg nejen že přímo vlastnili a ovlivňovali své vlastní noviny, ale také nepřímo působili na obsah a politickou předpojatost „nezávislých“ místních novin skrze své tiskové agentury a poskytování útržkovitých zpráv a komentářů.“³⁰⁴ „Nezávislý“ tisk byl ve dvacátých letech dvacátého století na vrcholu. V publikaci Rudolfa Stöbera se můžeme dočíst, že „nestraničný tisk“ žijící především ze zisků z inzerce získal v Německu podstatný vliv zejména v období Výmarské republiky, tedy v čase Hugenbergova působení.

Stöber uvádí: „Nestraničný tisk se začíná rozmáhat uprostřed 19. století a významně sílí na konci tohoto století (vrcholu dosahuje v roce 1923). Přesně opačný vývoj můžeme pozorovat u pravicově orientovaného tisku, který se v období začátku Výmarské republiky propadá na zatím nejhorší možný výsledek - strany DNVP, DVP a NSDAP společně zaujímají jen 16% mediálního pole. Do pádu republiky se však pravicovému tisku podařilo získat dalších deset procent navíc.“³⁰⁵ **(Příloha č. 3)**

Mary Fulbrooková vyzdvihuje především technologický rozvoj médií, který se v období Výmarské republiky odehrál a oslabení vlivu politických stran (na příkladu SPD) vysvětluje komercializací médií mnohdy ovlivněného volného času: „Výmarské období znamenalo prudký vývoj v nových mediálních komunikačních technologiích. Kino začalo nahrazovat divadlo, jak se filmy – zprvu němé a od roku

³⁰² BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988, s. 321.

³⁰³ Tamtéž, s. 322.

³⁰⁴ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa*. Praha : Grada Publishing a.s., 2009. 304 s. ISBN 978-80-247-3104-9, 40.

³⁰⁵ STÖBER, Rudolf. *Deutsche Pressegeschichte: von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Konstanz : UTB, 2005. 395 s. ISBN 3825227162, s. 234.

1929 se zvukem – rychle stávaly populární formou masové zábavy. Vlastnictví radiopřijímače se rychle rozšířilo mezi německými domácnostmi a přispělo k vytvoření nové národní veřejnosti. Existují názory, že komercializace volného času začala lámat rozdělení mezi třídami a jejich subkulturami a možná taky narušila nadvládu SPD nad názory a organizacemi větší části pracující třídy.³⁰⁶

3.2 Postavení Hugenbergova koncernu

Hugenbergův koncern sváděl o svou pozici mezi ostatními novinami dennodenní boj. Ačkoli se neustále schovával za velkolepé myšlenky národních ideálů, k udržení čtenářů používal veškeré varianty těch nejnižších bulvárních technik. Na stránkách Hugenbergových novin se tak objevovaly na jedné straně senzační zprávy a na druhé demagogická hesla a politické fráze.³⁰⁷

Hennig ve své studii vysvětluje: „Noviny a časopisy nakladatelství Scherl Verlag tímto způsobem získaly podstatný vliv na pravicově politicky orientovanou střední třídu a částečně také na průmyslníky a velkostatkáře. Tento vliv samozřejmě nesmíme nadhodnotit. Volební potenciál v pozadí stojícího politického směru, tedy DNVP a Hugenberga, zůstal relativně omezený.³⁰⁸

Přesto ale Alfreda Hugenberga obklopovala díky vlastnictví rozsáhlého mediálního koncernu jakási „aura moci“, jak popisuje Daniel Gossel: „Například v roce 1923 Georg Bernhard, šéfredaktor *Vossischen Zeitung*, tvrdil, že 90% veškerého německého tisku vlastní buďto Alfred Hugenberg nebo Hugo Stinnes nebo oba.“³⁰⁹ Následující reakce popisuje jako „fóbie z Hugenberga“.

Gossel zároveň uvádí skutečné rozložení mediálního vlastnictví na německém trhu: „Podle statistického výzkumu z roku 1926 náležela více než polovina ze zhruba dvou tisíc v Německu vycházejících deníků k táboru nějaké politické strany: 366 k *Německé nacionální lidové straně* (DNVP), 58 k *Německé lidové straně*, 304 ke straně

³⁰⁶ FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa*. Praha : Grada Publishing a.s., 2009. 304 s. ISBN 978-80-247-3104-9, s. 40.

³⁰⁷ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 239.

³⁰⁸ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 121,122.

³⁰⁹ GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 232.

Centrum a k *Bavorské lidové straně*, 133 k *Německé demokratické straně*, 150 k *Sociálnědemokratické straně* a 39 ke *Komunistické straně*.³¹⁰

Už dva roky před Hugenbergovým zvolením do čela DNVP získala tato strana na německém mediálním poli většinu, která však z daleka nedosahovala Bernhardem zmiňovaných devadesáti procent. Důležité však je mít neustále na paměti, že Alfred Hugenberg neovládal média pouze přímou cestou, ale působil na ně i díky inzertnímu impériu ALA, zpravodajské agentuře TU nebo matricové společnosti WIPRO.

Uvědomíme-li si takto široký záběr Hugenbergovy společnosti, pochopíme: „...že na konci Výmarské republiky byla téměř polovina z celkového počtu 3400 až 4700 novin nějakým způsobem obchodně spojena s Hugenbergovým koncernem.“³¹¹

Hlavní mediální vliv v oblasti tisku však koncernu zajišťovalo především Scherlovo nakladatelství, jež se Hugenbergově skupině podařilo získat v roce 1927³¹². V něm vycházela celá řada velmi oblíbených novin a časopisů. Georg Honnigman uvádí náklady některých z nich: „Deníky: *Berliner Lokal-Anzeiger* (průměrný náklad 275000 exemplářů/ nedělní vydání s inzertní přílohou o rozsahu od 50 stran) byl nejvýnosnějším počinem vydavatelství, následoval *Der Tag* (s nákladem od 70000 do 80000 exemplářů); v Hugenbergově éře přibyla uznávaná pondělní příloha deníku *Berliner Lokal-Anzeiger – Der Montag* (průměrný náklad 230000) a večerní vydání *Der Tag – Nachtausgabe*, pojmenované později *Berliner Illustrierte Nachtausgabe*. Doplněním sortimentu o pondělní a večerní noviny byly nyní vyplněny mezery, kvůli nimž zůstal Hugenberg pozadu za Ullsteinem a další konkurencí.“³¹³

Přesto mělo nakladatelství Ullstein oproti Scherlově nakladatelství daleko větší úspěch, což dokazuje další mediální studie. V té můžeme najít srovnání s ostatními německými deníky vydávanými v roce 1930: „Hugenbergovou propagační centrálou bylo Scherlovo nakladatelství s médii *Berliner Lokal-Anzeiger* (211000), *Nachtausgabe* (213000), *Montag* (157000) a *Tag* (68000). Ve srovnání s tím vypadají Mosseho náklady velmi skromně: *Berliner Volkszeitung* (100000), *Berliner Tageblatt* (70000) a *Acht-Uhr Abendblatt* (50000). Mosseho nakladatelství mělo v této době hospodářské

³¹⁰ GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 233, 234.

³¹¹ LIPPMANN, Sascha. *Harry Pross- ein Leben für freie Medien und unzensierte Meinungen*. München : GRIN Verlag, 2009. 136 s. ISBN 3640292111, s. 54.

³¹² HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X, s. 290.

³¹³ HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76, s. 241, 242.

nesnáze. Velmi dobře se ale držel Ullstein. (...) *Berliner Morgenpost* dosahoval nákladu 600000, *Berlin Zeitung am Mittag* 200000, obrázkový časopis *Tempo* 150000, *Vossische Zeitung* 80000 a *Berliner Allgemeine Zeitung* 50000 exemplářů. Nejúspěšnější zůstal Ullsteinův deník *Berliner Illustrierte Zeitung* s 1,8 miliónovým a *Die Grüne Post* s milión přesahujícím nákladem.³¹⁴

Ani Hugenbergův nejúspěšnější list zdaleka nedosahoval na miliónové náklady Ullsteinovy společnosti, přesto byl velmi oblíben především u nacionálních konzervativců. Podrobnosti o deníku *Berliner Lokal-Anzeiger* a rozvrstvení jeho čtenářů uvádí Burkhard Asmuss: „Čtenářská základna se skládala z: 21 procent vlastníků, rentiérů a lidí v pensii; 11 procent obchodníků; 7 procent úředníků; 7 procent žen; 6,5 procenta řemeslníků; 6 procent hostinských; 5 procent akademiků, lékařů a učitelů; 5 procent maloobchodníků; 3 procent umělců a spisovatelů a více než 2 procent příslušníků armády, šlechticů a zemědělců.“³¹⁵

Tento jednoduchý výzkum složení čtenářů jasně ukazuje na orientaci listu. Především z vysokého počtu bohaté vrstvy vlastníků rentiérů a pensistů by nám bylo zřejmé, že list podporoval stranu DNVP, i kdybychom nevěděli, že předseda této strany byl zároveň vlastníkem nakladatelství. Překvapivě možná může působit, že DNVP nepodporovaly pouze deníky a časopisy z Hugenbergových tiskáren. Němečtí Nacionálové se ve své základně tříštili na mnoho menších skupin, čemuž odpovídal i stranický tisk: „DNVP se mohla opřít minimálně o šest deníků, jež zastupovaly jednotlivé frakce uvnitř: deník *Reichsbote* reprezentoval evangelické křídlo, *Deutsche Tageszeitung* zemědělské zájmy, *Neue Preußische Zeitung* konzervativní křídlo, *Deutsche Zeitung* lidově orientované Všeněmce a oba listy Scherlova nakladatelství (*Berliner Lokal-Anzeiger* a *Der Tag*) v Hugenbergově koncernu koncentrované zástupce těžkého průmyslu.“³¹⁶ Ve vlastní straně tedy neměl Alfred Hugenberg jako vydavatel výsadní pozici, ale spolupracoval i s dalšími čtyřmi deníky, což zajistilo straně širokou působnost.

³¹⁴ LEONHARD, J. F.; LUDWIG, H. W.; SCHWARZE, D. *Medienwissenschaft: ein Handbuch zur Entwicklung der Medien und Kommunikationsformen, Svazek 1*. Barlin : Walter de Gruyter, 1999. 1025 s. ISBN 3110139618, s. 910.

³¹⁵ ASMUS, Burkhard. *Republik ohne Chance?: Akzeptanz und Legitimation der Weimarer Republik in der deutschen Tagespresse zwischen 1918 und 1923*. Berlin : Walter de Gruyter, 1994. 619 s. ISBN 3110141973, s. 49.

³¹⁶ GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 232.

Tu se Hugenberg snažil plně využívat, například při prezidentských volbách v roce 1932. DNVP při nich podporovala svého kandidáta Duesterberga prostřednictvím deníku *Neuen Preußischen Zeitung*. Porovnáme-li počty příspěvků v jednotlivých stranických médiích, zjistíme: „...v prvním kole voleb vyšlo v nacionálním listu 234 příspěvků, zatímco v Hitlerově deníku *Völkischer Beobachter* 304 a v plátcích ostatních stran nepřesáhl počet příspěvků 180. Průzkum dokazuje, že ani takto vydatná mediální podpora, nedokázala oblību DNVP zvrátit její kandidát totiž získal pouhých 6,8 % (2 557 729) hlasů. Zatímco Hindenburg kandidující za středovou stranu SPD 49,6 % (přesně 18 651 497) hlasů a NSDAP zastupující Adolf Hitler vytěžil z volby 30,1 % (11 339 446) hlasů.“³¹⁷ I přes silné mediální zastoupení tedy nedokázala Hugenbergova strana volby nijak významně zvrátit. A potvrzuje se tak Hennigovo tvrzení, že není možné Hugenbergův mediální vliv nadhodnotit. Protože jeho volební potenciál zůstával i nadále omezený.³¹⁸

Přesto se kolem Hugenbergovy skupiny vytvořila řada mýtů, které jistým způsobem napomohly pádu Výmarské republiky. Její zastánci, Hugenbergovi protivníci, jeho demonizaci jen napomáhali svými tvrzeními o nezměrné moci koncernu. Zklamání z republiky zajišťovalo Hugenbergovi čtenáře, strach z velikosti koncernu zase nepřímo ovlivňoval jeho vliv na politickou scénu.³¹⁹

---

³¹⁷ SCHULTZE, Rainer-Olaf; NOHLEN, Dieter; VOGEL, Bernhard. *Wahlen in Deutschland*. Berlin : Walter de Gruyter, 1971. 465 s. ISBN 3110017326, s. 302.

³¹⁸ HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128, s. 121,122.

³¹⁹ GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7, s. 291, 292.

3.3 Média, jež zničila republiku

Hugenbergův koncern pomáhal šířit politické myšlenky svého majitele i program strany DNVP. V mnoha ohledech se prokázal velmi mocným nástrojem, jeho největší nebezpečí spočívalo ve spolupráci s Adolfem Hitlerem a stranou NSDAP. „Hugenberg využil ovládnutí německého zpravodajství, novinářství a filmu po roce 1918 k agitaci proti parlamentně – demokratickému uspořádání státu a při prosazování zahraniční politiky. V kampani uspořádané proti Youngovu plánu nabídl Hitlerovi silnou základnu, aby se profiloval jako energický vůdce pravice a vstoupil do kruhu vlivných osobností i do povědomí veřejnosti. Pro Hitlera to bylo průlom, díky němuž vstoupil do 'vysoké politiky'.“³²⁰

Podle některých historiků přispěl Hugenbergův koncern velmi silnou měrou i k pádu Výmarské republiky. Hugenbergem ovlivněné noviny prý měly pro Výmarskou republiku destruktivní význam. Ve zhruba pěti stech novinách blízkých Hugenbergovým Nacionálům podporovaly navíc mýty a legendy o „nepřemožitelnosti“ německé říše a možném příštím poražení všech protivníků,³²¹ čímž ujistovaly široké masy o výhodnosti války.

Bernd-Peter Lange označuje Hugenberga za muže, který „držel otěže silícího nacionálního socialismu v Německu“.³²² A tím zřejmě ve skutečnosti byl. Ve snaze získat vlastní politickou moc tak pomohl k vzestupu dnes zřejmě nejobávanějšího muže evropských dějin. Ačkoli si Hugenberg uvědomil, že nemůže vycházet z tvrzení, že každé řešení je lepší, než Výmarská republika, a chtěl se Hitlerově silící moci postavit bylo již pozdě. V té době již „převzal otěže“ v politickém vedení státu Adolf Hitler a postupně začal získávat i jednotlivé části Hugenbergova koncernu. Alfred Hugenberg se navíc nikdy neprojevil jako natolik silná osobnost, aby se Hitlerovi tvrdě postavil. (více v kapitole...)

Friedrich Kübler popisuje atmosféru Výmarské republiky a vliv Alfreda Hugenberga na Hitlerův vzestup následovně: „Vynikajícím příkladem je německo – nacionální Hugenbergův koncern, který přispěl k tomu, že ve zcela specifické politické

³²⁰ LANGE, Bernd-Peter. *Medienwettbewerb, Konzentration und Gesellschaft: interdisziplinäre Analyse von Medienpluralität in regionaler und internationaler Perspektive*. Wiesbaden : VS Verlag, 2008. 345 s. ISBN 3531151150, s. 15.

³²¹ LEONHARD, J. F.; LUDWIG, H. W.; SCHWARZE, D. *Medienwissenschaft: ein Handbuch zur Entwicklung der Medien und Kommunikationsformen, Svazek 1*. Berlin : Walter de Gruyter, 1999. 1025 s. ISBN 3110139618, s. 910.

³²² LANGE, Bernd-Peter. *Medienwettbewerb, Konzentration und Gesellschaft: interdisziplinäre Analyse von Medienpluralität in regionaler und internationaler Perspektive*. Wiesbaden : VS Verlag, 2008. 345 s. ISBN 3531151150, s. 16.

a duševní atmosféře Německa, měl být k moci za vydatného potlesku širokých mas dosazen takový muž jako Adolf Hitler.³²³

Budeme-li tedy chtít odpovědět na otázku, zda Hugenberg napomohl Hitlerovu vzestupu, nezbyvá nám, než souhlasit. Alfred Hugenberg podpořil vůdce hned dvakrát – zajistil mu totiž politickou i mediální podporu.

Přestože se celý život snažil získat moc, jeho jméno se do všeobecného povědomí nikdy nedostalo. Mohou za to nejspíš další dějinné události, v nichž na místo prvního muže politické propagandy nastoupil Joseph Goebbels, který zastínil dosavadní pozici Alfreda Hugenberga a převzal jeho místo „pána tisku a filmu“. Tvůrcem velké části médií, jež později sloužila nacistické propagandě však přesto zůstává Alfred Hugenberg.

---

³²³ KÜBLER, Friedrich. *Medien, Menschenrechte und Demokratie: Das Recht der Massenkommunikation*. Bonn : Hüthig Jehle Rehm, 2008. 467 s. ISBN 3811436031, s. 12.

Závěr

Cílem práce je sumarizovat materiály zabývající se životem Alfreda Hugenbergova a jeho mediální činností a následnou interpretací vytvořit stručnou monografii věnující se této problematice. Zároveň si tato práce klade za cíl poskytnout odpověď na otázku: „Jakým způsobem ovlivnil Hugenbergův koncern meziválečné politické dění?“ Jelikož se nacházíme v českém prostředí, věnuje se práce okrajově i otázce: „Jaké povědomí měli o Alfredu Hugenbergovi čeští žurnalisté?“

Na základě předchozích zjištění můžeme tvrdit, že vliv Hugenbergova koncernu na politickou situaci meziválečného Německa byl velmi silný. Oproti původním předpokladům je však zarazující, jak výrazně napomohla Hitlerovu získání moci i sama Hugenbergova politická činnost. Mnohé publikace dokonce Hugenbergova hodnotí jako muže, jenž přivedl Adolfa Hitlera do vysoké politiky, jiné tvrdí, že jeho mediální impérium mělo významný podíl na pádu Výmarské republiky.

Alfred Hugenberg pořádal prostřednictvím jím ovlivněných novin kampaně proti republice a její politice (například proti Youngovu plánu). Zároveň s pomocí médií Hugenbergova koncernu podporoval stranu DNVP při volebních kláních a propagaci politických názorů. Hugenbergovy listy šířily mýty a legendy o neporazitelnosti Německa a implantovaly tak do široké veřejnosti válečné nálady.

Alfred Hugenberg byl první, komu se podařilo vést s úspěchem média podporovaná kapitálem z těžkého průmyslu (dosavadní pokusy vždy selhaly), své impérium vybudoval z převážné většiny během svého desetiletého působení v Kruppových závodech a s minimálním přispěním vlastního kapitálu. Přesto výsledky své činnosti výhodně zpeněžil, když jednotlivé podniky postupně prodal nacistickému vedení.

Ačkoli v nově nastolené vládě už neměl žádnou faktickou moc, dokázal s Nacisty udržovat velmi dobré vztahy. Část koncernu předal do služeb propagandy a část odprodal za částku desetinásobně vyšší, než jakou získal například židovský nakladatel Ullstein. Za zásluhy v oblasti tisku a filmu bylo Hugenbergovi dokonce uděleno státní vyznamenání. Hugenbergův koncern postupně přešel pod Josepha Goebbelse a stal se mocným nástrojem nacistické propagandy. Přesto byl Alfred Hugenberg po válce postupně zbaven veškeré zodpovědnosti a denacifikován.

Stejně jako většinu života, stojí i dnes Alfred Hugenberg v pozadí. Ačkoli tato osobnost výrazně ovlivnila světové dějiny, nerozšířilo se její jméno do širšího

povědomí. Také většina monografií a studií o tomto muži je staršího data. Důvodem mohou být dějinné události následující po roce 1933, v nichž sehrál výraznou roli mediálního agitátora Joseph Goebels a odsunul tak zájem o jednoho z nejvýznamnějších německých mediálních magnátů do pozadí. Druhým vysvětlením může být tvrzení, že pohled na Alfreda Hugenberga ovlivnila jeho poválečná denacifikace. Jakkoli je totiž Hugenbergovo uvolnění pouhým dokladem neodpustitelných chyb v poválečném soudnictví, zpřetrhalo oficiálně všechny Hugenbergovy vazby na vůdce fašistické diktatury.

Neexistuje jiná možnost, než hodnotit Hugenbergovu politickou i mediální činnost s náležitým respektem. Nabízí se dokonce otázka, jakou podobu by německá diktatura nabrala, kdyby v jejím čele stanul předseda Nacionálů? Jelikož on sám nezastával antisemitské názory, nedosáhla by zřejmě jeho tyranie nikdy takového rozsahu, jakého docílil Adolf Hitler. Jedním z Hugenbergových nejbližších přátel byl ale i zapřísáhlý antisemita Heinrich Claß, který mohl jeho pozdější jednání ovlivnit. To jsou však pouhé spekulace, Alfred Hugenberg zůstal po celý život sice velmi svědomitým a organizačně schopným, ale pouhým úředníkem.

Ačkoli se svou politickou orientací postavil na špatnou stranu, nesmíme mu upřít nesmírnou pracovitost a cílevědomost, s jakou se věnoval budování koncernu. Přestože jeho metody mnohdy neměly s „bezáhonným“ podnikáním mnoho společného, vzbuzují některé finanční transakce mezi jednotlivými Hugenbergovými podniky obdiv, díky mnohdy prosté, ale geniální myšlence. Hugenbergova osobnost proto nepřestává být zajímavá ani přibližně šedesát let po smrti.

Čeští novináři se Alfrédu Hugenbergovi věnují jen ve velmi omezeném časovém horizontu. Všechny příspěvky pocházejí z období od roku 1928, kdy byl zvolen předsedou strany DNVP, do roku 1933, kdy rezignoval na post Ministra hospodářství, zemědělství a výživy. Listy informují o Hugenbergově zvolení do čela strany, o Harzburské frontě, jeho vystoupení na hospodářské konferenci v Londýně, nástupu na post ministra i pozdější rezignaci. Zajímavé přitom je, že některé články popisují Hugenberga jako možného ochránce před vzestupem Adolfa Hitlera. Obvykle nechybí ani zmínka o jeho silné pozici na poli tisku a filmu.

Hlavním přínosem práce je sumarizace materiálu zabývajícího se životem a činností Alfreda Hugenberga a vytvoření krátké monografie, která v českém prostředí prozatím chybí. Vzhledem k povaze zadání by práce měla být chápána jako úvod do problematiky vhodný k dalšímu rozpracování. Jako velmi zajímavá se jeví především

možnost analýzy jednotlivých článků v Hugenbergem ovládaných novinách a porovnání žurnalistické práce v Scherlově nakladatelství, jež vlastnil přímo Hugenberg, s ostatními listy, které byly ovládány prostřednictvím zadávání inzerce, ovlivňovány zpravodajskou agenturou TU nebo přebíraly již hotové matrice od společnosti WIPRO.

Použitá literatura

Prameny:

Hugenberg? : [Flugschrift der DNVP]. Berlin-Britz : Werdermann, 1932. 23 s.

Geschäft und Politik Hugenbergs / hrsg. vom Vorstand der SPD. - [Berlin], 1929. 15 s.
(Sozialdemokratische Parteikorrespondenz : Sonderausgabe ; 4)

Kam kráčí Německo?. *Národní politika*. 1. 11. 1928, 304, s. 1.

Konference v Harzburku. *Lidové noviny*. 12.10. 1931, 39, 511, s. 1.

Krise v nacionální straně. *Národní politika*. 6.12. 1928, 46, 339, s. 2.

Osamocenost německých nacionalů. *Lidové noviny*. 16.3.1932, 40, 138, s. 3.

Semknutí pravicového hnutí v Německu. *Národní politika*. 12.10. 1931, 49, 279, s. 1.

Volební fronta černo-bělo-červená, Hugenberg, Papen, Seldte. *Lidové noviny*. 12.2.1933, 41, 78, s. 3.

Youngův plán v německém sněmu. *Lidové noviny*. 12.2. 1930, 77, s. 1.

Literatura:

ASMUSS, Burkhard. *Republik ohne Chance?: Akzeptanz und Legitimation der Weimarer Republik in der deutschen Tagespresse zwischen 1918 und 1923*. Berlin : Walter de Gruyter, 1994. 619 s. ISBN 3110141973.

BENTELE, Günter. *Objektivität und Glaubwürdigkeit: Medienrealität rekonstruiert*. Wiesbaden : VS Verlag, 2008. 367 s. ISBN 3531156373.

BERG, Christa. *Handbuch der deutschen Bildungsgeschichte, Svazek 4*. München : C.H.Beck, 1991. 584 s. ISBN 3406324657.

BERNHARD, Ludwig. *Der Hugenberg – Konzern: Psychologie und Technik einer Grossorganisation der Presse*. Berlin: J. Springer, 1928. 109 s.

BORCHMEYER, Dieter. *Hugenberg's Ringen in deutschen Schicksalsstunden : Tatsachen und Entscheidungen in den Verfahren zu Detmold und Düsseldorf 1949/50*. München : Maximilian verlag, 1951. 165 s.

BÜTTNER, Ursula. *Weimar : Die überforderte Republik 1918-1933*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2008. 864 s. ISBN 9783893318988.

CANIS, Konrad. *Von Bismarck zur Weltpolitik : deutsche Außenpolitik 1890 bis 1902*. Berlin : Akademie Verlag, 1999. 430 s. ISBN 3-05-002758-4.

CRAIG, Gordon A.; SIBER, Karl Heinz. *Deutsche Geschichte 1866 - 1945 : vom Norddeutschen Bund bis zum Ende des Dritten Reiches*. München: Beck , 1999. 988 s. ISBN 3-406-42106-7.

DITFURTH, Christian von. *Deutsche Geschichte für Dummies : [ein unvergleichliches Leseabenteuer]*. Weinheim : Wiley-VCH-Verl, 2009. 599 s. ISBN 978-3-527-70322-7.

DUSSEL, Konrad. *Deutsche Tagespresse im 19. und 20. Jahrhundert*. Münster : LIT Verlag, 2004. 272 s. ISBN 3825868117.

EBITSCH, Sabrina. *Kurt Tucholskys Journalismuskritik: Kritik als Berufsstörung*. München : GRIN Verlag, 2008. 168 s. ISBN 3640112725.

ELSAESSER, Thomas. *Weimar cinema and after: Germany's historical imaginary*. New York : Routledge, 2000. 472 s. ISBN 041501235X.

FALANGA, Gianluca. *Berlin 1937: die Ruhe vor dem Sturm*. Berlin : Story Verlag, 2007. 235 s. ISBN 3929829460.

FISCHER, Heinz Dietrich. *Deutsche Presseverleger des achtzehnten bis zwanzigsten Jahrhunderts*. Pullach : Verlag Dokumentation, 1975. 375 s. ISBN 3794036044.

FULBROOK, Mary. *Dějiny moderního Německa*. Praha : Grada Publishing a.s., 2009. 304 s. ISBN 978-80-247-3104-9.

GALL, Lothar. *Die Deutsche Bank, 1870-1995*. München : C.H.Beck, 1995. 1014 s. ISBN 3406389457.

GOSSEL, Daniel A. *Medien und Politik in Deutschland und den USA : Kontrolle, Konflikt und Kooperation vom 18. bis zum frühen 20. Jahrhundert*. Stuttgart : Steiner, 2010. 449 s. ISBN 978-3-515-09293-7.

GREBNER, Susanne. *Der Telegraf: Entstehung einer SPD-nahen Lizenzzeitung in Berlin 1946 bis 1950*. Münster : LIT Verlag, 2002. 472 s. ISBN 3825845400.

GRÖSCHL, Jutta. *Die Deutschlandpolitik der vier Grossmächte in der Berichterstattung der deutschen Wochenschauen 1945-1949: ein Beitrag zur Diskussion um den Film als historische Quelle*. Berlin : Walter de Gruyter, 1997. 333 s. ISBN 3110151928.

GRÜNDER, Horst. *Geschichte der Deutschen Kolonien*. Paderborn : Schöningh Paderborn/BRO, 2004. 336 s. ISBN 978-3-8385-1332-4.

GRZESINSKI, Albert; KOLB, Eberhard. *Im Kampf um die deutsche Republik*. Oldenbourg : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2001. 384 s. ISBN 3486565915.

GURATZSCH, Dankwart. *Macht und Organisation: Die Grundlegung des Hugenberg'schen Presseimperiums.*. Düsseldorf : Bertelsmann, 1974. 486 s.

HAKE, Sabine. *German national cinema*. New York : Routledge, 2004. 232 s. ISBN 0415089018.

HEITGER, Ulrich. *Vom Zeitzeichen zum politischen Führungsmittel: Entwicklungstendenzen und Strukturen der Nachrichtenprogramme des Rundfunks in*

der Weimarer Republik 1923-1932. Münster : LIT Verlag Münster, 2003. 500 s. ISBN 3825868532.

HEMPFLING, Andreas. *Organisationsstruktur und Regulierungspolitik der Zeitschriftenwerbung im dritten Reich*. München : GRIN Verlag, 2007. 132 s. ISBN 3638673308.

HENNING, Friedrich-Wilhelm. *Das industrialisierte Deutschland 1914 bis 1992..* Stuttgart : UTB, 1997. 357 s. ISBN 3825203379.

HENNING, Friedrich-Wilhelm. Hugenberg als politischer Medienunternehmer. In. *Geschäft mit Wort und Meinung. Medienunternehmer seit dem 18. Jahrhundert Bündiger Forschungen zur Sozialgeschichte*. od Günter Schulz. München: Oldenbourg Verlag, 1999. s. 101-128.

HOLBORN, Hajo. *Deutsche Geschichte in der Neuzeit : Das Zeitalter des Imperialismus (1871 bis 1945)*. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 1981. 663 s. ISBN 3-596-26416-2.

HOLZBACH, Heidrun. *Das "System Hugenberg": Die Organisation burgerlicher Sammlungspolitik vor dem Aufstieg der NSDAP (Studien zur Zeitgeschichte)*. Stuttgart : Deutsche Verlagsanstalt, 1981. 350 s. ISBN: 342101986X.

HONIGMANN, Georg. *Kapitalverbrechen oder Der Fall des Geheimrats Hugenberg*. Berlin: Verlag der Nation, 1976. 365 s. Lizenznummer: 400/1/76.

KOSZYK, Kurt. *Deutsche Presse 1914-1945 : Geschichte der deutschen Presse. Teil III*. 1. vydání. Berlin: Colloquium, 1972. 372 s. ISBN 3-7678-0310-0, s. 139.

LANGE, Bernd-Peter. *Medienwettbewerb, Konzentration und Gesellschaft: interdisziplinäre Analyse von Medienpluralität in regionaler und internationaler Perspektive*. Wiesbaden : VS Verlag, 2008. 345 s. ISBN 3531151150.

LEONHARD, J. F.; LUDWIG, H. W.; SCHWARZE, D. *Medienwissenschaft: ein Handbuch zur Entwicklung der Medien und Kommunikationsformen, Svazek I*. Barlin : Walter de Gruyter, 1999. 1025 s. ISBN 3110139618.

LIPPMANN, Sascha. *Harry Pross- ein Leben für freie Medien und unzensierte Meinungen*. München : GRIN Verlag, 2009. 136 s. ISBN 3640292111.

LEOPOLD, John A. *Alfred Hugenberg : The radical nationalist campaign against the Weimar Republic*. New Haven : Yale Univ. Pr., 1977. 298 s. ISBN 0-300-02068-6.

JONAS, Erasmus. *Die Volkskonservativen 1928-1933 : Entwicklung, Struktur, Standort und staatspolitische Zielsetzung*. Düsseldorf : Droste, 1965. 199 s.

KILLY, Walther; VON ENGELHARDT, Dietrich; VIERHAUS, Rudolf . *Deutsche biographische Enzyklopädie*. München : K.G. Saur, 1997. 679 s. ISBN 3598231601.

KLEMP, Stefan. *"Richtige Nazis hat es hier nicht gegeben": eine Stadt, eine Firma, der vergessene mächtigste Wirtschaftsführer und Auschwitz*. Münster : LIT Verlag, 2000. 486 s. ISBN 3825846040.

KOLB, Eberhard. *Die Weimarer Republik*. Oldenbourg : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2002. 335 s. ISBN 3486497960.

KREIMEIER, Klaus. *The Ufa story: a history of Germany's greatest film company, 1918-1945*. Los Angeles : University of California Press, 1999. 451 s. ISBN 0520220692.

KRIEGK, Otto. *Hugenberg*. Lipsko: R. Kittler, 1932. 92 s.

KÜBLER, Friedrich. *Medien, Menschenrechte und Demokratie: Das Recht der Massenkommunikation*. Bonn : Hüthig Jehle Rehm, 2008. 467 s. ISBN 3811436031.

LANGE, Bernd-Peter. *Medienwettbewerb, Konzentration und Gesellschaft*. Wiesbaden : VS Verlag, 2008. 345 s. ISBN 3531151150.

MENDELSSOHN, Peter de. *Zeitungsstadt Berlin*. Frankfurt/M : Ullstein, 1982. 621 s. ISBN 3550074964.

MOMMSEN, Hans . Die Illusion einer Regierung ohne Parteien : und der Aufstieg der NSDAP. In KOLB, Eberhard; MÜHLHAUSEN, Walter. *Demokratie in der Krise*. Oldenbourg : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1997. s. 170. ISBN 3486563017.

MORAVCOVÁ, Dagmar. *Výmarská republika : Problémy demokracie v Německu 1918-1932*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2006. 273 s. ISBN 8024611767.

MÜLLER, H., KRIEGER; K. F., VOLRATH, H. *Dějiny Německa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 610 s. ISBN 80-7106-188-3.

THIMME, Annelise. *Flucht in den Mythos : die Deutschnationale Volkspartei und die Niederlage von 1918*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1969. 195 s.

TU, Tzu-hsin. *Die Deutsche Ostsiedlung als Ideologie bis zum Ende des Ersten Weltkriegs*. Kassel : Kassel university press GmbH, 2009. 211 s. ISBN 3899588029.

OPPELT, Ulrike. *Film und Propaganda im Ersten Weltkrieg: Propaganda als Medienrealität im Aktualitäten- und Dokumentarfilm*. Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 2002. 405 s. ISBN 3515080295.

PRITZKOLEIT, Kurt. *Wem gehört Deutschland: eine chronik von Besitz und Macht*. München : K. Desch, 1957. 703 s.

PÜRER, Heinz; RAABE, Johannes. *Presse in Deutschland*. Konstanz : UVK, 2007. 656 s. ISBN 3825283348.

QUAATZ, Reinhold. *Die Deutschnationalen und die Zerstörung der Weimarer Republik : Aus den Tagebuch von Reinhold Quaatz 1928 - 1933 / hrsg. von Hermann Weiss u. Paul Hoser*. München : Oldenbourg, 1989. 264 s. ISBN 3-486-64559-5.

SCHULZ, Gerhard. *Zwischen Demokratie und Diktatur : Von Brüning zu Hitler*. Berlin : Walter de Gruyter, 1992 . 1101 s. ISBN 3110135256.

SCHULTZE, Rainer-Olaf; NOHLEN, Dieter; VOGEL, Bernhard. *Wahlen in Deutschland*. Berlin : Walter de Gruyter, 1971. 465 s. ISBN 3110017326.

STÖBER, Rudolf . *Deutsche Pressegeschichte: von den Anfängen bis zur Gegenwart* . Konstanz : UTB, 2005. 395 s. ISBN 3825227162.

STÖBER, Rudolf. *Die erfolgverführte Nation*. Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 1998. 394 s. ISBN 3515072381.

TERHALLE, Maximilian. *Deutschnational in Weimar*. Köln : Böhlau Verlag, 2009. 449 s. ISBN 3412202800.

WEDEL, Martin. *The BFI Companion to German Cinema*. London : British Film Institute , 1999. 224 s. ISBN 0851707513.

WINKLER, Heinrich August. *Weimar, 1918-1933 : die Geschichte der ersten deutschen Demokratie*. 4. München : C.H.Beck, 1998. 709 s. ISBN 9783406438844.

WEGENER, Leo. *Hugenberg : eine Plauderei*. Solln-München : "Eiserne Blätter", 1930. 64 s.

Internetové zdroje:

Http://www.polunbi.de [online]. 2004 [cit. 2010-05-19]. Hugenberg, Alfred. Dostupné z WWW: <<http://www.polunbi.de/pers/hugenberg-01.html>>.

Http://www.polunbi.de [online]. 2004 [cit. 2010-05-19]. Hugenberg, Alfred. Dostupné z WWW: <<http://www.polunbi.de/inst/alldeutscher-verband.html>>.

Hugo Stinnes. (2010). In *Encyclopædia Britannica*. Retrieved May 20, 2010, from Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/566512/Hugo-Stinnes>

Franz von Papen. (2010). In *Encyclopædia Britannica*. Retrieved May 20, 2010, from Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/441917/Franz-von-Papen>

Heinrich Brüning. (2010). In *Encyclopædia Britannica*. Retrieved May 20, 2010, from Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/82225/Heinrich-Bruning>

Gustav Krupp von Bohlen und Halbach. (2010). In *Encyclopædia Britannica*. Retrieved May 20, 2010, from Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/323937/Gustav-Krupp-von-Bohlen-und-Halbach>

Otto Erich Hartleben. (2010). In *Encyclopædia Britannica*. Retrieved May 20, 2010, from Encyclopædia Britannica Online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/256160/Otto-Erich-Hartleben>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Noviny ovládané Scherlovým nakladatelstvím (tabulka)

Příloha č. 2: Noviny ovlivňované Hugenbergovým koncernem (tabulka)

Příloha č. 3: Podobizna Alfreda Hugenberga (obrázek)

Příloha č. 4: Alfred Hugenberg ve frontě během voleb do říšského sněmu v roce 1933 (obrázek)

Příloha č. 5: Odhalování Hermannova pomníku (obrázek)

Příloha č. 6: Schéma Hugenbergova koncernu (schéma)

Přílohy

Příloha č. 3: Podobizna Alfreda Hugeneberga (obrázek), zdroj: polubni.de

Příloha č. 4: Alfred Hugenberg ve frontě během voleb do říšského sněmu v roce 1933, zdroj: Deutsches Historisches Museum

Příloha č. 5: Odhalování Hermannova pomníku (obrázek), zdroj Bundesarchiv

Bundesarchiv, Bild 102-18323
Foto: o.Äng. | 1. September 1929

Příloha č. 6: Schéma Hugenbergova koncernu (schéma), zdroj: polubni.de

